

არტეფაქტი პროექტების მართვაში – ორგანიზებული საქმიანობის მიუღებელი (გასხვისებული, განრიდებული) შედეგი, რომელიც გათვალისწინებულია პროექტის წარმოების მეთოდოლოგიით (მაგ., დოკუმენტი, ნახაზი, მაკეტი და სხვ.).

არტიკული (ლათ. articulus სახსარი, კიდური, ნაწილი, წევრი, სტატია, მცირე შემაერთებული ნაწილი) – სავაჭრო ტერმინი, რომელიც მიუთითებს საქონლის ტიპზე, მისი ციფრითა და ასოით აღნიშვნაზე.

არტნუვო (ფრანგ. Art Nouveau ახალი ხელოვნება) – XIX-XX საუკუნეების ფრანგული ხელოვნების დეკორატიულ-ორნამენტული სტილი. ახასიათებს ტალღისებრი მრუდი ხაზები, რომლებიც ინტერიერის დეკორში ერწყმის კონსტრუქციულ ელემენტებს (ნახ. 1). აქცენტი

ნახ. 1

უმეტესად კეთდება მცენარეულ ფორმებზე, რომელიც შესრულებულია ხის ან ლითონის მასალაში. ა. იყენებდა გვიანდელი მე-19 საუკუნის თითქმის ყველა ტექნოლოგიურ ინოვაციას, როგორცაა გამოიშვლებული ლითონი და ვრცელი უსწორმასწორო ფორმის მინა არქიტექტურაში, თუმცა პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთვის ა. ზედმიწევნით სტილიზებული დიზაინი, რომელიც თავისთავად საკმაოდ ძვირი ჯდება, შეცვალა უფრო სწორხაზოვანმა, მართკუთხა მოდერნიზმმა, რომელიც უფრო იაფი და, როგორც მიიჩნევენ, უფრო არაესთეტიკური იყო წმინდა ინდუსტრიული თვალსაზრისით.

საქართველოში, რომელიც ევროპის კულტურული მოვლენების ეპიცენტრიდან მოშორებით მდებარეობდა, მე-20 საუკუნის დასაწყისში მრავალი შესანიშნავი არტნუვოს სტილის შენობა გაჩნდა: სკოლები, სახელოსნოები, კინო-თეატრები, თეატრები, მაღაზიები, ბანკები, საავადმყოფოები და არა მხოლოდ თბილისში, არამედ სხვა ქალაქებშიც (სოხუმი, გაგრა, ახალი ათონი, ბათუმი, ფოთი, ქუთაისი, დუშეთი, აბასთუმანი, ბორჯომი და სხვ.). მიუხედავად იმისა, რომ ა. საერთაშორისო მიმდინარეობა იყო, ქართულ ა. არქიტექტურაში ადგილობრივი ფორმებია შერწყმული. შედეგად მიღებულ იქნა ორიგინალური სინთეზი

ნახ. 2

ევროპული სტილის

ნახ. 3

ფასადებისა ქუჩის მხარეს (ნახ. 2. სასტუმრო "თბილისი-მარიოტი" რუსთაველის გამზირზე, ქ. თბილისი, საქართველო. აგებულია 1915 წელს) და ქართული ხის აივნებისა ა. დეკორაციებით ეზოს მხარეს. ამ სტილის არქიტექტურა ევროპული ნიმუშების მექანიკური განმეორება არ ყოფილა: აქ ვხვდებით ა. ორნამენტებს ორიგინალური დაგეგმარებით (ნახ. 3. ყოფილი ძველი უნივერსალი, ქ. თბილისი, საქართველო. აგებულია 1910 წელს), ავეჯით, მოზაიკით, მოჭიქული მინის

პანელებით, ძეგლებით, ბუხრებით, ინტერიერის სხვა დეკორაციებითა და მაღალმხატვრული ფასადებით. ა. გამოირჩეოდა ახალი სტილი ორნამენტების სიმდიდრით, რკალებითა და ხვეული ხაზებით. ეს დეკორატიული სტილი დრამისა და ფანტაზიის ნაზავია და მისი მოტივების წყაროს წარმოადგენს გოტიკური პერიოდის ხელოვნება. არტნუვოს დამახასიათებელი ნიშნებია: ქალთა ფიგურები თხელ კაბებში; ასევე, გრძელი, ტალღოვანი, ესთეტიკური, ასიმეტრიული ხაზები, რომლებიც ხშირად ბუნების საგნებს – ხვიარა მცენარეების ან კვირტების, პატარა ცხოველების ან მწერების ფიგურებს იღებენ, ასევე, დეკორატიული ელემენტები, რომლებიც ცენტრშია გამოკვეთილი. ა. სტილის მთავარი სახვითი პრინციპი შენობის ფუნქციური, უტილიტარული ელემენტების მხატვრული ინტერპრეტაციაა. მისი დეკორი სრულ ჰარმონიაშია ნაგებობის არქიტექტურულ სტრუქტურასთან.

არტურ ეშის სტადიონი (ინგლ. Arthur Ashe Stadium) – ჩოგბურთის ღია სტადიონი ნიუ-იორკში (აშშ), სადაც ყოველ წელს ტარდება "დიდი სლემის" რიგით მეოთხე ტურნირი – აშშ-ის ღია პირველობა. გაიხსნა 1997 წელს (ნახ. 1). ტევადობაა 22547 მაყურებელი. ტრიბუნებზე განლაგებულია 90 ლუქსის ტიპის ლოჯა და 5 უმაღლესი კლასის რესტორანი. სტადიონი გეგმით რვაკუთხედის ფორმისაა. მზიდი კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოყენებულია მაღალი კლასის რკ.ბ. და ფოლადი, ხოლო კეთილმოწყობისათვის – მერქანი და პლასტმასა. ა. ე. ს. მსოფლიოში ჩოგბურთის ყველაზე დიდი ღია სტადიონია.

ნახ. 1

არფა (კუთხ. მეგრ.) – ხის სახლის კედელში ვერტიკალურად ჩაყენებული სქელი ფიცარი ან ძელი, რომლის დადარულ გვერდებში ჯდება ჰორიზონტალურად ამოყვანილი კედლის ფიცრის თავები. მასვე უჭირავს თავზე და იმაგრებს ორმხრივ დაქანებულ სახურავს.

არქაიზმი (ბერძ. arkhaïsmós მოძველებული გამონათქვამი ან სტილი>arkhê დასაბამი, დასაწყისი<árkhein პირველობა, მართვა, ბატონობა) – აღდგენა ძველი ოსტატების შემოქმედებითი ხერხებისა; ხელოვნების ძველი ფორმების მიბაძვა.

არქაიკა (ბერძ. arkhê დასაბამი, დასაწყისი<árkhein პირველობა, მართვა, ბატონობა) – 1. ადრინდელი, პრიმიტიული საფეხური ხელოვნების განვითარებისა; 2. ძველი დროის დამახასიათებელი ნიშნები. ტერმინი, რომელიც იხმარება ძველი ბერძნული ხელოვნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პერიოდის მიმართ (ძვ. წ. VII-VI სს.); 3. მონუმენტური სახვითი და არქიტექტურული ფორმების შექმნის პერიოდი. ა. ეპოქაში ჩამოყალიბდა დორიული და იონიური არქიტექტურული ორდერები, აგრეთვე მონუმენტური ქანდაკების ძირითადი ტიპები – შიშველი ჭაბუკი-ათლეტისა (კუროსი) (ნახ. 1) და მობურული გოგონას (კორა) (ნახ. 2) სტატუები.

ნახ. 1

ნახ. 2

არქეოგრაფია (ბერძ. arkhaios ძველი, უძველესი, დაძველებული, დასაბამიდან და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – დამხმარე საისტორიო დისციპლინა, რომლის მიზანია ისტორიული ძეგლების შესახებ მასალის მოძიება და გამოსაცემად.

არქეოლოგია (ბერძ. arkhaios ძველი, უძველესი, დაძველებული, დასაბამიდან და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მეცნიერება, რომელიც კაცობრიობის წარსულს სწავლობს ადამიანთა ცხოვრება-მოღვაწეობის შემორჩენილი ნივთიერი კულტურის ძეგლების მიხედვით. არქეოლოგიური ძეგლები ერთადერთი წყაროა ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიის შესასწავლად. მას დიდი მნიშვნელობა აქვს დამწერლობიანი ეპოქების ისტორიულად შესასწავლად. არქეოლოგიური კვლევის შედეგები ავსებს და აზუსტებს წერილობითი წყაროების ცნობებს. არქეოლოგთა აღმოჩენილია თვით დამწერლობის უძველესი ძეგლებიც. ა. ნივთიერი წყაროების მონაცემთა საფუძველზე ახდენს ძველ საზოგადოებათა კულტურულ და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის რეკონსტრუქციას. ვინაიდან ადამიანთა საზოგადოების ისტორიული განვითარების ყოველ საფეხურზე ნივთიერი კულტურა და ყოფა კანონზომიერადაა დაკავშირებული სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებასთან.

არქეოლოგია, როგორც მეცნიერება, რომელსაც კვლევის საკუთარი მეთოდები აქვს, ჩამოყალიბდა XVIII საუკუნის ბოლოს და XIX საუკუნის დასაწყისში, თუმცა სიძველეებისადმი ინტერესს უძველესი დროიდანვე იჩენდნენ. ტერმინი „არქეოლოგია“ სიძველეთმცოდნეობის მნიშვნელობით, პირველად გამოიყენა დიდმა ბერძენმა ისტორიკოსმა პლატონმა (ძვ. წ. IV ს.). სიძველეთა შესწავლა საგანგებო ყურადღების საგანი გახდა ძველ რომშიც. დაიწყო არქეოლოგიური გათხრების წარმოება სამეცნიერო თვალსაზრისით. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა პომპეის გათხრებს, რომელიც დაიწყო 1748 წელს და ფართო მასშტაბი მიიღო XIX საუკუნეში. გეოლოგიური თვალსაზრისით არქეოლოგიის მონაცემების ანალიზით შესაძლებელი გახდა კაცობრიობის ისტორიის დაკავშირება დედამიწის ისტორიის პერიოდებთან. დროთა განმავლობაში შრომის იარაღებისა და ნივთიერი კულტურის სხვა ძეგლების შესწავლიდან არქეოლოგია გადავიდა პირველყოფილი საზოგადოების ისტორიულ შესწავლაზე. XIX საუკუნის ბოლოს დადგინდა კავშირი პალეოლითსა და ნეოლითს შორის, გამოიყო გარდამავალი ეპოქა – მეზოლითი.

განსაკუთრებით წარმატებებს მიაღწია კლასიკურმა არქეოლოგიამ. მისი შემდგომი განვითარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ფრანგული, გერმანული, ინგლისური და ამერიკული არქეოლოგიური ექსპედიციების მუშაობას ეგვიპტეში, საბერძნეთში, თურქეთში, ირანში, ერაყში, წინა აზიასა და ჩრდილოეთ აფრიკის სხვა ქვეყნებში; შედეგად აღმოჩნდა ეგვიპტის, მესოპოტამიის, ეგეოსის უძველესი ცივილიზაციები. ასეთივე ძვ. ადრინდ. მონათმფლობელური ცივილიზაციები აღმოჩნდა XX საუკუნის 20-იან წლებში ინდოეთში და შემდეგ ჩინეთშიც. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად (ძირითადად XIX–XX სს.) საქართველოში მოხდა მსოფლიო ისტორიისათვის მნიშვნელოვანი აღმოჩენები (იხ. არქეოლოგია საქართველოში). თანამედროვე არქეოლოგია არქეოლოგიური ძეგლების გათხრების, ფიქსაციის, რესტავრაცია-კონსერვაციის, კლასიფიკაციის, დათარიღებისა და სხვა დროს წარმატებით იყენებს საბუნებისმეტყველო და ტექნიკურ მეცნიერებათა მეთოდებს, როგორცაა: აერო-, ფოტოგადაღება, გეოფიზიკური და ელექტრომაგნიტური მეთოდები, ნიადაგების ქიმიური ანალიზები და სხვ. არქეოლოგიური კვლევების პროცესებში, გარდა არქეოლოგებისა, ჩართულნი არიან გეოლოგები, მშენებლები, ისტორიკოსები, მედიის წარმომადგენლები და სხვ., რომლებიც ერთობლივად აცოცხლებენ საუკუნეების წინათ არსებულ ცივილიზაციებს და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ ამა თუ იმ ქვეყნის ისტორიის საინტერესო და აუცილებელი მატეანის შექმნაში.

არქეოლოგია საქართველოში – არქეოლოგია საქართველოში XIX საუკუნეში ჩაისახა. მიუხედავად არქეოლოგიური გათხრების მცირე მასშტაბისა, XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოში მოხდა მნიშვნელოვანი არქეოლოგიური აღმოჩენები: სამთავროს სამაროვნისა და საჩხერის ყორღანული სამარხების გათხრები, ყაზბეგის განძის, ახალგორის განძის პოვნა და სხვ. მსოფლიოსათვის ცნობილი გახდა იამთხვაში აღმოჩენილი აშელის ეპოქის ძეგლი, წონის, კუდაროს, ჯრუჭალას და სხვა პალეოლითური ხანის მღვიმეები, ზედა პალეოლითური მღვიმე–ნამოსახლარები: დევის ხვრელი, საკაჟია და სხვა; აგრეთვე ქვემო ქართლში გამოვლენილი შულავრის ენეოლითური კულტურა. ადრინდელი ბრინჯაოს ხანის თრიალეთის ყორღანული კულტურის ძეგლების აღმოჩენასა და შესწავლას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო საქართველოს, არამედ წინა აზიის არქეოლოგიისათვის. საქართველოს არქეოლოგიურ განვითარებაში ახალი ეტაპი იყო მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მუშაობა, რომელმაც შეისწავლა სამთავროს სამაროვანი, არმაზისხევის, ბაგინეთისა და საკუთრივ მცხეთის ძეგლები. მრავალი არქეოლოგიური აღმოჩენა დაკავშირებულია ახალმშენებლებთან. აღსანიშნავია მშენებელთა და არქეოლოგთა თანამშრომლობა კოლხეთის დაბლობზე, თრიალეთში, ენგურჰესის ტერიტორიაზე, ალაზნის სარწყავი სისტემის ტრასაზე, რუსთავში, ახალქალაქში, ვარციხეში, ჟინვალსა და ბორჯომის ხეობაში (ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი). არქეოლოგიურმა კვლევა–ძიებამ სრულიად ახლებურად წარმოადგინა წინაქრისტიანული ხანის საქართველოს კულტურული და სოციალურ–ეკონომიკური სახე. მცხეთის, ვანის, უფლისციხის, სოხუმის, ფიჭვნარის, ბიჭვინთის, ურბნისისა და სხვა აღმოჩენებმა გვიჩვენა საქართველოში პირველი სახელმწიფოების ჩამოყალიბების, ქალაქებისა და საქალაქო ცხოვრების ჩასახვა–განვითარების თავისებურებანი, გამოავლინა მრავალფეროვანი ხელოსნური ნაწარმი. ამჟამად, საქართველოს მუზეუმებში (სიმონ ჯანაშიას სახ. სახელმწიფო საქართველოს მუზეუმი; საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი; თბილისის, ბათუმის, გორის, ზუგდიდის, თელავის, ქუთაისის ისტორიულ–ეთნოგრაფიულ სახელმწიფო მუზეუმები, აგრეთვე ახალციხის, მარტვილის, გურჯაანის, მესტიის, მცხეთის, რუსთავის, ფოთის, ცხინვალის, ხონის

მხარეთმცოდნეობის მუზეუმები) თავმოყრილია პალეოლითიდან დაწყებული და გვიანდელ შუასაუკუნეებით დამთავრებული მდიდარი არქეოლოგიური ფონდები.

არქეოლოგიური გათხრები – მიწის გათხრითი სამუშაოები არქეოლოგიური ძეგლის გამოვლენისა და ისტორიული კვლევის მიზნით. თითოეულ გათხრას თავისი სპეციფიკა აქვს. ფიქსაციის გასაადვილებლად თხრილს კვადრატებად ყოფენ; თხრიან ხელით, სხვადასხვა ხელსაწყოთი (ბარი, წერაქვი, დანა, ლანცეტი, ფუნჯი). მექანიზმების გამოყენება დასაშვებია მხოლოდ გათხრილი და გადარჩეული მიწის გასატანად. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გათხრის პროცესის ყველა საფეხურის დაწვრილებით აღწერას. თხრილის გეგმაზე აღინიშნება აღმოჩენილი ნივთები და ნაგებობანი. გეგმის გარდა, აუცილებელია თხრილის ვერტიკალური ჭრილის ნახაზები, ფოტოსურათები, რომელზეც აისახება კულტურული ფენების თანმიმდევრობა. მათზე დაკვირვება საშუალებას იძლევა დადგინდეს შედარებითი ქრონოლოგია. ხშირად საჭირო ხდება სინჯების აღება პალეობოტანიკური, დენდროქრონოლოგიური, პალეომაგნიტური, ქიმიური და სხვა ანალიზებისათვის. არქეოლოგიური გათხრების ჩატარების უფლება აქვთ მხოლოდ სპეციალისტ არქეოლოგებს არქეოლოგიური გათხრების ჩატარების ნებართვის მიღების შემდეგ.

არქეოლოგიური განძი – რაიმე მიზეზით დამალული, უპირატესად მიწაში დაფლული ნივთები, რომლებიც თავისი დროისათვის მატერიალურ ფასეულობას წარმოადგენდნენ. საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ არქეოლოგიური განძებიდან ჯერჯერობით უძველესია შუა ბრინჯაოს ხანის ურეკის განძი (ძვ. წ. XVIII-XVI სს.). არქეოლოგიურ განძთა სიმრავლით ცნობილია კოლხური კულტურა (ძვ. წ. XIV-VII სს.), რომელსაც განსაკუთრებით გამოარჩევს ოქროს ნაკეთობანი (ქ. ვანი) და მრავალ ადგილას აღმოჩენილი მონეტათა განძები (მაგ., კოლხური თეთრი).

არქეოლოგიური ძეგლები – ადამიანის მიერ შექმნილ მატერიალური კულტურის ძეგლები, რომლებიც არქეოლოგიური კვლევის საგანს წარმოადგენს. არქეოლოგიურ ძეგლს განეკუთვნება ყველაფერი, რასაც ადამიანის არსებობისა და მოქმედების კვალი ატყვია, მაგ., ნასახლარები, ნასოფლარები, ნაქალაქარები, სამარხები, საყოფაცხოვრებო ნივთები, მონეტები, სამკაულები და სხვ. ა. დ. შესაძლოა მიწის ზემოთაც აღმოჩნდეს, მაგრამ უპირატესად ისინი მიწითაა დაფარული და მათ გამოსავლენად საჭიროა არქეოლოგიური გათხრების ჩატარება. არსებობს ასევე წყალქვეშმოქცეული არქეოლოგიური ძეგლებიც.

არქეომაგნეტიზმი (ბერძ. arkhaios ძველი, უძველესი, დამველებული, დასაბამიდან და Magnēs lithos ქვა მაგნეზიიდან) – გეომაგნეტიზმის დარგი, რომლის საშუალებით ხდება დედამიწის მაგნიტური ველის ცვლილებათა დადგენა.

არქივატორი (კომპ.) – კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც არქივის ერთ ფაილში ან ფაილების რიგში ათავსებს ერთ ან რამდენიმე ფაილს მათი მოხერხებულად ტრანსპორტირების ან შენახვის მიზნით. არქივის ზომის შემცირებისათვის ასევე შესაძლებელია ფაილების გარკვეული ხარისხით შეკუმშვა მონაცემთა კარგვის გარეშე. თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული არქივატორებია: WinZip, WinRAR, 7-Zip, TAR, PowerArchiver, WinAce, PeaZip, FreeArc, Bandizip, ZipGenius და სხვ.

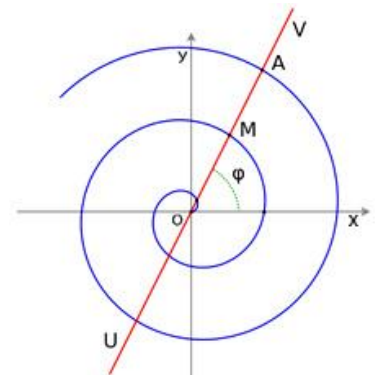
არქივოლტი (იტალ. archivolt <ლათ. arcus volutus მომჩარჩოებელი რკალი) (რუს. обрамляющая дуга) – ნაძერწი არქიტრავი, მრუდწირული ზოლურა, რომელიც თაღის ან ფანჯრის მოჩარჩოებული მთლიანი ან დანაწევრებული ზედაპირია (ნახ. 1) და თაღის რკალს გამოყოფს კედლის სიბრტყიდან (თალური კარნიზი).

ნახ. 1

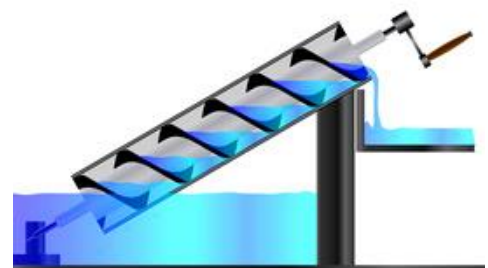
არქიმედეს კანონი – სითხეებისა და აირების სტატიკის კანონი, რომლის თანახმად სითხეში (ან აირში) ჩაშვებულ ყოველ სხეულზე მოქმედებს "ამწევი ძალა" (ამომგდები ძალა), რომელიც მიმართულია ზევით, ტოლია სხეულის მიერ გამოდევნილი სითხის (ან აირის) წონისა და გამოდევნილი მოცულობის სიმძიმის ცენტრშია მოდებული. ზოგჯერ ამ ამწევ ძალას, სითხეში სხეულის მოძრაობისას წარმოშობილი ამწევი ძალისაგან განსხვავებით, არქიმედეს ძალას ან ჰიდროსტატიკურ ამწევ ძალას უწოდებენ. ა. კ. ჰიდროსტატიკისა და აეროსტატიკის ძირითადი კანონია.

არქიმედეს სპირალი – სპირალი, ბრტყელი მრუდი, M წერტილის ტრაექტორია (ნახ. 1), რომელიც თანაბრად მოძრაობს OV სხივზე სათავით O, ხოლო თვით სხივი თანაბრად მოძრაობს O წერტილის ირგვლივ. მისი განტოლება პოლარულ კოორდინატებში: $\rho = k\varphi$, სადაც k არის M წერტილის გადაადგილება UV მიმართულებით და ტოლია სხივის მობრუნებისა 1 რადიანის ტოლი კუთხით, თუ $k = 0$, მაშინ M წერტილი შეუთავსდება O წერტილს; φ – კუთხე ჰორიზონტალურ x ღერძსა და ტრაექტორიაზე მოძრავი M წერტილის სათავესთან შემაერთებელ სწორ ხაზს შორის; ρ – პოლარული კოორდინატი. სხივის მობრუნებას 2π კუთხით შეესაბამება სპირალის ბიჯი $a = OM = MA = 2\pi k$. სხივის ბრუნვით საათის ისრის მოძრაობის საწინააღმდეგო მიმართულებით მიიღება მარჯვენა სპირალი, საათის ისრის მიმართულებით კი – მარცხენა სპირალი.

ნახ. 1

არქიმედეს ხრახნი – წყლის ასაქაჩი მანქანა, გამოგონებული არქიმედეს მიერ ძვ. წ. III საუკუნეში. გამოიყენებოდა წყლის მისაწოდებლად ქვევით მდებარე საგუბარიდან ზევით მდებარე სარწყავ არხებში. ის ორივე ბოლოთი ღია ცილინდრული მილია, რომლის ღერძის გასწვრივ დაყენებულია ხრახნულზედაპირიანი ლილვი (ნახ. 1). ა. ხ. თანამედროვე შნეკის პროტოტიპია.

ნახ. 1

არქიტექტონიკა (ბერძ. architektonikós არქიტექტურისადმი კუთვნილება <árkhein პირველობა, მართვა, ბატონობა და tektōn მშენებელი, ხელოსანი, მუშა, ხურო) – 1. სამშენებლო კონსტრუქციის მუშაობის პრინციპის გამოსახვა არქიტექტურული ფორმით; 2. დეკორატიულ დენდროლოგიაში აღნიშნავს ხის ბარჯის სტრუქტურას;

განისაზღვრება მისი ზომით, ფორმით, ტოტების განშტოებითა და განლაგების სილამაზით.

არქიტექტორ-ექსპერტი – არქიტექტორი, რომელიც ახდენს ობიექტის საპროექტო დოკუმენტაციის არქიტექტურული ნაწილის ექსპერტიზას.

არქიტექტორ-რესტავრატორი – არქიტექტორი, რომელიც ახდენს არქიტექტურული ძეგლების აღდგენას.

არქიტექტორ-ქალაქთმშენებელი – არქიტექტორი, რომელიც ამუშავებს ქალაქის (რაიონის, დასახლებული პუნქტის) გენერალურ გეგმას და ქალაქთმშენებლობის სხვა დოკუმენტაციას.

არქიტექტორი (ბერძ. architektōn სამუშაოების ხელმძღვანელი<árkhein პირველობა, მართვა, ბატონობა და tektōn მშენებელი, ხელოსანი, მუშა, ხურო) – შესაბამისი განათლების ცენზის მქონე პირი, რომელიც თავისი შემოქმედებითი მოღვაწეობით ქმნის საარსებო გარემოს გარკვეულ სივრცეში, ფორმასა და ისტორიულ კონტექსტში, პასუხს აგებს ამ გარემოს ასპექტების არქიტექტურის ერთ გამოსახვაზე.

არქიტექტურა (ლათ. architectūra<ბერძ. architektōn სამუშაოების ხელმძღვანელი<árkhein პირველობა, მართვა, ბატონობა და tektōn მშენებელი, ხელოსანი, მუშა, ხურო) – 1. ნაგებობების დაპროექტებისა და მშენებლობის პროფესია ან ხელოვნება; შენობების, ღია სივრცეების, ასევე სხვა ხელოვნური ნაგებობებისა და ბუნებრივი გარემოს დაპროექტება და მშენებლობა ესთეტიკური ეფექტის გათვალისწინებით. ა. ხშირად ითვალისწინებს ავეჯისა და დეკორაციების დაპროექტებასა და შერჩევას, არსებული შენობების ექსპერტიზას, აღდგენასა და მოდერნიზებას; 2. სტილი, რომლის მიხედვითაც დაპროექტებული და აშენებულია ნაგებობა კონკრეტულ პერიოდში, განსაზღვრულ ადგილას (მაგ., პარიზის არქიტექტურა) ან გარკვეული კულტურის ეპოქაში (მაგ., რომანული არქიტექტურა, ვიქტორიანული არქიტექტურა); 3. რთული ან გულმოდგინედ დაპროექტებული ნაგებობა ან ნებისმიერი სხვა რამ; 4. დაპროექტებისა და მშენებლობის პროცესი; 5. გარკვეულ ნაგებობათა ერთობლიობა; 6. კომპიუტერის ან კომპიუტერული სისტემის, სხვა აპარატურული საშუალებებისა და პროგრამული საშუალებების კონცეპტუალური სტრუქტურა და ლოგიკური ორგანიზაცია; 7. ნებისმიერი რამის სტრუქტურა, აგებულება, მოწყობილობა.

არქიტექტურა ბიზანტიური – არქიტექტურა, რომელიც ჩამოყალიბდა იმპერატორ კონსტანტინეს მიერ რომაელი იმპერატორების რეზიდენციის ბიზანტიონში (კონსტანტინოპოლი) გადატანის შემდეგ (ახ. წ. 330). ის არის ბიზანტიის იმპერიის არქიტექტურა, ასევე ცნობილია, როგორც გვიანდელი რომაული ან აღმოსავლეთ რომის იმპერიის არქიტექტურა. მასში შერწყმულია რომაული და ბერძნული მოტივები, ასევე იგრძნობა სასანიდური და ისლამური არქიტექტურის გავლენა. ბიზანტიის იმპერიამ იარსება ათ საუკუნეზე მეტ ხანს და გახდა საფუძველი შუა საუკუნეების ევროპის, ახლო

ნახ. 1

აღმოსავლეთის, აღორძინებისა და ოსმანური იმპერიის არქიტექტურისა. მაშინ, როცა ბარბაროსების შემოსევების შედეგად რომმა თანდათან დაკარგა ძველი ანტიკური ცხოვრების სიდიადე, კონსტანტინოპოლი გახდა ბრწყინვალე ცივილიზაციის ცენტრი, რომელიც გავრცელდა არა მარტო აღმოსავლეთში, არამედ დასავლეთშიც. ა. ბ. სინთეზი გაუკეთა ელინისტურ, რომაულ და ადრექრისტიანულ სტილებს. დასავლეთში გაბატონდა რომაული

ნახ. 2

სტილი, ხოლო აღმოსავლეთში (1453 წ. ბიზანტიის იმპერიის დაშლამდე) განვითარდა ცენტრალურგუმბათიანი ტაძრის არქიტექტურა, რომელიც შემდეგ გავრცელდა ბალკანეთში, რუსეთსა და ახლო აღმოსავლეთში. ადრეული ბიზანტიური არქიტექტურა ძირითადად რომაული არქიტექტურის გაგრძელებაა. გამორჩეული სტილი თანდათან აღმოცენდა ახლო აღმოსავლეთის მოტივების გავლენითა და ბერძნული ჯვრის ფორმის დაგეგმვით ეკლესიურ არქიტექტურაში. ქვა დამატებით შეავსო

აგურმა და ბათქაშმა, კლასიკური ორდერი – უფრო თავისუფალმა სტილმა [ნახ. 1. შუაბიზანტიური არქიტექტურის ძეგლი – ოსიოს ლუკა (წმინდა ლუკას სახელობის მონასტერი (X ს.), ქ. დისტომოს მახლობლად, საბერძნეთი], მოზაიკამ – ქვაში ნაკვეთი დეკორაციები. ამ არქიტექტურის გამორჩეული ნიშანი ასევე რთული ფორმის გუმბათები გახდა, რომლებიც

საშუალებას იძლეოდა გეგმით კვადრატული საეკლესიო ნაგებობებიდან გადასულიყვნენ გუმბათოვანსახურავიან მრგვალ ნაგებობებზე [ნახ. 2. გვიანდელი (XIV ს.) ბიზანტიური არქიტექტურის შედეგრი – გრაჩანიცის მონასტერი, სერბეთის რესპუბლიკა; ნახ. 3. წმინდა ანდრიას (აგიოს ანდრეას) მართლმადიდებლური ბაზილიკა პატრასში, საბერძნეთის რესპუბლიკა]. ეს პროცესი დაიწყო იმპერატორ იუსტინიანეს (VI ს. პირველი ნახევარი) მმართველობის პერიოდში და საფუძველი დაუდო ჯვარ-გუმბათოვანი ტაძრების მშენებლობას მთელ იმპერიასა და მის ფარგლებს გარეთ (მაგ., წმ. ეკატერინეს მონასტერი სინაის მთაზე (ეგვიპტე),

ნახ. 3

ჯვრის მონასტერი (საქართველო), სამი ეკლესია ეჩმიაძინში (სომხეთი) და სხვ. იუსტინიანეს

ნახ. 4

ეპოქიდან დაიწყო ძველქრისტიანული ბაზილიკების შეცვლა ახალი ტიპის ნაგებობებით, რომლებიც განსხვავდებოდა ბაზილიკებისაგან სახურავის შუა ნაწილით – ცენტრალურგუმბათოვანი სისტემით. მართალია გუმბათები უკვე ცნობილი იყო ანტიკური ხანიდან (რომი) და ახლო აღმოსავლეთის არქიტექტურიდან (სირია), მაგრამ ისინი ძირითადად ეყრდნობოდა გეგმაში მრგვალი ფორმის საფუძველს. თუ საფუძველი კვადრატის ან მრავალკუთხედის ფორმის იყო, მაშინ გუმბათსა და საფუძველს შორის საიმედო კავშირი არ არსებობდა, რაც ხშირად იწვევდა

ასეთი გუმბათების ჩამონგრევასა და რღვევას. ბიზანტიელებმა ეს პრობლემა წარმატებით გადაჭრეს ახალი კონსტრუქციული ელემენტის, ე.წ. აფრების შემოტანით გუმბათის საყრდენ ნაწილში.

ბიზანტიური არქიტექტურული სტილის პირველ ნაგებობებად შეიძლება ჩაითვალოს: გეგმით წესიერი რვაწახნაგა სანათლავი ტაძარი (430 წ.), გალა

ნახ. 6

პლაციდიას
ჯვარ-
გუმბათოვანი
მავზოლეუმი
(450 წ.) (ნახ. 4.
საერთო ხედი;
ნახ. 5.

ნახ. 5

ინტერიერი) და წმ. ვიტალეს ეკლესია (528-547 წწ.) იტალიის ემილია-რომანიას რეგიონის კომუნა რამენაში (ნახ. 6); ეკლესია ბოსრე სირიაში (513 წ.), ეკლესია ესრე რუსაფეში (შუამდინარეთი, 515 წ.), თუმცა ეს ნაგებობები სრულად არ შეიცავდა ცენტრალურგუმბათოვანი სისტემის ელემენტებს. ა.

ბ. პირველი ნაკვთები შედარებით სრულადაა მოცემული წმ. სერგიასა და ვაკხას ეკლესიაში (ქ. კონსტანტინოპოლი, 528-547 წწ.) (ნახ. 7), რომელიც ფაქტიურად წარმოადგენდა გარდამავალს ზემოთ დასახელებულ შენობებსა და ბიზანტიური არქიტექტურის შედეგს – აია-სოფიას ტაძარს შორის (იხ. აია-სოფიას ტაძარი), რომელიც აიგო იმპერატორ იუსტინიანეს დროს (532-537 წწ.). გარდა ჩამოთვლილისა, ბიზანტიური არქიტექტურის მშვენიერებაა შემდეგი ნაგებობები: წმ. აპოსტოლების (აპოსტოლეიონი) ეკლესია (VI ს.); წმ. ირინეს ეკლესია (IV ს., გადაკეთებული იქნა 532 და 740 წლებში) (ნახ. 8); ღვთისმშობლის ეკლესია (IX ს.) (ქ. კონსტანტინოპოლი); კათოლიკონი (VIII ან IX ს.) (ნახ. 9), წმ. ნიკოდიმისა და წმ. ფეოდორის ეკლესიები (ქ. ათენი); უწმინდესი ღვთისმშობლის, წმ. ილიას, წმ. აპოსტოლების, წმ. დიმიტრის ეკლესიები (ქ. სალონიკი); წმ. სოფიის ტაძარი (ქ. კიევი); ოპრიდის წმინდა პანტელეიმონის ტაძარი (XI ს., მაკედონია) (ნახ. 10); ეკლესია დაფნის მონასტერში ათენის მახლობლად (XI ს.); ეკლესია წმ. ლუკას მონასტერში ფოკიდაში (საბერძნეთი, XI ს.); სან-მარკოს ტაძარი ვენეციაში (X-XI სს.) (იხ. არქიტექტურა იტალიის, ნახ. 4) და სხვ.

ნახ. 7

ბიზანტიის იმპერიაში ყველაზე გამოყენებადი საშენი მასალა იყო პლინთი და ბრტყელი გამომწვარი აგური ზომებით 35,5x35,5x1 სმ. აღმოსავლეთში, რომელიც მდიდარი იყო კირქვებითა და ტუფით, ამჯობინებდნენ წყობას თლილი ქვით დულაბზე (სირია, ამიერკავკასია). დულაბს ამზადებდნენ კირისა და წვრილად დაფქული აგურფხვნილის ნარევისაგან, რომელიც გამოირჩეოდა მაღალი სიმტკიცითა და ჰიდრომედეგობით. ხშირად გამოიყენებოდა შერეული წყობა – სქელ დულაბზე მოწყობილ პლინფების 3-5 რიგს ენაცვლებოდა თლილი ქვის რამდენიმე რიგი. კედლის ზედაპირი, როგორც წესი, იფარებოდა

ბათქაშით. დეკორატიული ეფექტის გასაძლერებლად, ზოგჯერ, ჰორიზონტალურ წყობაში რთავდნენ მარმარილოს (ან სხვა რომელიმე ძვირფასი თლილი ქვის) რიგებს.

ნახ. 8

გუმბათმშენებლობაში მიმართავდნენ ცალკეული რგოლების თანდათანობით წყობას აგურის დახრილი რიგების საშუალებით. ბიზანტიური აგურის კამარები მკვეთრად განსხვავდებოდა რომაულისაგან, რომელსაც აგებდნენ ხის ქარგილების დახმარებით. კამარების წონის შესამცირებლად ბიზანტიელები წყობის ნაწილში წარმატებით იყენებდნენ ფოროვან მასალებს, კერძოდ კი – ტუფს. დუღაბის მაღალი სიბლანტის გამო, გუმბათის თუ კამარის მშენებლობა ხდებოდა უწყვეტად და საბოლოო კონსტრუქცია

ღებულობდა მონოლითის სახეს. ზედაპირს ფარავდნენ კრამიტით ან ტყვიის ფურცლებით. ისეთ არქიტექტურულ დეტალებს, როგორებიცაა სვეტი, კაპიტელი, ჩასადგმელი პანელი, გისოსი, კედლის მოპირკეთება, იატაკი და სხვ., ამზადებდნენ მარმარილოსა და პორფირისაგან. კაპიტელებს ხშირად ფარავდნენ ოქროს თხელი ფენით. ბაზისათვის იყებდნენ თეთრ მარმარილოს, რომელიც საოცარ კონტრასტს ქმნიდა ფერადი (წითელი, ლურჯი ან მწვანე) მარმარილოსა და პორფირის სვეტებთან. კამარები, კედლები მოპირკეთებული იყო ძვირფასი ფერადი მოზაიკებითა და სმალტის კუბიკებით. ტაძრების საკურთხეველი, კანკელი, ამბიონი და სანათლავე ემზაზი გამოირჩეოდა მდიდრული შესრულებით – ინკრუსტაციებითა და ჩუქურთმებიანი მარმარილოთი; ზოგჯერ ჩამოთვლილი დეტალები მნახველებს აღაფრთოვანებდა ფუფუნებაში გადასული სიმდიდრით – ოქროთი, ძვირფასი თვლებით, ემალთ და მისთ. (მაგ., აია-სოფიას ტაძრის ინტერიერი).

ნახ. 9

ბიზანტიელმა არქიტექტორებმა უარი თქვეს კლასიკურ ორდერებზე და თვითონ შექმნეს ახალი ტიპის სვეტების საყრდენები, კაპიტელები, კარნიზები, ფრიზები და არქიტექტურული პროფილები (სხმულები). კლასიკურისაგან განსხვავებით შემალღებული თაღის ქუსლი უშუალოდ ეყრდნობოდა კაპიტელს, რისთვისაც იონიური და კორინთული კაპიტელი გახადეს უფრო კომპაქტური, მთლიანი და მოაცილეს მათ ნაშვერები და ჩანაჭრები. გარდა ამისა, თაღის ქუსლსა და კაპიტელს შორის შემოიტანეს დამატებითი მძლავრი ტრაპეციული ფორმის ბლოკი (პულვანი ან პულვინო), რომელიც დატვირთვას გადასცემდა კაპიტელსა და სვეტს. გააერთიანეს რა ეს ბლოკი და კაპიტელი ერთ ფუნქციონალურ ფორმაში, შექმნეს ე.წ. ბალიშისებრი კაპიტელი, რომელსაც გამოარჩევდა დიდი გამომსახველობა და ვარიანტების სხვადასხვაობა.

რომაული ტაძრებისაგან განსხვავებით, ბიზანტიურში სვეტი არ განიხილება როგორც შენობის მთავარი სამშვენისი, რადგან აქ ძირითადი აქცენტი გადატანილია მდიდრული დეკორატიული ელემენტებით მორთულ კედლებსა და გუმბათზე. სვეტების, თაღების, კამარებისა და გუმბათების ერთობლიობა ქმნის თაღოვანი სტილის კონსტრუქციულ ნიშან-თვისებებს. ა. ბ. გააჩნია თავისი სტილის მაღალი თაღისებრი ფანჯრებიც ფერადი მოზაიკური მინებით. კარებს აკეთებდნენ ბრინჯაოსაგან, რომელსაც ამკობდნენ რელიეფებით, ორნამენტული ვარდულებითა და მასიური ჩარჩოებით. დიდი დიამეტრის გუმბათების

მშენებლობამ შესაძლებლობა მისცა

ნახ. 10

ბიზანტიელებს გაენთავისუფლებინათ შენობის ინტერიერი ვებერთელა კედლებისაგან და მნიშვნელოვნად გაეზარდათ შიგა სივრცე. ა. ბ. უდიდეს მიღწევად ითვლება კამაროვანი გადახურვების ურთიერთშერწყმა (ჩაკეტილი, ჯვრისებრი კამარები), აგრეთვე ისრული კამარები და თაღები (სირია, საქართველო), რამაც მინიმუმამდე დაიყვანა საყრდენი კონსტრუქციების მასა, ხელი შეუწყო საშენი მასალების რაციონალურ განაწილებას, შეამცირა შრომითი და ფინანსური დანახარჯები.

ბიზანტიურმა არქიტექტურამ ძველი ეგვიპტის, ძველი რომის, იტალიისა და ესპანეთის არქიტექტურებთან ერთად, ფასდაუდებელი როლი

ითამაშა მსოფლიო არქიტექტურის განვითარებაში.

არქიტექტურა ეკოლოგიური (მწვანე არქიტექტურა) (ინგლ. Sustainable architecture) – მიმდინარეობა მშენებლობაში, რომელიც მწვანე დიზაინის ტექნიკას იყენებს. ა. ე. მიზანი, ვრცელი გაგებით, შენობების გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენის მინიმუმამდე დაყვანაა მასში გამოყენებული მასალების, ენერჯისა და დამუშავების ადგილის ეფექტურობის გაზრდით.

არქიტექტურა ესპანური – ყველა არქიტექტურული ქმნილება, შექმნილი თანამედროვე ესპანეთის ტერიტორიაზე, აგრეთვე აგებული მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში ესპანელი არქიტექტორების მიერ. ისტორიული და გეოგრაფიული მრავალფეროვნების გამო, ა. ე. დაფუძნებულია უძველესი დასახლებების (იბერები, კელტიბერები, კანტაბრები) მიერ შექმნილი არქიტექტურული ძეგლებისა და კულტურის ნაკვალევზე. რეალურად ა. ე. განვითარდა ძვ. წ. II საუკუნიდან რომაელების შემოსვლის შემდეგ, ხოლო 711 წლიდან მუსულმანი მავრიტანელების გაბატონებით (რომელიც გაგრძელდა 8 საუკუნე) იწყება ხელოვნებისა და კულტურის რადიკალური წინსვლა, რასაც ადასტურებს კორდობისა (ომეიადის ხალიფატის დედაქალაქი) და გრანადის (ნასრიდების დინასტიის დედაქალაქი) დაწინაურება ევროპის გავლენიან ცენტრებს შორის. ერთდროულად, XII-XVII საუკუნეებში ხდება ევროპული და არაბული დეკორატიული ხელოვნების შერწყმა (მუდეჰარი). XV საუკუნიდან ესპანურ ამერიკაში ისახება კოლონიური სტილი (რომელმაც მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია მექსიკის, ცენტრალური ამერიკისა და სამხრეთ ამერიკის წყნარი ოკეანის სანაპიროს ხალხების არქიტექტურაზე) და ბაროკო; ესპანეთში ჩნდება აღორძინების არქიტექტურა, ესპანური ბაროკოს მიმართულება – ჩურიგერესკო (იხ. ჩურიგერესკი, ნახ. 1); განვითარების პიკს მიაღწია ნეოკლასიციზმამ.

ნახ. 1

ნახ. 2

უძველესი და თანამედროვე არქიტექტურული სტილის (მოდერნი, ფუტურიზმი, არტდეკო, არტნუვო, ნეობაროკო და ა.შ.) ნაგებობების სიმრავლემ განაპირობა ის, რომ ესპანეთის მრავალი არქიტექტურული ძეგლი და ქალაქის ნაწილი შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში და ქვეყნების საერთო ჩამონათვალში ესპანეთი რიგით მეორეა იტალიის შემდეგ. ესპანური არქიტექტურის ყველაზე მნიშვნელოვანი ძეგლებია: ალჰამბრა (იხ. ალჰამბრა, ნახ. 1 - ნახ. 7), ხენერალიფე, ალბაისინი, სამეფო კაპელა გრანადაში (გრანადის პროვინცია), ბურგოსის კათედრალი (ბურგოსის

პროვინცია) (ნახ. 1), ქ. კორდობის ისტორიული ცენტრი (ავტონომიური რეგიონი ანდალუსია), ესკორიალი (ავტონომიური რეგიონი მადრიდი), ქ. ოვიედოს და ასტურიის სამეფოს ღირსშესანიშნაობები (ავტონომიური რეგიონი ასტურია), ძველი ქალაქი ავილა (ავილის პროვინცია), ძველი ქალაქი სეგოვია და სეგოვიის აკვედუკი (სეგოვიის პროვინცია), ქ. სანტიაგო-დე-კომპოსტელას ძველი ნაწილი (ავტონომიური რეგიონი გალისია), მუდეხარის სტილი (ავტონომიური რეგიონი არაგონია), ქ. კასერესის ძველი ნაწილი (კასერესის პროვინცია), სევილიის საკათედრო ტაძარი, სევილიის ალკასარი (ქ. სევილია) (ნახ. 2), ქ. სალამანკას ძველი ნაწილი (სალამანკის პროვინცია), პობლეტის მონასტერი (ავტონომიური რეგიონი კატალონია) (ნახ. 3), სანტა-მარია-დე-გვადალუპეს სამეფო მონასტერი (კასერესის

ნახ. 3

ნახ. 4

პროვინცია), სამოქალაქო შენობა ლონხა-დე-ლა-სედა (ქ. ვალენსია), სან-მილან-დე-ლა-კოგოლიის მონასტრები (ავტონომიური რეგიონი ლა რიოხა), კატალონიური მუსიკის სასახლე და სანტ-პაუს ჰოსპიტალი (ქ. ბარსელონა), ალკალა-დე-ენარესი (მსოფლიოში პირველი საუნივერსიტეტო ქალაქი, ავტონომიური რეგიონი მადრიდი), ქ. სან-კრისტობალ-დე-ლა-ლაგუნა (კუნძ. ტენერიფე, კანარის კუნძულები), ვალ-დე-ბოის რომანული ეკლესიები (ავტონომიური რეგიონი კატალონია), ლუგოს რომაული კედლები (ავტონომიური რეგიონი გალისია), არანხუესის სამეფო სასახლე (ავტონომიური რეგიონი მადრიდი), ტაძარი სანტა-მარია-დე-ლ-მარ (ქ. ბარსელონა) (ნახ. 4), ტაძარი სან-

ხუან-დე-ლოს-რეისი (ქ. ტოლედო) და სხვ.

არქიტექტურა ისლამური – ისლამური ნაგებობები განვითარების პირველ ეტაპზე არც თუ იშვიათად შენდებოდა არსებული ანტიკური და ქრისტიანული ნაგებობების ბაზაზე. შემობრუნება მოხდა VII საუკუნის ბოლოს, როცა იარუსალიმში ააშენეს არაბთა სახალიფოს დიდების განმასახიერებელი მეჩეთები მასჯიდ კუბატ ას-საჰრა (ნახ. 1) და ალ-აქსა, ხოლო VIII საუკუნიდან დაიწყო მინარეთების მშენებლობა სხვადასხვა ქვეყნებში. საქალაქო ისლამური არქიტექტურა თანდათან გაემიჯნა ბიზანტიურ და ელინისტურ ტრადიციებს და ჩამოყალიბდა ცალკე მიმდინარეობად, რასაც მოწმობს უამრავი მეჩეთი თუ მინარეთი, აგებული ესპანეთში, დასავლეთ აფრიკის ქვეყნებში, მცირე და ცენტრალურ აზიაში, ინდოეთში, ინდონეზიასა და სხვ.

ნახ. 1

არქიტექტურა იტალიის – იტალიას აქვს მსოფლიოში ყველაზე ფართო და მრავალგვარი არქიტექტურული სტილი, რომელსაც შეუძლებელია კლასიფიკაცია გაუკეთდეს წლების ან საუკუნეების მიხედვით, რადგან 1861 წლამდე ის წარმოადგენდა ცალკეულ ქალაქ-სახელმწიფოებს.

ნახ. 1

თუმცა, სწორედ ამან განაპირობა იტალიის თანამედროვე ტერიტორიაზე უამრავი ეკლექტიკური არქიტექტურული პროექტების თავმოყრა. იტალია ცნობილია თავისი არქიტექტურული მიღწევებით კამარებისა და გუმბათების მშენებლობის დარგში, ძველი რომით, ვენეციით, ფლორენციით, ტურინით, მილანით, სიცილიით, აღორძინების ეპოქითა (XIV-XVI სს.) და სხვ. ის სამშობლოა კლასიციზმის ადრეული ფორმის – პალადიონიზმის, რომელმაც სული შთაბერა ნეოკლასიკურ არქიტექტურას,

რომლის მიხედვითაც აგებდნენ მდიდრულ ვილებს დიდ ბრიტანეთში, საფრანგეთში, ავსტრალიაში, აშშ-ში, რუსეთსა და სხვ.

იტალიაშია აგებული ევროპული არქიტექტურის შედეგები, მაგ., კოლიზეუმი (იხ. კოლიზეუმი, ნახ. 1), მილანის ტაძარი (ნახ. 1), მოლე ანტონელიანა ტურინში, ტაძარი სანტა-მარია-დელ-ფიორე ფლორენციაში, ჰერცოგების სასახლე წმ. მარკის მოედანზე ვენეციაში (ნახ. 2), წმ. პეტრეს ტაძარი რომში და სხვ. იტალიის ტერიტორია სავსეა პრაქტიკულად ყველა მიმართულების არქიტექტურული ძეგლებით, როგორებიცაა მუზეუმები, სასახლეები, საცხოვრებელი სახლები, ქანდაკებები, ობელისკები, ეკლესიები, ვილები, მხატვრული გალერეები, სპორტული კომპლექსები, ბაღები, პარკები და ა.შ. პირველები, ვინც სერიოზულად დაიწყო

ნახ. 2

ჩრდილოეთ და ცენტრალურ იტალიაში არქიტექტურული პროექტების განხორციელება, იყვნენ ბერძნები და ეტრუსკები. ისინი აგებდნენ საზოგადოებრივ შენობებს, ტაძრებს, ფორუმებს, ბელარებს (ავედუკი), ქუჩებს და სხვ. მძიმე სვეტებმა, პორტიკებმა, ქალაქის ჭიშკრებმა, გალავნებმა და მისთ. მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა შემდეგი პერიოდის რომაულ არქიტექტურაზე, თუმცა ეს ნაგებობები დღემდე შემორჩენილი არ არის (რამდენიმე

ნახ. 3

ნანგრევის გამოკლებით ტოსკანაში), რადგან მაშინ საშენ მასალად გამოიყენებოდა აგური და ხე. ძვ. წ. VIII საუკუნიდან ჩვ. წ.-მდე, სამხრეთ იტალიაში ბერძენი დამპყრობლები შენობებს აგებდნენ თავიანთ სტილში. ბერძნული ტაძრებისათვის გამოიყენებოდა ქვისა და მარმარილოს დიდი სვეტები, რომელთაგან მხოლოდ ნანგრევებია შემორჩენილი კალაბრიაში, აპულიასა და სიცილიაში (მაგ., აგრიჯენტოს ნანგრევები, რომელიც შეტანილია UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში).

ძვ. წ. II საუკუნიდან ჩვ. წ.-მდე რომაელებმა გადმოიღეს ბერძნული არქიტექტურის ელემენტები და შექმნეს ახალი არქიტექტურული სტილი. დიდგვაროვანი ფენის სიმდიდრემ და მჭიდროდ დასახლებულმა ქალაქებმა ძველი რომაელები აიძულა მოეძებნათ საკუთარი ახალი (არქიტექტურული) გადაწყვეტები, მაგ., მშენებლობის ტექნოლოგიის და ჰიდრავლიკის კარგმა ცოდნამ (ეტრუსკების დამსახურება იყო), თაღებისა და კამარების კონსტრუქციების გამოყენებამ, შესაძლებლობა მისცა მათ მიეღწიათ არნახული წარმატებებისათვის საზოგადოებრივი დანიშნულების ნაგებობების მშენებლობაში, რისი მაგალითებია: რომის ბელარი (ნახ. 3), დიოკლეტიანესა და კარაკალას თერმები, კოლიზეუმი, უამრავი გრანდიოზული ბაზილიკები და სხვ. ასეთივე ნაგებობები (შემცირებული მასშტაბებით) მრავლად აშენდა რომის იმპერიის სხვა ქალაქებშიც. ადრექრისტიანული და ბიზანტიური არქიტექტურა გამოჩნდა იტალიაში როცა მოხდა რომის პაპის ახალი რეზიდენციის განაშენიანება. ბიზანტია-გოთების ომის შემდეგ კი, აქ აშენდა რამდენიმე შენობა, სასახლე და ეკლესია რომანულ-ბიზანტიურ სტილში. ქრისტიანული კონცეფცია "ბაზილიკა" გამოგონებული იქნა რომში. ის არის გრძელი, გეგმით მართკუთხა, ძველი რომაული სტილის შენობა შემკული მოზაიკებით, სამშვენისებითა და სტატუებით, ხოლო გვიანქრისტიანული ფრესკები შეიძლება ვნახოთ რომის კატაკომბებში.

ნახ. 4

როდესაც დასავლეთ რომის იმპერია დაეცა (476 წ.), ბიზანტიელები (აღმოსავლეთ რომის იმპერია) ლიდერები იყვნენ კულტურის, ხელოვნების, არქიტექტურის, მუსიკის, ლიტერატურის, მოდის, მეცნიერების, ბიზნესის, ტექნიკის საქმეში. მათ შეინარჩუნეს რომაული არქიტექტურა და ხელოვნება, მაგრამ მისცეს მას აღმოსავლური იერი – გუმბათები გახადეს უფრო დამრეცი და ქანდაკებების ნაცვლად ტაძრებში უპირატესობა მიანიჭეს მოოქროვილ მოზაიკასა და ხატებს. ბიზანტიის გავლენა კარგად არის შემორჩენილი სიცილიაზე (კათედრალური ტაძარი კეფალუ, პალერმოს

პროვინცია), ხოლო იტალიაში ბიზანტიური არქიტექტურის ნიმუშია წმ. მარკის ბაზილიკა ვენეციაში (ნახ. 4). 800-1100 წლები მოიცავს იტალიაში რომანული არქიტექტურის აღორძინების პერიოდს. ამ წლებში აშენებული იქნა ისეთი შედეგები, როგორებიცაა: პიზას

ნახ. 5

კოშკი მირაკოლის მოედანზე პიზაში (ნახ. 5), ბაზილიკა სან-ამბროჯიო მილანში და სხვ. ტერმინი "რომანული" დამკვიდრდა იმით, რომ არქიტექტურაში მასობრივად დაიწყეს რომაული თაღების, ვიტრაჟების, სვეტების გამოყენება. რომანული არქიტექტურა იტალიაში მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა მხარეების მიხედვით, მაგ., ჩრდილოეთ იტალიის (ლომბარდიის) ფლორენციული, ტოსკანური და პიზის არქიტექტურა გამოირჩეოდა მხატვრულობით, ხოლო სიცილიის – სტრუქტურული სიახლეებით. რომანულმა არქიტექტურამ შეაჩერა ტაძრებისა და ბაზილიკებში ხის გადახურვების გამოყენება და მის ნაცვლად დაიწყეს ცილინდრული და ჯვრისებრი ქვის კამარების გამოყენება, მზიდი კედლების გასქელება, მოსაპირკეთებლად მარმარილოსა და ქვის ფილების გამოყენება (მოზაიკის ნაცვლად) და სხვ., რამაც გრანდიოზულობა და მონუმენტურობა შემატა ამ ეპოქის იტალიურ არქიტექტურას.

რომანული არქიტექტურის მთავარი სიახლე იყო აკლდამები, რომელთა მშენებლობა ადრეულ ხანაში დასავლური არქიტექტურისათვის უცნობია.

XII საუკუნიდან, ისევე როგორც ევროპის ბევრ ქვეყანაში, იტალიაშიც გამოჩნდა გოტიკური არქიტექტურა (ჩაისახა აღმოსავლეთ საფრანგეთში, ბურგუნდიაში), რომელიც მოიცავდა ოთხ ძირითად ფაზას: ცისტერციანული არქიტექტურა (იხ. ცისტერციანელები), ადრეული გოტიკა (1228-1290 წწ.), მოწიფული გოტიკა (1290-1385 წწ.) და გვიანდელი გოტიკა (1385 წ-დან მე-16 საუკუნემდე). ამ პერიოდის იტალიური გოტიკის ცნობილი ნაგებობებია: ტაძრები სანტა მარია ნუოვა, სანტა კროჩე და სანტა რეპარატა (სანტა-მარია-დელ-ფიორე)

ნახ. 6

ფლორენციაში (ნახ. 6); სიენას, მილანის (ევროპაში უდიდესი ნაგებობა აშენებული მხოლოდ

ნახ. 7

მარმარილოს ქვისაგან), ორვიეტოს ტაძრები და სხვ. XV საუკუნიდან იტალიურ და ფლორენციულ არქიტექტურაში გამოჩნდა რენესანსი (იხ. იტალიური კლასიკა) და მანერიზმი, შემდეგ კი როკოკო და ბაროკო. XVIII-XIX საუკუნეებში შემოვიდა ნეოკლასიციზმი. ვილების, სასახლეების, ტაძრების, ბაღების მშენებლობა დაიწყეს რომაულ და ბერძნულ კლასიკურ სტილში (მაგ., ვილა კაპრა "ლა როტონდა" ვიცენჩაში (ნახ. 7), კანოვას ტაძარი პოსანოში და სხვ.). რომში, მილანში, ტურიინში, ფლორენციაში წარმატებით განხორციელდა ბევრი

ნაგებობის რეკონსტრუქცია ნეოკლასიკურ სტილში. იტალიის გაერთიანების შემდეგ სხვადასხვა მხატვრული არქიტექტურული სტილი შეერწყა ერთმანეთს და XX საუკუნის დასაწყისში მოხდა ამ ეკლექტიკური სტილის მოდიფიცირება მოდერნად, რომელსაც იტალიაში ეწოდა "ლიბერთი". ამ სტილის ნიმუშებია: არქიტექტურული ძეგლი ჯუზეპე სომარუგა (კასტილიონის მოედნის ავტორი) მილანში, ძეგლი ერნესტო ბაზილეს (მონტეჩიტორიოს მოედნის ავტორი) რომში. 1920-იანი წლებიდან განვითარდა ფუტურისტული არქიტექტურაც (მოედანი კასა-დელ-ფაშო, ქ. კომო; ვილა მალაპარტე, კუნძული კაპრი; ვაგზალი სანტა მარია ნოველა, ქ. ფლორენცია და სხვ.). 1920-1930-იან ფაშისტური რეჟიმის წლებში გაჩნდა ნაცისტური (ფაშისტური) არქიტექტურა (მაგ., სამხედრო იტალიური აკლდამა "Innichen-San Candido" სამხრეთ ტიროლში). ომისშემდეგი წლებიდან დღემდე, ისევე როგორც მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში, იტალიაშიც დამკვიდრდა თანამედროვე არქიტექტურა თავისი მიმდინარეობებით (არტნუვო, ჰაიტეკი, ნეორაციონალიზმი, ნეობაროკო, ნეოკლასიციზმი და სხვ.). თანამედროვე იტალიური არქიტექტურული სტილის მაგალითებია: სან-ნიკოლას სტადიონი, ქ. ბარი (ნახ. 8); აუდიტორია პარკო-დელა-მუზიკა და მუსიკალური პარკი, ქ. რომი; მომლოცველთა ეკლესია "პადრო პიო", კომუნა სან-ჯოვანი-როტონდო; ცათამბჯენი "კოშკი დელა", რეგიონი პიემონტი; საცხოვრებელი კომპლექსი გალარტეზეში და ცათამბჯენი "ილინოისი კურზო", ქ. მილანი; "პალასპორტ ოლიმპიკო", ქ. ტურინი და სხვ.

ნახ. 8

არქიტექტურა ლანდშაფტური – ჰარმონიული შეხამების შექმნის ხელოვნება ბუნებრივ ლანდშაფტსა და ადამიანის მიერ ათვისებულ ტერიტორიებს, დასახლებულ პუნქტებს, არქიტექტურულ კომპლექსსა და ნაგებობებს შორის (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

არქიტექტურა მცირე ფორმების – არქიტექტურის განყოფილება, რომელსაც მიეკუთვნება ფუნქციონალურ-დეკორატიული (მაგ., ლობე, ნახ. 1), მემორიალური (მაგ., საფლავის ქვა, ნახ. 2) ობიექტები; ობიექტები, რომლებიც წარმოადგენენ ქალაქის კეთილმოწყობის

ნაწილს (მაგ., ქუჩის სანათურები, ნახ. 3); ინფორმაციის მატარებელი ობიექტები (მაგ., სარეკლამო ფარები, ბანერები, სტენდები).

ნახ. 2

ნახ. 3

არქიტექტურა ორგანული – დასავლური არქიტექტურის მიმართულეა XX საუკუნის დასაწყისში, რომელმაც გავლენა იქონია თანამედროვე მსოფლიო არქიტექტურაზე. ა. ო. წარმოშობა და განვითარება დაკავშირებულია ამერიკელი არქიტექტორის ფ. ლ. რაიტის შემოქმედებასთან (1869-1959 წ.) (ნახ. 1 – ნახ. 4). ა. ო. ძირითადი პრინციპები და კომპოზიციური ხერხები შეესაბამება თითოეული ნაგებობის ინდივიდუალურ ამოცანებსა და მშენებლობის კონკრეტულ პირობებს; ითვალისწინებს ადგილობრივ საყოფაცხოვრებო და სამშენებლო ტრადიციებს; ერთიანობას, მთლიანობას არქიტექტურაში, "თავისუფალ სივრცეს", შენობის შიგა სივრცის ერთიანობას და შეძლებისდაგვარად გაერთიანებას გარე სივრცესთან; არქიტექტურული ფორმების გამარტივებას და გამსხვილებას. პროგრესულ პრინციპებთან ერთად ა. ო. ზოგჯერ პირველ პლანზე ჩნდება მისი უარყოფითი მახასიათებლებიც, როგორცაა ირაციონალიზმისაკენ გადახრა, ორგანული ბუნების ფორმებისადმი გარე ფორმალური მიმსგავსება და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

არქიტექტურა რეგიონალური – ადგილობრივი ნაციონალური არქიტექტურა.

არქიტექტურა რელიგიური – ტაძარი [ნახ. 1. შვიდი რელიგიის ტაძარი ქ. ყაზანში (რუსეთის ფედერაცია)], მონასტერი [ნახ. 2. მარტვილის მონასტერი (საქართველო)], სამლოცველო [ნახ. 3. ბომეს სამლოცველო (სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა)], ეკლესია (ნახ. 4. თეთრი როტონდა, წმინდა ვაცლავის ეკლესია საზოვიცეში (ჩეხეთის რესპუბლიკა)], სამრევლო [ნახ. 5. კეიპტაუნის იმედის ციხის სამრევლო (სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა)], ბაზილიკა [ნახ. 6. ბაზილიკა სან-პიერო-ა-გრადო პიზაში (იტალიის რესპუბლიკა)], მეჩეთი [ნახ. 7. ყატარის ისლამცოდნეობის ფაკულტეტი და მეჩეთი დოჰაში (ყატარის სახელმწიფო)], სინაგოგა [ნახ. 8. ევროპის უდიდესი სინაგოგა ქ. პლზენში (ჩეხეთის რესპუბლიკა)] რელიგიური გაერთიანების კულტურული ცენტრი და საკრალური სფეროს სხვა ნაგებობანი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

არქიტექტურა რუსული – რუსული არქიტექტურა წარმოიშვა ბიზანტიური არქიტექტურის ფესვებზე და საწყის ეტაპზე განვითარდა კიევის რუსეთის ტერიტორიაზე. 882 წელს კიევი

ნახ. 1

კიევის რუსეთის დედაქალაქი გახდა და X-XII საუკუნეებში, როგორც რუსეთის ცენტრმა, აყვავების პიკს მიაღწია. 1237 წლის მონღოლური შემოსევის შემდეგ ის განადგურდა და დაეცა. მომდევნო საუკუნეებში ის მხოლოდ ადმინისტრაციული ცენტრის როლს ასრულებდა და რუსეთის არქიტექტურული ისტორია გაგრძელდა ვლადიმირ-სუზდალის სამთავროში, ნოვგოროდისა და ფსკოვის რესპუბლიკებში, რუსულ სამეფოში, რუსეთის იმპერიაში, საბჭოთა კავშირსა და თანამედროვე რუსეთის ფედერაციაში.

988 წელს ქრისტიანობის მიღების შემდეგ, კიევის რუსეთში აგებული დიადი ტაძრები გახდა აღმოსავლეთსლავური რეგიონის მონუმენტური არქიტექტურის პირველი ნაგებობები. კიევის სახელმწიფოში დამკვიდრებული არქიტექტურული სტილი ძლიერ იყო დამოკიდებული ბიზანტიურ არქიტექტურაზე, რადგან აღმოსავლური მართლმადიდებლური

ნახ. 2

მარტივი ფორმის ეკლესიები აგებული იყო ხისაგან და ბუნებრივია, შუა საუკუნეების შთამბეჭდავი ტაძრების წინამორბედებად ვერ ჩაითვლებოდა. 989 წელს კიევში თავად ვლადიმირის მიერ აშენებული იქნა პირველი ქვის ეკლესია (Десятинная церковь) (ნახ. 1). XI საუკუნის ა. რ. მშენებელმა ჯვარგუმბათოვანი მრავალგუმბათიანი კიევის სოფის ტაძარი (ნახ. 2), რომელიც აშენდა იაროსლავ ბრძენის ბრძანებით. მშენებლობას აწარმოებდა კონსტანტინოპოლიდან ჩამოყვანილი ხელოსნები კიეველ ოსტატებთან ერთად. ის პირველი ძეგლია უკრაინის ტერიტორიაზე, რომელიც შევიდა

UNESCO-ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში. ამავე პერიოდს (1051 წ.) მიეკუთვნება სრულიად რუსეთის პირველი სამონასტრო კომპლექსის კიევ-პეჩორის ლავრის დაარსება.

რუსულ საეკლესიო არქიტექტურაზე დიდი გავლენა მოახდინა ნოვგოროდის არქიტექტურული სტილის ფორმირებამ XI საუკუნის შუა წლებში, რისი დადასტურებაც ნოვგოროდის წმ. სოფის ტაძარი (1044-1052 წწ.). მის მკაცრ სქელ კედლებს, პატარა წვრილ ფანჯრებსა და ჩაფხუტისებრ გუმბათებს ბევრი საერთო ჰქონდა დასავლეთ ევროპის რომანულ არქიტექტურასთან. ბიზანტიური მოდელისაგან განსხვავდებოდა ნოვგოროდის სხვა ტაძრები: წმ. ნიკოლოზის (1113 წ.), წმ. ანტონის (1117-1119 წწ.) და წმ. გიორგის (1119 წ.). ნოვგოროდის ხუროთმოძღვრების მწვერვალად შეიძლება ჩაითვალოს თეოდორე სტრატელატის სახელობის ტაძარი (1360-1361 წწ.),

ნახ. 3

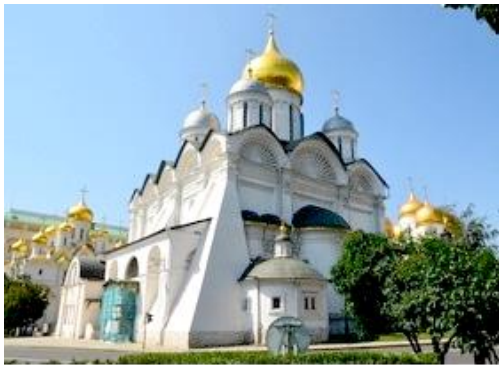
ნახ. 4

რომელიც წარმოადგენს ოთხგოდოლიან ერთგუმბათიან კუბის ტიპის ნაგებობას, მორთულს მრავალრიცხოვანი დეკორატიული ელემენტებით (ნახ. 3).

XII-XIII საუკუნეებში რუსეთის მნიშვნელოვან კულტურულ ცენტრად იქცა ვლადიმირ-სუზდალის სამთავრო, რომლის უნიკალურობას განაპირობებდა არა მარტო ის, რომ აქ გაგრძელდა ბიზანტიური და სამხრეთრუსული ხუროთმოძღვრების ტრადიციები, არამედ ისიც, რომ რუსული არქიტექტურა გამდიდრდა დასავლეთევროპული იდეებითა და ხუროთმოძღვრული ელემენტებით. პირველად ევროპული ქვის წყობის ტექნიკა გამოყენებული იქნა ზალესიეში (ტერიტორია მდინარეების ვოლგასა და ოკას შორის) იური დოლოგორუკის მმართველობის პერიოდში. ამ

დროს აშენდა თეთრი ქვის ნაგებობები ვლადიმირში, სუზდალში, იურიევო-პოლსკში,

პერესლავლში. ამათგან ჩვენამდე მოაღწია ბორისისა და გლების ეკლესიამ კიდევმაში და სპასკის ტაძარმა პერესლავსკ-ზალესკში (1152 წ.). ქ. ვლადიმირის არქიტექტურული ძეგლებიდან აღსანიშნავია უსპენსკის ტაძარი (1158-1160 წწ.), ოქროს ჭიშკარი (1164 წ.) და ეკლესია "Покрова на Нерли" (1165 წ.). 1194-1197 წლებში აიგო დიმიტრის ტაძარი – ქვაზე ამოჭრილჩუქურთმებიანი ძეგლის შედეგად (ნახ. 4); 1220-1230 წლებში – სუზდალის კრემლის ღვთისმშობლის ტაძარი და გეორგიევსკის ტაძარი იურიევო-პოლსკში. ვლადიმირ-სუზდალის რუსული ხუროთმოძღვრების განვითარება დამთავრდა 1237 წელს მონგოლური ურდოების შემოსევის შედეგად.

ნახ. 5

XV–XVI საუკუნიდან რუსეთის კულტურულმა ცენტრმა გადაინაცვლა მოსკოვის სამთავროში, 1475-1479 წლებში აგებული იქნა მოსკოვის უსპენსკის ტაძარი (არქიტ. ა. ფიორავანტი), 1484-1490 წლებში – ბლაგოვეშენსკის ტაძარი, შემდეგ არხანგელსკის ტაძარი (ნახ. 5) და სხვ. დაიწყო მოსკოვის კრემლის კედლებისა და კოშკების მშენებლობა, ხოლო ივანე მრისხანეს გამეფების შემდეგ რუსული არქიტექტურა განვითარების ახალ საფეხურზე ავიდა; გაჩნდა ქვის (ხის ნაცვლად) კარვისებრი გუმბათები. ამ პერიოდის ყველაზე ცნობილი ნაგებობაა ვასილ ნეტარის ტაძარი მოსკოვში (1554-1560 წწ.) (ნახ. 6), აგრეთვე კოლომენსკოეს ამაღლების ეკლესია (1528-1532 წწ.), სმოლენსკის ტაძარი ნოვოდევიჩის მონასტერში (1524-1598 წწ.), უსპენსკის ტაძარი ტროიცკო-სერგიევსკის ლავრაში (1559-1585 წწ.), დონის მონასტრის პატარა ტაძარი (1593 წ.), ღვთისმშობლის ამაღლების ტაძარი რუბცოვოში (1626 წ.) და სხვ. მოსკოვის გარდა ა. რ. ვითარდება რუსეთის სხვა ქალაქებშიც, როგორცაა იაროსლავლი, როსტოვი, ტვერი და სხვ. ქვის პარალელურად არსებობას განაგრძობს უძველესი რუსული ხის არქიტექტურა (უმეტესად

ჩრდილოეთში), განსაკუთრებით კარვისებრი ხის ტაძრები; ასეთებია: კლიმენტის ეკლესია უნას სოფლის სასაფლაოზე (1501 წ.), უსპენსკის ეკლესია ვარზუგში, ეკლესია პანილოვოში (არხანგელსკის ოლქი), უსპენსკის ტაძარი კონდოპოვოში (1774 წ.), 22-გუმბათიანი პრეობრაჟენსკის ეკლესია ონეგის ტბის კუნძულ კიჟაზე (1714 წ.) (ნახ. 7) და სხვ.

ნახ. 6

ნახ. 7

XVII-XVIII საუკუნეებში პეტრე დიდის გამეფებამ და სანკტ-პეტერბურგის დაარსებამ დასაბამი მისცა რუსული არქიტექტურის სწრაფ განვითარებას, კერძოდ, იწყება რუსული ბაროკოს ახალი ეტაპი –

პეტრეს ბაროკო. ამ სტილის განსაკუთრებულობა იყო მჭიდრო კავშირი არსებულ რუსულ ტრადიციებთან და უკრაინული ბაროკოს გავლენა დასავლეთიდან მოსულ პროგრესულ

ტექნოლოგიებთან ერთად. პეტრეს ბაროკო ორიენტირებული იყო შვედურ, გერმანულ და ჰოლანდიურ სამოქალაქო არქიტექტურის ნიმუშებზე, თუმცა პირველი ნაგებობა – პეტერპავლეს ტაძარი პეტერბურგში, პრაქტიკულად მოკლებული იყო რუსული არქიტექტურის გავლენას. პეტრე დიდმა რუსეთში მოიწვია მსოფლიო დონის არქიტექტორები (ჟ.-ბ. ლებლონი, დ. ტრეზინი, ა. შლიუტერი, ჟ. მ. მონტანა, ნ. მიკეტი, გ. მატარნოვი, ფ. ბ. რასტრელი და სხვ.), რომელთა დახმარებით დაიწყო სანკტ-პეტერბურგის საოცარი მშენებლობა, რომელიც შემდეგ საუკუნეებშიც გაგრძელდა. ამ ეპოქის არქიტექტურის ბრწყინვალე ნაგებობებია (პეტერბურგსა და მის შემოგარენში): ზამთრის სასახლე (ერმიტაჟი), ეკატერინეს სასახლე, პეტერგოფი, ისააკის ტაძარი (ნახ. 8), სამების ტაძარი ალექსანდრე ნეველის ლავრაში, თავად ვლადიმირის ტაძარი, ალექსანდრეს სასახლე, სმოლნის ინსტიტუტი, საადმირალო, დიდი თეატრი პეტერბურგში, ნარვის ტრიუმფალური კარიბჭე, სამება-იზმაილოვოს ტაძარი, მიხაილოვოს სასახლე და სხვ., აგრეთვე ბაროკოს სტილის წმ. ანდრიას სახელობის საკათედრო ტაძარი კიევში (1747-1754 წწ., არქიტ. ბ. რასტრელი). ტაძარი შემადღებულ ბორცვზე დგას და გადაჰყურებს ისტორიულ პოდოლის უბანს. ეს შესანიშნავი, ფერადოვანი სტრუქტურა ქალაქის ყველაზე გამორჩეული, განთქმული ღირშესანიშნაობაა (ნახ. 9). ლეგენდის თანახმად წმ. ანდრია მოციქულმა ჯვარი აღმართა და დიდი ქრისტიანული ქალაქის დაფუძნება იქადაგა სწორედ ამ ადგილას, რომელიც იმ დროს თითო-ოროლა მოსახლესა და სახნავ-სათესებს ეჭირა.

ნახ. 8

XIX-XX საუკუნეებში რუსეთში გაბატონდა ფსევდორუსული არქიტექტურული სტილი (იხ. ფსევდორუსული არქიტექტურა), რომელიც შეცვალა საბჭოთა, ე.წ. სტალინისტურმა არქიტექტურამ (იხ. სტალინისტური არქიტექტურა).

ნახ. 9

მე-20 საუკუნის შუა წლებში რუსეთში მასობრივად განვითარდა ტიპური არქიტექტურა, დაიწყეს საბავშვო ბაღების, სკოლების, პოლიკლინიკების, მაღაზიების, კულტურის სახლების, სპორტული ნაგებობებისა და 4-5 სართულიანი საცხოვრებელი სახლების (ე.წ. ხრუმჩოვკების) მშენებლობა, რომელიც პრაქტიკულად გაგრძელდა საბჭოთა კავშირის დაშლამდე. მართალია ამ პროგრამამ გარკვეული შედეგები მოუტანა მეორე მსოფლიო ომის შედეგად დანგრეულ ქვეყანას, მაგრამ ის მაინც ვერ განიხილება დადებით მოვლენად მსოფლიო არქიტექტურის ისტორიაში.

ამჟამად რუსეთის ცენტრალურ რეგიონებში აქტიურად მიმდინარეობს დასავლური თანამედროვე არქიტექტურის საუკეთესო სტილების გადმოღება და მშენებლობა, გაჩნდა ცათამბჯენები, ფუტურისტული პროექტები და სხვ., რაც რუსეთისათვის უდავოდ წინგადადგმული ნაბიჯია არქიტექტურული, ეკონომიკური, კულტურული და სოციალური განვითარების თვალსაზრისით.

არქიტექტურა საფრანგეთის – საფრანგეთის ტერიტორიაზე ყველაზე ძველი არქიტექტურული ძეგლები გალია-რომის პერიოდს მიეკუთვნება (ძვ. წ. I ს.), რომელთაგან ყველაზე უკეთეს მდგომარეობაში შემორჩა კორინთული სტილის ტაძარი ნიმეში (ნახ. 1), ცნობილი როგორც "კვადრატული სახლი" (Maison carrée). ისევე, როგორც სხვა ქვეყნებში, გალიაშიც (ახლანდელი საფრანგეთის ტერიტორია) გავრცელდა პირველი ქრისტიანული ეკლესიები (ბაზილიკები), მაგრამ სამწუხაროდ, დღემდე არცერთი არ შემორჩენილა. XI საუკუნიდან ქრისტიანული ფანტაზია თანდათან გამოდის ძველი ტრადიციებიდან და იქმნება ახალი არქიტექტურული ფორმები, რომლებშიც რომაული ელემენტები თითქმის აღარ შეინიშნება. ბაზილიკებში

ნახ. 1

ბრტყელი გადახურვები იცვლება კამარებით, საკურთხევლის სათავსი იღებს ნახევარწრიული ნიშის ფორმას, იცვლება შენობის სიმაღლისა და სიგანის პროპორციები, ყველაფერი კეთდება დახვეწილი გემოვნებით, ტაძრის შიგნით მასიური პილასტრების ნაცვლად ჩნდება მსუბუქი მოხდენილი სვეტები, კაპიტელებს მაქსიმალურად ამსგავსებენ კორინთული და რომაული ორდერების კაპიტელებს, ფასადები უმეტეს შემთხვევებში იმკობა ორი მრავალსართულიანი კოშკით, პორტალის თავზე იჭრება მრგვალი ფანჯრები (ე.წ. "ვარდი"), ტაძრის ცენტრალური ნაწილი იხურება ქვის სფერული გუმბათებით; საშენ მასალად ხშირად გამოიყენება ძვირფასი ქვა გრანიტისა და მარმარილოს სახით.

ნახ. 2

შუა საუკუნეების ბოლოს მოზაიკური და ფრესკული მხატვრობა თავის კულმინაციას აღწევს. მლოცველთა რაოდენობის ზრდამ გამოიწვია ტაძრების ფორმის ცვლილება და ტევადობის (მოცულობის) გაზრდა, შესაბამისად, მცირდება კედლებისა და გადახურვების მასა, ჩნდება ისრისებრი მოხაზულობის თაღები და კამარები, მდგრადობის გასაძლიერებელი კონტრფორტები, ძლიერ იმატებს ნაგებობების სიმაღლე (სწრაფვა ზეცისაკენ). ყოველივე ამას მოჰყვა მშენებლობაში გოტიკური

სტილის ჩამოყალიბება, რომლის სამშობლო იყო საფრანგეთი. XII საუკუნეში გოტიკური სტილის ეკლესიები და მცირე ტაძრები ფუნქციონირებდა ილ-დე-ფრანსის მიწებზე (ვექსენი, ვალუა, ბოფუაზი), უაზისა და სენის დეპარტამენტებში (სენ-ლიო-დ'ესერანი, ლონპონი, ანეცა); აშენდა გრანდიზული ტაძრები პარიზში (ნოტრ-დამი), შარტრში (ნახ. 2. საკათედრო ტაძარი ნოტრ-დამ დე შარტრ), რეიმსსა (ნახ. 3. საკათედრო ტაძარი რეიმსში) და ამენაში. XIV-XV საუკუნეებში გვიანგოტიკურმა სტილმა არქიტექტურაში შემოიტანა ფასადების სამკაულები და სამშენისები მცენარეული სამყაროდან, რამაც პრაქტიკულად დამალა შენობების იერსახე, შემდეგ შემოვიდა აჟურული ფანჯრები, მრუდი გეომეტრიული ფიგურები და ა.შ. მართალია ამ სტილში აგებული შენობები იშვიათობაა, მაგრამ მათი ცალკეული ნაწილები თითქმის ყველგან გვხვდება, ასეთებია: ნოტრ

ნახ. 3

დამის პორტალი რუანაში, ბოვეს ტაძრის გვერდითი პორტალი, ეკლესია ნოტრ დამ დე ბოვე ბურგ-ან-ბრესეში, მეცას, ტურესა და მოს ტაძრების ზოგიერთი ნაწილი, წმ. ოუენის ეკლესია რუანაში და სხვ.

ნახ. 4

XV საუკუნიდან (რენესანსის ეპოქა) შენობებში გამოჩნდა ძველი კლასიკური ელემენტები (სვეტის ბაზები, კარნიზები, თაღნარები, სვეტნარები, პალმეტები და სხვ.), რომელმაც კულმინაციას მიაღწია ჰენრი II-ის მმართველობის პერიოდში (XVI ს.) – პორტალები გახდა ნახევარწრიული ფორმის, თაღნარები – ისრისებრი, ფანჯრები – მართკუთხა და ჯვრისებრი, დაბრუნდა ბერძნული ეკლექტიზმი (კედლების გლუვი ზედაპირები) (მაგ., ანეს ციხის კაპელა). თუმცა ფრანგული აღორძინების ეს ბრწყინვალე სტილი მალევე ჩაანაცვლა მძიმე ფლორენციულმა და ვენეციურმა გემოვნებამ (ზედმეტი

მორთულობა, ბევრი კონსოლი, ნაშვერი კარნიზები), რის გამოც ბევრი დიდებული ტაძარი დაემსგავსა გამოქვაბულის სტალაგმიტებს.

1590 წელს დამთავრებულმა წმ. პეტრეს ტაძარმა, რომელმაც მთელი მსოფლიოს აღფრთოვანება გამოიწვია, დიდი გავლენა მოახდინა ფრანგულ არქიტექტურაზე. მისი მიბაძვით აშენდა იეზუიტური ეკლესიები პარიზში, აგრეთვე სორბონისა (ნახ. 4. სორბონის კაპელა) და ვალ-დე-გრასას ტაძრები. გოტიკური გრანდიოზულობის მისაღწევად ფრანგი არქიტექტორები პორტალების მშენებლობისას იყენებდნენ ანტიკურ ორდერებს ერთმანეთის მიყოლებით: ქვევით – დორიულს, მის ზევით – იონიურს და უფრო ზევით – კორინთულს. ამის კარგი მაგალითია პარიზის წმინდა ჟერვეს ეკლესია, რომელიც იმ დროის ყველა ეკლესიის ფასადის ნიმუში იყო და კანონიკური ძალა ჰქონდა (ნახ. 5).

ნახ. 5

XVI-XVII საუკუნეებში საფრანგეთში გაბატონებული იყო იეზუიტური

ნახ. 6

(დეკორირებული) სტილი, რომლის თვალსაჩინო ნიმუშია პარიზის პანთეონი (ნახ. 6). XVIII საუკუნის საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ ბევრი ეკლესია-მონასტერი შეიწირა. რესპუბლიკის გამოცხადების შემდეგ კი ბურბონებმა დაიწყეს ახალი აღმშენებლობა, რომელიც ფორმითა და შინაარსით ძველ კლასიკას წარმოადგენდა. მისი მაგალითებია: მარია მაგდალინას ტაძარი პარიზში (ანტიკური კორინთული ტაძრის ანალოგი), ნოტრ დამ დე ლორეტე და წმ. ვინსენტ დე პაული (ადრეული ქრისტიანული პერიოდის რომაული ბაზილიკის ანალოგი), წმ. კლოტილდის ბაზილიკა და სხვ.

სატაძრო არქიტექტურის პარალელურად საფრანგეთში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა სამხედრო და სამოქალაქო ხასიათის ნაგებობებს. სამოქალაქო დანიშნულების ნაგებობებიდან აღსანიშნავია: იმპერატორ ავგუსტის დროინდელი უზარმაზარი საქალაქო ჭიშკრები ნიმასა (Porte de France) და ოტენეში (Porte de St-André), ტრიუმფული თაღები ორანჟესა და კარპანტრაში, აკვედუკები ნიმას მახლობლად (საქვეყნოდ ცნობილი Pont du Gard), ლიონსა და მეცაში, თეატრები ორანჟესა და ვიენაში, ამფითეატრები არლიში, ნიმასა და სენტეში, იმპერატორ იულიანეს თერმები პარიზში, ალექსანდრე III-ის ხიდი პარიზში (ნახ. 7), ვერსალის, ფონტებლოს, ლუქსემბურგის, ლუვრის სასახლეები და სხვ.

ნახ. 7

ციხესიმაგრეების მშენებლობა საფრანგეთში დაიწყო პირველი ბარბაროსი იმპერატორის კარლოს დიდის მმართველობის პერიოდიდან (VIII ს.) და გრძელდებოდა მე-20 საუკუნემდე. ამ ნაგებობებისათვის დამახასიათებელი იყო ორრიგა მძლავრი გალავნის კედლები კოშკებითა და დონჟონებით, ამბრაზურები, შიდა

მართკუთხა კეთილმოწყობილი საცხოვრებელი. კოშკებში შესასვლელი განთავსებული იყო არა პირველ, არამედ მეორე სართულზე, რაც თავდაცვის მიზნით იყო გადაწყვეტილი. ციხესიმაგრეები გამოირჩეოდა არა მარტო მაღალი თავდაცვისუნარიანობით, არამედ არქიტექტურული გამომსახველობითაც. ამ სიმაგრეებს დღესაც ადფრთოვანებაში მოჰყავს მნახველები, მათ შორის შეიძლება გამოვყოთ: ვერსალი (XVII ს.) (ნახ. 8), შამბორი (XVI ს.) (ნახ. 9), შენონსო (XI ს.), შანტიი დე შანტილი, პიერფონი, ვინი (XVI ს.), ამბუაზი (IX ს.), უსე (მძინარე მზეთუნახავი) (XI ს.), მონ სენ-მიშელი (VIII ს.), ვენსენი (XIV ს.), ტარასკონი (XV ს.), ფუა (XI ს.) (ნახ. 10), კარკასონი (შუა საუკუნეები), შატობრიანი (X-XI სს.), ფონტებლო, პიუმარტენი (XIII ს.), მალბრუკი, ლანჟე, ლოში, შინონი (XV ს.), კლერმონი, ვოლე-ვიკონტი, სენტ-სიუზანი, ფრენე (XVII ს.), არუე, მონჟენანი, ბიზი, ვერერი, კომერსი, ფაიუ (XVIII ს.), ტორანი, ბარანტი, ზესე, ფრანკოვილი, რანდანი (XIX ს.) და სხვ.

ნახ. 8

საფრანგეთის არქიტექტურაში ორგანულადაა შერწყმული ლირიზმი და ტრაგიკული ეფექტები, ამაღლებული სულიერება და სოციალური სატირა, ფანტასტიკური გროტესკი და ფოლკლორულობა, გოტიკური ხელოვნება, მხატვრობა, ფასადების უნიკალური მორთულობა, მოცულობითი გრანდიოზულობა და პომპეზურობა. ფრანგულმა არქიტექტურამ უდიდესი კვალი დააჩნია ცივილიზაციის განვითარებას და სამართლიანად შედის მსოფლიოს არქიტექტურის ოქროს ფონდში, ხოლო პარიზის ელისეს მინდვრები და ეიფელის კოშკი კაცობრიობის ნამდვილი არქიტექტურული სამშენისეხია.

ნახ. 9

ნახ. 10

არქიტექტურა ქალაქის – 1. 1980-იანი წლების კონცეპტუალური მიმართულება არქიტექტურაში; 2. არქიტექტორების თეორიული საქმიანობა, რომელიც ეხება არქიტექტურული ფორმების დაპროექტებას მიზნის გარეშე (რეალური მშენებლობის გარეშე).

არქიტექტურულ-გეგმარებითი გადაწყვეტა – შენობებისა და ნაგებობების განლაგება გასაშენებელ ტერიტორიაზე, აგრეთვე შენობის სართულიანობის, კონფიგურაციის, გეგმაში ზომების, სიმაღლის, შიგა გეგმარების შერჩევა. ის მოიცავს საცხოვრებელი მიკრორაიონების, საზოგადოებრივი კომპლექსების, სამრეწველო საწარმოების გენერალური გეგმის გადაწყვეტას; ცალკეული შენობებისა და ნაგებობების მოცულობით-გეგმარებითი საკითხების შესწავლას.

არქიტექტურულ-გეგმარებითი დავალება – ქვეყნის კანონმდებლობით, ნორმატიული და სახელმძღვანელო დოკუმენტების კომპლექსთა და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს მიერ განსაზღვრული მოთხოვნების ერთობლიობა, რომელიც ადგენს არქიტექტურული ობიექტის დანიშნულებას, პარამეტრებს, ტერიტორიულ ფარგლებს, მიწის ნაკვეთზე განთავსებას, აგრეთვე მისი დაპროექტებისა და მშენებლობის ეკოლოგიურ, ტექნიკურ, ორგანიზაციულ და სხვა პირობებს. ა.-გ. დ. გაცემის საფუძველია დამკვეთის განაცხადი და მიწის ნაკვეთზე მისი საკუთრების უფლების დამადასტურებელი საბუთი, ან მიწის ნაკვეთის მესაკუთრის ნებართვა, სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს გადაწყვეტილება, თუ მიწის ნაკვეთი, შესაბამისად, სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის საკუთრებაა.

არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ზედამხედველობის ორგანო – საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო, არქიტექტურულ-სამშენებლო საქმიანობაზე სახელმწიფო ან ადგილობრივი ზედამხედველობის უფლებამოსილი ორგანოები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ ქვეყნის კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში.

არქიტექტურული აკუსტიკა – აკუსტიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის შენობაში ხმის გავრცელების საკითხებს.

არქიტექტურული ანსამბლი – ერთიანი კომპოზიცია, გარკვეულ არქიტექტურულ იდეას დამორჩილებული შენობებისა და ნაგებობების ერთობლიობა, ჩამოყალიბებული თანდათან –

ხანგრძლივი დროის მანძილზე ან ერთდროულად (ნახ. 1. მავრიტანული პერიოდის არქიტექტურული ანსამბლი სამხრეთ ესპანეთში, ქ. გრანადის აღმოსავლეთ ნაწილში).

ნახ. 1

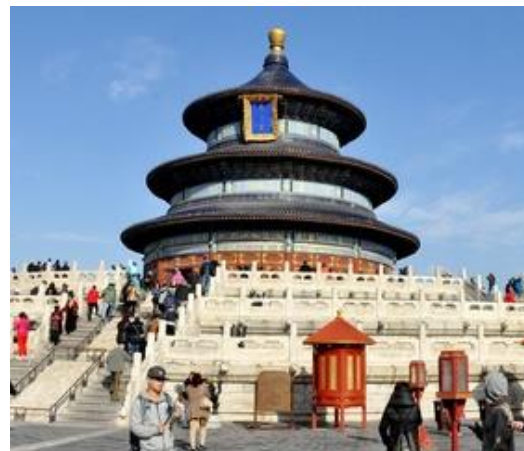
არქიტექტურული გადაწყვეტა – არქიტექტურული ობიექტის ავტორისეული ჩანაფიქრი – მისი გარე და შიგა გამომსახველობის, სივრცითი, გეგმარებითი და ფუნქციური ორგანიზაციის მიმართ, დაფიქსირებული საპროექტო დოკუმენტაციის არქიტექტურულ ნაწილში, არქიტექტურული ობიექტის რეალიზაციის მიზნით.

არქიტექტურული გრაფიკა – გრაფიკულ საშუალებათა კომპლექსი, რომელთა დახმარებით არქიტექტურული ობიექტი გამოსახება სიბრტყეზე. ის დაპროექტების განუყოფელი ნაწილია. ა. გ. განიხილავენ გამოსახულების სამ ძირითად სახეს: ორთოგონალურ გეგმილებს (გეგმა, ფასადი, ჭრილი), პერსპექტივას და აქსონომეტრიას. ა. გ. შეიძლება იყოს ხაზოვანი და ჩრდილნათელი, რომელიც თვალსაჩინო წარმოდგენას იძლევა მომავალი ნაგებობის მოცულობით-სივრცით ფორმაზე, კომპოზიციასა, მასალაზე, ფერზე ისეთი საშუალებების გამოყენებით, როგორებიცაა შეფერადება (ნახაზის ჩრდილნათელი მოდელირება ტუშის ან აკვარელის საღებავების მეშვეობით), ნაშხევი, აპლიკაცია და ფოტომონტაჟი.

არქიტექტურული ეპოქა აზიის – აერთიანებს პერიოდს ძვ. წ. 5000-დან ჩვ. წ. 300 წლამდე და მოიცავს აზიის ხუთივე კუთხეს (აღმოსავლეთი, დასავლეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთი, სამხრეთი და ცენტრალური აზია) სპარსული არქიტექტურის ჩათვლით. ის არის ძალიან

ნახ. 1

ნახ. 2

დიდ ფართობზე გაბნეული არქიტექტურული ნაგებობები, რომელთაგან თითოეულს თავის განსხვავებული დეტალი ახასიათებს და მიძღვნილია რომელიმე ადგილობრივი ღმერთისადმი. ამა თუ იმ ხალხის კულტურა წარმოდგენილია არქიტექტურული ფორმით, რომელიც არის არა მარტო აზიური, არამედ ევროპული ტრადიციების ნაზავი. აზიური არქიტექტურის მნიშვნელოვანი ნიმუშებია: "ლომების აკლდამა" კნიდაში, ძვ. წ. IV ს., კარია; ჰალიკარნასის მავზოლეუმი ჰალიკარნასში, ძვ. წ. IV ს., კარია; არტემიდას ტაძარი სარდაში, ძვ.

წ. IV ს., ლიდია; არტემიდას ტაძარი ეფესოში, ძვ. წ. IV ს., საბერძნეთის რესპუბლიკა (ახლანდელი თურქეთის ტერიტორია); ათენას ტაძარი პრიენეში, იონია, საბერძნეთის რესპუბლიკა (ახლანდელი თურქეთის ტერიტორია) და სხვ. (დასავლეთი აზია) (იხ. არტემიდას ტაძარი); ციხესიმაგრე ჯანზას-კალა, ძვ. წ. IV ს., ძვ. ხორეზმი (ახლანდელი უზბეკეთის ტერიტორია); სამანიდების მავზოლეუმი, IX-X ს., ქ. ბუხარა, უზბეკეთის რესპუბლიკა (ნახ. 1); შახ-ი-ზინდას მავზოლეუმების ანსამბლი, XIV-XV ს., სამარყანდი, უზბეკეთის რესპუბლიკა; მეჩეთი ანაუ, XV ს., თურქმენეთი და სხვ. (ცენტრალური აზია); ჩინეთის დიდი კედელი, ძვ. წ. III ს.-დან ჩვ. წ. XVII ს.-მდე, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა; ზეცის ტაძარი, XV ს., ბეიძინი (პეკინი), ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა (ნახ. 2); ტაძარი კინკაკუ-ძი, XIV ს., ქ. კიოტო, იაპონია; ანცზის ხიდი (დიდი ქვის ხიდი), VII ს., პროვინცია ხეზეი, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა; სამეფო სასახლე და ბუდის სამონასტრო კომპლექსი პოტალა, VII ს., ქ. ლხასე, ტიბეტი, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა; იმპერატორის სასახლე ტოკიოში, XV ს., იაპონია (ნახ. 3) და სხვ. (აღმოსავლეთი აზია); ბუდას ტაძარი ფხა თხატ ლუანგ, XVI ს., ქ. ვიენტიანი, ლაოსის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა; ლიტერატურის ტაძარი, XI ს., ჰანოი, ვიეტნამის სოციალისტური რესპუბლიკა (ნახ. 4); პაჰანას (ბაჰანას) ტაძრები, XI-XIII ს., ქ. მანდალაე, მიანმა; ბუდისტური ტაძარი ანგკორ-ბატ, XII ს., ქ. სიემ-რიპი, კამბოჯის სამეფო; ტაძარი ვატ არუნ, XVII ს., ბანგკოკი, ტაილანდის სამეფო და სხვ. (სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზია); თაჯ-მაჰალი, XVII ს., ქ. აგრა, ინდოეთის რესპუბლიკა; მუნიციპალური რაიონი ფატეჰპურ-სიკრი, XVI ს., უტარ-პრადეშის შტატი, ინდოეთის რესპუბლიკა და სხვ. (სამხრეთი აზია).

ნახ. 3

ნახ. 4

არქიტექტურული ეპოქა ისლამური – მაღალი წრისა და რელიგიური სტილის არქიტექტურის ფართო სპექტრი (იხ. ისლამური არქიტექტურა), ისლამის დაფუძნებიდან გვიანი შუა საუკუნეების არქიტექტურის ბოლომდე (600-1700 წწ.), რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა ისლამური კულტურის შენობების დიზაინსა და აგებულებაზე. მისი ძირითადი არქიტექტურული ნაგებობებია: მეჩეთი (იხ. თაჯ-მაჰალი), მინარეთი (იხ. საყივარა), სასახლე, ციხესიმაგრე, აკლდამა, საზოგადოებრივი აბანო, შადრევანი, დამხმარე საყოფაცხოვრებო სათავსი და სხვ.

არქიტექტურული ეპოქა კოლონიური – მოიცავს XVI-XX საუკუნეების პერიოდს, რომელიც ძირითადად შეეხებოდა აფრიკისა და ამერიკის კონტინენტების კოლონიზაციის პროცესს. 1900 წლისთვის აფრიკის მთელი კონტინენტი დაყოფილი იყო ევროპული ქვეყნების (საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, პორტუგალია, ესპანეთი, გერმანია, ბელგია, იტალია) კოლონიებად, ხოლო ამერიკის კონტინენტის კოლონიზაციის პროცესი დაიწყო 1513 წელს,

ნახ. 1

როდესაც ხუან პონსე დე ლეონმა მის მიერ დაპყრობილი ფლორიდის ნახევარკუნძული გამოაცხადა ესპანეთის სამფლობელოდ. XVI საუკუნეში პრაქტიკულად ესპანეთისა და პორტუგალიის კოლონიებად იქცა მთელი სამხრეთი ამერიკა, XVII საუკუნიდან კი დაიწყო ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტის კოლონიზაციის ეტაპი დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის მიერ. მთელი რიგი უარყოფითი

მომენტების პარალელურად, კოლონიზაციამ უპირობოდ დიდი როლი ითამაშა აფრიკისა და ამერიკის ხალხების კულტურისა და ცივილიზაციის განვითარების გზაზე, განსაკუთრების ეს ეხება ხელოვნებასა და არქიტექტურას. კოლონიალური პერიოდის შენობებისათვის დამახასიათებელი იყო უბრალოება, მარტივი გეგმა და ფასადები განთავისუფლებული იყო ყოველგვარი ორნამენტებისა და სამშვენივრებისაგან, ხოლო გადახურვებში ჭარბობდა ორფერდა, დიდი ქანობის სახურავები. ძირითადად ორსართულიან სახლებს აგებდნენ ხის, აგურისა და ქვის კონსტრუქციების გამოყენებით. ამ პერიოდის ადრეულ არქიტექტურულად გამორჩეულ ძეგლებს მიეკუთვნება როლფის სახლი ფორტ სმიტში (ვირჯინია, აშშ), წმინდა ლუკას ეკლესია კუნძულ უაიტის რაიონში (აშშ), გლორიან დეის ეკლესია ფილადელფიაში (აშშ) და სხვ. XVII საუკუნის ბოლოდან ამერიკის კონტინენტზე იწყება ინგლისიდან შემოტანილი გეორგიანული სტილის დამკვიდრება, რომელიც პირველ რიგში გამოირჩეოდა შენობათა პორტალების დეკორირებითა და კლასიკური სტილის კარნიზების ელემენტების შემოტანით. ამ პერიოდის საინტერესო ნიმუშებია "ოლდ სტიეტ ჰაუს"-ი (1728 წ., ბოსტონი, აშშ)

და "ინდენენდენს ჰოლი" (1733 წ., ფილადელფია, აშშ). კოლონიურის შემდგომი პერიოდის მნიშვნელოვანი შენობაა კაპიტოლიუმი რიჩმონდში (1789 წ., აშშ) (ნახ. 1), რომლის პროექტის ავტორი იყო თომას ჯეფერსონი – აშშ-ის შტატების მესამე პრეზიდენტი (1801-1809 წწ.). მისი ნამუშევრებიდან ასევე ცნობილია ვირჯინიის უნივერსიტეტის კომპლექსი (ნახ. 2; ნახ. 3). ამპერიოდისათვის დამახასიათებელია პროპორციებზე გადასვლა, რომელიც უახლოვდებოდა ძველი რომისა და XVIII-XIX

ნახ. 2

საუკუნეების საფრანგეთის არქიტექტურული ძეგლების პროპორციებს. XIX საუკუნის დასაწყისში ამერიკაში გამოჩნდა ბერძნული სტილი, რომლის პირველი ნიმუში იყო პესილვანიის ბანკი (ნახ. 4) ფილადელფიაში (1801 წ., არქიტექტორი ბ. ლატრობომი, აშშ), რომლის შემდეგ აშშ-სა და კანადაში უამრავი ბერძნული სტილის საზოგადოებრივი ნაგებობა აშენდა. 1860-1880 წლებში, აშშ-ში განვითარდა და დაინერგა მშენებლობის ინდუსტრიალიზაციის იდეა, რასაც ხელი შეუწყო ახალი საშენი მასალის – რკინაბეტონის

გამოჩენამ (რკინაბეტონისაგან პირველი სახლი აშშ-ში ააგო ინჟინერმა უორდმა 1873-1876 წლებში). XIX საუკუნეში ამერიკაში აღორძინდა რომანული სტილის არქიტექტურა, რასაც ხელი შეუწყო საინჟინრო ტექნიკის, მშენებლობის ტექნოლოგიების განვითარებამ, აგრეთვე ახალი საშენი მასალების შექმნამ (ფოლადი, თუჯი, ალუმინი და სხვ.). ლითონის კარკასებმა საშუალება მისცა არქიტექტორებს დაეწყოთ ცათამბჯენების მშენებლობა. XIX საუკუნის დასაწყისიდან ამერიკაში ყველა სახის კულტურამ დაიწყო უპირობო განვითარება და მათ შორის მშენებლობამ – არა მარტო გაჩნდა სხვადასხვა არქიტექტურული სტილი (რომანტიზმი, რეალიზმი, მოდერნიზმი), არამედ აღორძინდა ძველი ეპოქების (ბერძნული, რომაული, რომანული) არქიტექტურა და შეიქმნა სრულიად ახალი [ფაბრიკული (ინდუსტრიული), ცათამბჯენების მშენებლობა, ორგანიკული და სხვ.] არქიტექტურული სტილები.

ნახ. 3

ნახ. 4

არქიტექტურული ეპოქა კოლუმბამდელი – აერთიანებს პერიოდს ძვ. წ. 2000-დან ჩვ. წ. 1600 წლამდე და მოიცავს ამერიკის ორივე კონტინენტზე მცხოვრები ტომების ინკების, ოლმეკების, მაიას, აცტეკებისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ხალხების კულტურის გავლენას არქიტექტურაზე, ანუ პერიოდს, ვიდრე ამერიკის კონტინენტზე ევროპელი კოლონიზატორები გამოჩნდებოდნენ. არქიტექტურული ტრადიციები განიხილება საზოგადოებრივი, საცერემონიო, საქალაქო ნაგებობებისა და შენობების მიხედვით, საგზაო სისტემის განვითარებით, მსოფლიოში პირველი დაკიდებული ხიდებით, ქვის დამუშავების უნიკალური ხელოვნებით, საკულტო პირამიდების მშენებლობით, წყალმომარაგების სისტემებითა და სხვ. კოლუმბამდელი არქიტექტურული ეპოქის შესანიშნავი ნიმუშებია: საიდუმლოებით მოცული, ინკების XV საუკუნის ქალაქი მაჩუ-პიქჩუ, კუსკოს რეგიონი, პერუს რესპუბლიკა (იხ. მაჩუ-პიქჩუ); მაიას ხალხის მიერ აშენებული დიდი ქალაქი ჩიჩენ-იცა (იხ. ჩიჩენ-იცა), მექსიკა და სხვ.

ნახ. 1

არქიტექტურული ეპოქა ნეოლითის (ნეოლითი, ახალი ქვის ხანა) – ნეოლითის ეპოქა დაიწყო დაახლოებით ძვ. წ. 9500 წელს ახლო აღმოსავლეთში და გაგრძელდა 3000 წლის განმავლობაში. ეს იყო ადამიანური ტექნოლოგიების პროგრესის პერიოდი. ამ დროს ჩნდება სამეთუნეო საქმე, სანადირო იარაღები, დაიწყეს საკვების მომზადება, სახლებისა და საკულტო ნაგებობების მშენებლობა (ნახ. 1. მეგალითი), კედლების შებათქაშება, მოხატვა, სასაფლაოების

ზედმიწევნით გალამაზება-გაფორმება და სხვ. ამ პერიოდს მიეკუთვნება კაცობრიობის ცივილიზაციის დაწყება, ადამიანებს გაუჩნდათ სულიერების რწმენა და სურვილი, ცხოვრება გაეხადათ მარტივი და სასიამოვნო. ნეოლითი, ეს არის პერიოდი, როდესაც ადამიანი თავის საკვებს მარცვლეულის მოყვანითა და ცხოველთა მოშინაურებით მოიპოვებდა, მიმთვისებელი მეურნეობიდან (ნადირობა, თევზჭერა, შემგროვებლობა) თანდათან გადადიოდა მწარმოებლურ მეურნეობაზე (მიწათმოქმედება, მეცხოველეობა). განვითარდა ქვის დამუშავების ინდუსტრია, გაჩნდა საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ქვის იარაღები – ცული, სატეხი, სათლელი, თოხი, ბარი, წერაქვი, სახეხი, სანაყი და სხვ.

1990 წლებში გერმანელმა არქეოლოგმა კლაუს შმიდტმა სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთის ანატოლიის მხარეში (სირიის საზღვართან ახლოს) აღმოაჩინა ჰებეკლი-ტელეს ადრეული ნეოლითის ხანის ნაგებობა (ნახ. 2. ნეოლითური ნაგებობა ჰებეკლი-ტელეს რეკონსტრუქცია, თურქეთის რესპუბლიკა), რომლის ასაკი დაახლოებით 12 ათასი წლით განისაზღვრა. აღმოჩენილი იქნა მასიური ქვის კედლები და რელიეფური ნახატებით დამშვენებული უზარმაზარი ქვის ტესებრი კოლონები (ნახ. 3, ნახ. 4), რომელთაგან ზოგიერთის წონა 50 ტონას აჭარბებს. ჰებეკლი-ტელეს ისტორია არანაკლებ იდუმალია, ვიდრე პირამიდების, თანაც ის ასაკით 4-5-ჯერ მეტია ძველი პირამიდების ასაკზე, რაც უამრავ კითხვას ბადებს მათი მშენებლობისა და დანიშნულების თაობაზე.

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

არქიტექტურული ეპოქა ძველი ხმელთაშუაზღვისპირეთის – ამ ეპოქაში შედის შუამდინარეთის, ეგვიპტის, საბერძნეთის, რომისა და ბიზანტიის იმპერიების ცივილიზაციები ძვ. წ. 3000-300 წლებში. ხმელთაშუაზღვისპირეთის ცივილიზაცია არის შედეგი კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე ცნობილი იმპერიის არსებობისა, რომელმაც უდიდესი წვლილი შეიტანა ადამიანების კულტურული განვითარების საქმეში. რბილმა, ჯანმრთელმა კლიმატმა და საზღვაო გზების არსებობამ ხელი შეუწყო ხმელთაშუა ზღვის ირგვლივ მცხოვრები ხალხების დაახლოებას, კულტურული ერთიანობის ჩამოყალიბებას, სამეურნეო და სამშენებლო ცოდნის

გაზიარებას და ა.შ. სწორედ ამ ეპოქაში გაჩნდა ცივილიზაციის ისეთი მიღწევები, როგორებიცაა: დამწერლობა, ინჟინერია, ალფავიტი, ლითონების მიღება და დამუშავება, სოფლის მეურნეობა, მხატვრობა და, რაც მთავარია, კლასიკური ორდერული არქიტექტურა თავისი დიდებული ტაძრებით, სვეტებით, კარით, ფანჯრებით, თაღებით, სვეტნარებით, ქანდაკებებითა და სხვ.

არქიტექტურული ეპოქები – კაცობრიობის ცივილიზაციის განვითარების პარალელურად, ვითარდებოდა ადამიანის ცოდნა, გონიერება, აზროვნება, მოთხოვნილობა საცხოვრებელი გარემოს მიმართ და სხვ., რასაც, შესაბამისად, თან ახლდა არქიტექტურის განვითარება: ქვის ხანის არქიტექტურამ გავლენა იქონია ძველ ეგვიპტეზე, ეგვიპტემ საბერძნეთზე, საბერძნეთმა – რომზე, ხოლო ყველაფერმა ერთად – თანამედროვე არქიტექტურაზე. განვლილი ცივილიზაციების არქიტექტურა შეიძლება პირობითად ათ ეპოქად დაიყოს, ესენია: ნეოლითი, ძველი ხმელთაშუაზღვისპირეთი, ისლამური, ძველი ეგვიპტის, აზიის, კოლუმბამდელი, შუა საუკუნეების, კოლონიური, ადრეული მოდერნი და თანამედროვე.

არქიტექტურული კომპოზიცია – განსაზღვრული ჩანაფიქრის მიხედვით შენობის იერის შერწყმა და დაკავშირება მის გარემომცველ გარემოსთან (ნახ. 1. არქიტექტურული კომპოზიცია: მეტროპოლ პარასოლი, ქ. სევილია, ესპანეთის სამეფო).

ნახ. 1

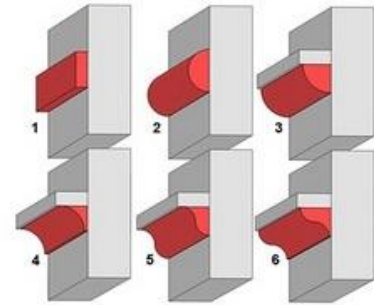
არქიტექტურული კომპლექსი – ერთმანეთთან ფუნქციონალურად დაკავშირებული შენობებისა და ნაგებობების სისტემა.

არქიტექტურული კომპოზიციის თეორია – არქიტექტურის თეორიის ნაწილი, მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის არქიტექტურული კომპოზიციის, პრინციპებისა და აგების კანონზომიერებების ელემენტებსა და საშუალებებს.

არქიტექტურული მასშტაბი – არქიტექტურული ელემენტების კომპოზიციური წყობის ხერხი, რომელიც ემყარება შენობის ნაწილების ურთიერთშეფარდებას და ამ შეფარდების ათვისების უნარს. ა. მ. ცნება განსხვავდება მასშტაბის გავრცელებული გაგებისაგან და არ იზომება რიცხობრივად.

არქიტექტურული ნატეხი – არქიტექტურული ელემენტი, განსხვავებული განივი კვეთის – პროფილის მიხედვით, განთავსებული ჰორიზონტალურად (ცოკოლი, კარნიზი, კოლონის ბაზა), დახრილად (ფრონტონების კარნიზი), მრუდწირულად (კამარის არქივოლტი, ნერვიურა) ან ტეხილად (პორტალების და ფანჯრების მოჩარჩოება). ა. ს., ფართოდ გავრცელებული ორდერულ არქიტექტურაში, ემსახურებოდა შენობის არქიტექტურული

დეკორის და მხატვრული გამომსახველობის ტექტონიკური საფუძვლების გაძლიერებას. ის პირველად გამოყენებული იყო ძველ საბერძნეთში, იქედან გავრცელდა ძველ რომში, შემდეგ კი ალორძინების ეპოქაში, ფეხი მოიკიდა ევროპაშიც. თანამედროვე არქიტექტურაში ა. ნ. ნაცვლად, ხის, პლასტმასის, ლითონისა და ბეტონის კონსტრუქციულ ელემენტებში დამკვიდრდა ტერმინი "პროფილი". არსებობს არქიტექტურული ნატეხის მრავალი სახეობა (ნახ. 1. არქიტექტურული ნატეხის ძირითადი სახეები: 1-პლინთი; 2-ლილვი; 3-მეოთხედი ლილვი; 4-ფოსო; 5-ბატიყელა; 6-ქუსლა).

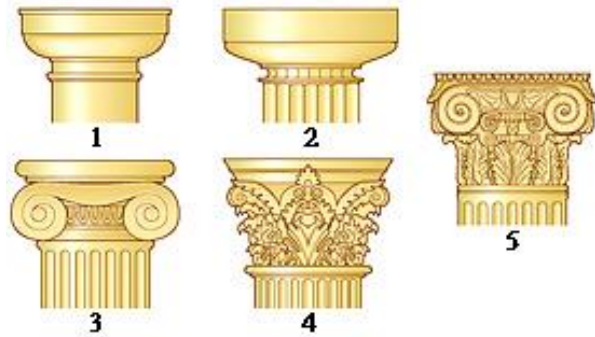

ნახ. 1

არქიტექტურული ნაწარმოები – არქიტექტურული პროექტისა და არქიტექტურული ობიექტის სახით არსებული არქიტექტურული საქმიანობის შედეგი, რომელიც წარმოადგენს საავტორო უფლებათა ობიექტს.

არქიტექტურული ობიექტი – შენობა, ნაგებობა, შენობებისა და ნაგებობების კომპლექსი, მათი ინტერიერი, კეთილმოწყობის ობიექტები, ლანდშაფტური და საბაღე-საპარკო ხელოვნება, შექმნილი არქიტექტურული პროექტის საფუძველზე.

არქიტექტურული ორდერი – არქიტექტურულ-კომპოზიციური სისტემა, რომელსაც საფუძვლად უდევს დგარ-კოჭოვანი სისტემის სტრუქტურა, მხატვრული დამუშავება და აგების განსაზღვრული წესი. შედგება სამი ძირითადი ნაწილისაგან: ფუძე, სვეტი (კაპიტელითურთ) და კოჭოვანი სისტემა (ანტაბლემენტი). ცნობილია ხუთი კლასიკური ორდერი: დორიული, იონიური, კორინთული, ტოსკანური და კომპოზიტური (ნახ. 1. კლასიკური ორდერის კაპიტელის ნიმუშები: 1-ტოსკანური, 2-დორიული, 3-იონიური, 4-კორინთული, 5-კომპოზიტური).

ნახ. 1

ორდერის სიმაღლისა და პროპორციების საზომად მიჩნეული იყო მოდული – სვეტის ფუძის დიამეტრის ნახევარი. ა. ო. ფართოდ გამოიყენებოდა შენობებისთვის მხატვრული გამომსახველობის მისანიჭებლად, საკულტო იდეოლოგიის, მსხვილი საზოგადოებრივი ნაგებობებისა და სხვათა როლის ხატოვნად წარმოსაჩენად. ა. ო. საშუალებით შექმნილია შენობის პლასტიკური დამუშავების სხვადასხვა ხერხი.

არქიტექტურული პროექტი – არქიტექტურული საქმიანობის შედეგად დოკუმენტურად დაფიქსირებული არქიტექტორის ჩანაფიქრი – არქიტექტურული ნახაზების ერთობლიობა, სადაც ჩამოყალიბებულია არქიტექტურული ობიექტის სტრუქტურა და მოცულობით-სივრცითი დაგეგმარების პრინციპი, რომელიც ნორმატიული და სახელმძღვანელო დოკუმენტების მოთხოვნათა შესაბამისად, კომპლექსურად წყვეტს ქალაქთმშენებლობით, მხატვრულ-ესთეტიკურ, ფუნქციურ და ტექნიკურ საკითხებს. ის საავტორო უფლების ობიექტია და არ საჭიროებს ლიცენზირებას. ა. პ. არის შემადგენელი და საფუძველი სამშენებლო პროექტისა და დოკუმენტისა, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება მშენებლობა; ერთ-ერთი საფუძველია მშენებლობის ნებართვის გაცემისა. აღნიშნულ

პროცესში ის შეიძლება საჭიროებდეს შეთანხმებას შესაბამის ადმინისტრაციულ ორგანოებთან. არქიტექტურული პროექტი შეიძლება იყოს: ესკიზური და დეტალური (სამუშაო). როგორც წესი, შედგება შემდეგი ნახაზებისაგან: სიტუაციური გეგმა; გენერალური გეგმა; ყველა სართულის გეგმა; ფასადის გეგმა; შენობის გრძივი ჭრილი; შენობის განივი ჭრილი. ასევე, საჭიროებისამებრ, შეიძლება შეიცავდეს: განმარტებით ბარათს, სხვადასხვა კვანძის ნახაზებს, შემადგენელი არქიტექტურული ელემენტების დეტალურ ნახაზებს, აქსონომეტრიულ ნახაზებს და ა.შ. არქიტექტურული პროექტები იქმნება როგორც ხელით (ფანქრის, ტუშის, სახაზავის დახმარებით), ისე კომპიუტერული გრაფიკის მეშვეობით.

არქიტექტურული პროექტის შემადგენლობა – I, II, III, IV კლასის არქიტექტურული პროექტის შემადგენლობა მოიცავს: 1. ინფორმაციას მშენებლობის ნებართვის ობიექტის თაობაზე (თავფურცელს, ობიექტის დასახელებასა და მისამართს; განმარტებით ბარათს; შენობა-ნაგებობის ტექნიკურ მაჩვენებლებს – მიწის ნაკვეთის ფართობს, მიწის ნაკვეთის განაშენიანების კ-1 კოეფიციენტის სიდიდესა და განაშენიანების ფართობს, მიწის ნაკვეთის განაშენიანების ინტენსივობის კ-2 კოეფიციენტის სიდიდესა და განაშენიანების სიმჭიდროვის ფართობს თითოეული სართულის განაშენიანების ფართობის ჩვენებით, მიწის ნაკვეთის გამწვანების კ-3 კოეფიციენტის სიდიდესა და გამწვანების ფართობს, შენობა-ნაგებობის ფართობს, მათ შორის, არსებობის შემთხვევაში: საცხოვრებელი სახლის ფართობს, ბინის ფართობ(ებ)ს, საოფისე ფართობს, სავაჭრო და საყოფაცხოვრებო მომსახურების ფართობ(ებ)ს, საწარმოო ფართობს, სასაწყობო ფართობს, კიბის უჯრედისა და სადარბაზოების ფართობებს, საზაფხულო (აივნების, ტერასების, ვერანდებისა და ლოჯიების) ფართობებს; 2. მიწის ნაკვეთის ტოპოგრაფიულ გეგმაზე დატანილ მიწის ნაკვეთის გეგმას (მაგ.: სადაც შეიძლება ნაჩვენები იყოს მიწის ნაკვეთის საკადასტრო საზღვრები, არსებული საინჟინრო-კომუნალური ქსელები, მიწის ნაკვეთზე შენობა-ნაგებობის განთავსება, მისასვლელი გზები, ავტოსადგომები, ღობეები, გამწვანება და სხვ. ნაწილები), მასშტაბი 1:500; 3. შენობის სახურავის გეგმას (საკადასტრო საზღვრის პროექციის ჩვენებით) და შენობის ყველა სართულის გეგმას საკადასტრო საზღვრის პროექციის, იატაკების ზედაპირების ნიშნულების ჩვენებით, შენობა-ნაგებობის ნულოვან ნიშნულს აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებით; 4. შენობა-ნაგებობის ფასადებს; 5. განსაკუთრებულ სამშენებლო რეგულირების ზონებსა და ისტორიული დაცვის ზონებში შენობა-ნაგებობის ფასადებს, რომლებზეც მითითებული უნდა იქნეს მათი ძირითადი გაბარიტული ზომები, სიმაღლეები, მათ შორის, სართულების მიხედვით სიმაღლეები, მიწის გადაკვეთის დონეების ჩვენებით აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებით, ფასადზე განთავსებული ყველა ღიობისა და არქიტექტურული დეტალების ზომების მითითებით, ფასადების (საანგარიშო ზედაპირების) ნახაზებს, მომიჯნავე მიწის ნაკვეთებზე არსებული შენობის ფასადების (საანგარიშო ზედაპირების) სქემატური ნახაზების ჩვენებით (მაგ., ქუჩის განშლა); ფოტომონტაჟს და აქსონომეტრიულ ხედებს არქიტექტურული დეტალების, მოსაპირკეთებელ-სამშენებლო მასალებისა და ფერების განსაზღვრით (როგორც ნაბეჭდი, ისე ციფრული სახით ჩაწერილი კომპაქტდისკზე JPG ფორმატის ფაილებით), ფასადებზე გამოყენებული ყველა სახის მოსაპირკეთებელი მასალის, ფანჯრების, ვიტრაჟების, მოაჯირების თუ სხვა არქიტექტურული ელემენტების დეტალური მითითებით (მათ შორის, გათბობა-კონდიციონერების ტექნიკური საშუალებების განთავსების ადგილის მითითებით), ასევე გამოყენებული საღებავების ფერის დაკონკრეტებით კატალოგის მიხედვით; 6. არსებული სიტუაციის ამსახველ ფოტომასალას (შორი და ახლო ხედებით); 7. შენობის მახასიათებელ ჭრილებს (საკადასტრო საზღვრის პროექციის, იატაკის ზედაპირის ნიშნულების ჩვენებით, შენობა-ნაგებობის ნულოვან

ნიშნულს აბსოლუტურ ნულოვან ნიშნულთან მიმართებით); 8. საჭიროებისამებრ მიწის ნაკვეთის გრუნტის ზედაპირის ცვლილების გეგმას, მიწის ნაკვეთის ტერიტორიის კეთილმოწყობის პროექტს და ნაგვის ურნების განთავსების ადგილს. არქიტექტურული ნახაზებისათვის გათვალისწინებულია შემდეგი მასშტაბები: ძირითადი ნახაზებისათვის – 1:50, 1:100 ან 1:200; დეტალური ნახაზებისათვის – 1:1, 1:2, 1:5; 1:10 ან 1:20.

არქიტექტურული პროფილები – მოლიურები, მულიურები; არქიტექტურული ფორმის შემადგენელი ელემენტები. იყოფა ორ ჯგუფად: სწორხაზოვანი (თარო, პლინთი და სხვ.) და მრუდხაზოვანი (ლილვი, ფოსო, ბატიყელა, ქუსლი, სკოცია). ნახ. 1-ზე მოცემული შენობის ფასადზე ნაჩვენებია ორივე ტიპის მარტივი ა. კ. ფანჯრების სახით.

ნახ. 1

არქიტექტურული საქმიანობა – არქიტექტორის შემოქმედებითი მოღვაწეობა, რომლის ამოცანაა: ქალაქთმშენებლობითი ობიექტის, გარემოს ფორმირების, შენობის, ნაგებობის, ინტერიერის პროექტის შედგენა, მასში სივრცობრივ-გეგმარებითი, მხატვრული და ფუნქციური საკითხების გადაწყვეტა, საინჟინრო-ტექნიკური, ტექნოლოგიური და სხვა ნაწილების დამუშავების ხელმძღვანელობა, დაპროექტების პროცესის ერთიანი ციკლის ორგანიზება, საავტორო ზედამხედველობის განხორციელება და მშენებლობის გაძღოლა.

არქიტექტურული სახე – ამა თუ იმ საზოგადოებრივი კლასის წამყვანი იდეის განხორციელება არქიტექტურულ ნაწარმოებში.

არქიტექტურული სტილი – არქიტექტურულ-კონსტრუქციული და მხატვრული ხერხების ისტორიულად ჩამოყალიბებული მდგრადი ერთიანობა, რომელიც შეპირობებულია საზოგადოებრივ-ისტორიული იდეური შინაარსის ერთობლიობით. ტერმინი აღნიშნავს რომელიმე ხალხის, დროის მონაკვეთის, მიმდინარეობის, მიმართულების, სკოლის ხუროთმოძღვრული ხელოვნების მახასიათებელი ნიშნების ერთობლიობას. ზოგჯერ ეს ტერმინი იხმარება იმ ძეგლთა ჯგუფის გამოსაყოფად, რომელთაც აქვთ მკაფიოდ გამოსახული განმასხვავებელი ნიშნები. მსოფლიოში მრავალი არქიტექტურული სტილი არსებობს, რომელთაგან აღსანიშნავია: არტდეკო, არტნუვო, ასტურიული, აფრიკული, ბაროკო, ბაუჰაუზი, ბიდერმაიერი, ბიზანტიური არქიტექტურა, ბლობიტექტურა, ბოზარტი, გოტიკური არქიტექტურა, დეკონსტრუქტივიზმი, ეგვიპტური სტილი, ეკლექტიკური სტილი, ეკოლოგიური არქიტექტურა, ესპანური ნეოკოლონიური, ექსპრესიონიზმი, ვიქტორიანული არქიტექტურა, თანამედროვე არქიტექტურა, ინგლისური სტილი, ინდური სტილი, კუპელჰალე, კლასიციზმი, კონსტრუქტივიზმი, კონსტრუქციული ექსპრესიონიზმი, მოდერნისტული არქიტექტურა, ნაცისტური არქიტექტურა, ნეობაროკო, ნეოკლასიციზმი, ნეომავრიტანული სტილი, ნეორენესანსი, ნიუ-იორკის ხუთეული, ნორდული კლასიციზმი, პოსტმოდერნისტული არქიტექტურა, რენესანსის არქიტექტურა, რაციონალიზმი, რეტროფუტურიზმი, როკოკო, რომანული არქიტექტურა, რომანტიზმის სტილი, საერთაშორისო სტილის, სიცილიური ბაროკო, სტალინისტური არქიტექტურა, სტრიმლიან-მოდერნი, სუაჰილის არქიტექტურა, ფენ-შუი, ფუნქციონალიზმი, ჩიკაგოს სკოლა, ჩინური სტილი, ჰაი-ტექ არქიტექტურა, ჰელენისტური არქიტექტურა და სხვ.

არქიტექტურული ტრაქტატი – კოდექსი არქიტექტორის უფლებებისა და მოვალეობის შესახებ. პირველი ა. ტ. ეკუთვნის რომაელ არქიტექტორსა და ინჟინერს ვიტრუვიუსს (ძვ. წ. I ს.) – „ათი წიგნი არქიტექტურის შესახებ“.

არქიტექტურული ფერწერა – მრავალფეროვანი რთული კომპოზიცია შენობებზე, ნაგებობებზე (ნახ. 1. ჯოვანი პანინი, კოლიზეუმი, XVIII საუკუნის იტალიური არქიტექტურული ფერწერა), თაღებზე, წვეტურებზე (ნახ. 2. არქიტექტურული ფერწერა – „გაუდის ცეკვა“, ოლგა ალექსეევა, 2010 წ.), კამარებსა და გუმბათებზე და სხვ. პერსპექტივაში, აგრეთვე ნაძერწი ჭერები, ლავგარდნები და ყველა სტილის პილასტრები.

ნახ. 1

ნახ. 2

არქიტექტურული ფორმა – ნაგებობის შესაბამისობა თავის პირდაპირ დანიშნულებასთან, რაც ითვალისწინებს კომპლექსის ზოგად დაგეგმარებას, კონსტრუქციების სიმტკიცესა და მდგრადობას, ეკონომიკურობას. ამ ამოცანის გადაწყვეტის ხასიათის მიხედვით არჩევენ საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების, სამრეწველო შენობებისა და ხიდების არქიტექტურას ანსამბლის ერთიანობასთან შეხამებით. მონუმენტური ა. ფ. განვითარების პარალელურად ვითარდება მცირე ფორმების არქიტექტურაც – პატარა ნაგებობები, გამოყენებული ღია სივრცეების ორგანიზაციისათვის და არქიტექტურული ქალაქთმშენებლობის ან საბაღე-საპარკო კომპოზიციის შესავსებად (შადრევანი, კიბე, ღობე, შუქფარანი, კაფე, სავაჭრო ობიექტი, ჯიხური, სარეკლამო ბანერი და სხვ.).

არქიტექტურული ჩანართი (ჩადგმა) – მოცულობითი ორნამენტული ან სიუჟეტური სახვადასხვა ფორმის ნაძერწი კომპოზიცია განლაგებული შუაკედლისებში შენობის შიგნით და გარეთ.

არქიტექტურული ჰარმონია – შენობასა და მის ცალკეულ ნაწილებს შორის თანაზომიერება, ჰარმონიულობა, რომელიც იქმნება ცალკეულ ნაწილთა პროპორციულობითა და თანაფარდობით.

არქიტრავი (ეპისტილონი, ეპისტილი) (ბერძ. arkhê დასაბამი, დასაწყისი<ბერძ. árkhēin პირველობა, მართვა, ბატონობა და ლათ. trabs კოჭი, მორი) – 1. კლასიკურ არქიტექტურაში ანტაბლემენტის სამი ნაწილიდან ყველაზე ქვედა ნაწილი, რომელიც უშუალოდ ეყრდნობა სვეტის (კოლონის) კაპიტელს (იხ. ანტაბლემენტი, ნახ. 1, პოზ. 1); 2. სამერხული; მზიდი კოჭი, რომელიც უშუალოდ ეყრდნობა სვეტებს ან პილონებს და გადასცემს მას ზევით მდებარე

კონსტრუქციების დატვირთვას; 3. კონსტრუქციული კოჭი, რომლის სიგრძე ტოლია ორ მოსაზღვრე სვეტს შორის მანძილის (ბერძ. ეპისტილი). დორიულ და ტოსკანურ კლასიკურ არქიტექტურულ ორდერებში არქიტავი წარმოადგენს ფართო გლუვ ძირითად კოჭს, ხოლო იონიურ და კორინთულ ორდერებაში – შედგება სამი პატარა ჰორიზონტალური ნაშვერების – ფასციებისაგან.

არქიტრავული გადახურვა – დორიული და ტოსკანური კლასიკური არქიტექტურული ორდერების არქიტავი (სწორხაზოვანი კოჭი), რომელიც ხურავს მალს სვეტებს შორის (იხ. ინტერკოლუმნიუმი).

არყის ხე (არყი) (ლათ. betula) – მიეკუთვნება არყისებრთა ოჯახის ფოთოლმცვივან ხეებისა და ბუჩქების გვარს (ნახ. 1). იზრდება 20 მ სიმაღლემდე. სიმკვრივე 510-770 კგ/მ³. ცნობილია 130-მდე პოლიმორფული სახეობა, რომლებიც გვხვდება ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერ და ცივ სარტყელში, აგრეთვე სუბტროპიკულ მთებში. საქართველოში 5 სახეობაა. აჭარა-გურიაში მთის ზედა სარტყელსა და სუბალპურ ტანბრეცილ ტყეებში გვხვდება მედვედევის არყი; კოლხეთის ენდემი – მეგრული არყი გავრცელებულია სამეგრელოსა და სვანეთის მთებში;

რადეს არყი – კავკასიონის ჩრდილოეთ კალთების ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ნაწილში; ლიტვინოვის არყი ყველაზე გავრცელებული სახეობაა, დიდი რაოდენობითაა კავკასიონისა და სამხრეთ მთიანეთის კალთებზე, ხოლო მეჭეჭიანი არყი კავკასიაში ყველაგან გვხვდება. ა. ხ. სინათლის მოყვარული და ტენის მომთხოვნია. ზოგი სახეობა შედარებით მშრალ პირობებს ეგუება, სიცივისა და ყინვის ამტანია. ცოცხლობს 150 წელზე მეტს. ქმნის წმინდა კორომებს ან შერეულია სხვა მერქნიან მცენარეებთან. მერქანს იყენებენ საფანერო და საავიჯო წარმოებაში. ა. ხ. მერქნის ბოჭკოები შევსებულია

ნახ. 1

თეთრი ფისისმაგვარი ნივთიერებით – ბეტულინით, რომელიც ქერქს აძლევს თეთრ ფერს. მშენებლობაში ა. ხ. გამოიყენება ხარაჩოების, ქარგილების, ყალიბების მოსაწყობად, თუმცა ამჟამად მიმდინარეობს სამეცნიერო სამუშაოები მისი კონსერვაციისათვის, რაც საშუალებას მოგვცემს ეს ჯიში სამშენებლო კონსტრუქციების დასამზადებლად გამოვიყენოთ. მეტად ლამაზი ტექსტურა აქვს კარელიის არყის ხეს, რომელიც გამოიყენება მხატვრული ნაკეთობების დასამზადებლად.

არყის ხე ბუსუსიანი – ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა მოყვითალო-მოწითალო შეფერილობით. გამოირჩევა მაგარი და მძიმე, თეთრი მერქნით. გამოიყენება სახალხო მეურნეობის თითქმის ყველა დარგში.

არყის ხე კარელიის – ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა შერეული, დახლართული წლიური შრეებით, რადიალური სხივებითა და მაღალი მექანიკური თვისებებით. გამოიყენება ავეჯის, ანათალი შპონის წარმოებაში, აგრეთვე სახარატო ნაკეთობების დასამზადებლად.

ნახ. 1

არყის ხე მეგრული (კოლხეთის ენდემი მეგრული არყი) – ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა, რომელიც გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში კოლხეთის დაბლობზე (ნახ. 1).

არყის ხე მეჭეჭიანი – იხ. არყის ხე კარელიის.

არყის ხე რკინისებრი – ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა. მისი მერქანი ხასიათდება მაღალი მექანიკური თვისებებით. ხარობს შორეულ აღმოსავლეთსა და კარელიაში. გამოიყენება ავეჯის, შპონისა და ალალის წარმოებაში. წარმატებით ცვლის მუხის, იფნის, კოპიტისა და ბზის მერქანს.

არყის ხე ქვისმაგვარი – იხ. არყის ხე რკინისებრი.

არყის ხე ყვითელი – ჩვეულებრივი არყის ხის ნაირსახეობა, რომლის მერქანი ყვითელი ფერისაა.

არყის ხე შავი – იგივეა, რაც დაურიის არყის ხე. ახასიათებს კანისა და ფოთლების მუქი შეფერილობა. გავრცელებულია აღმოსავლეთ ციმბირში, დაურიის მხარეში.

არშია – იხ. კანტი.

არშინი [რუს. аршин<თათრული arshyn იდაყვი (სიგრძის საზომი ერთეული)<ენათესავება ოსმალური თურქული (ოსმალური ენა) arşın<შუასპარსული ārešn იდაყვი (სიგრძის საზომი ერთეული)] – ძველი რუსული სიგრძის ერთეული, რომელიც ხმარებაში შევიდა მე-16 საუკუნეში. 1 არშ = 71,12 სმ.

არშის ციხე (ინგლ. Arsh Castle) – XVI-XVII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს მცხეთა-მთიანეთის მხარეში, ისტორიულ ხევში, სტეფანწანდის მუნიციპალიტეტში, დაბა სტეფანწმინდიდან 5 კმ-ში, სოფ. არშის ჩრდილო-

ნახ. 1

დასავლეთით, მდ. თერგის მარცხენა ნაპირზე, პლატოზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ციხე, ეკლესია, საცხოვრებელი და სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობები, გვირაბი, წყალსადენი, წმინდა გიორგის ხატი.

არშის ციხე, სნოს ციხესთან ერთად, სრულ კონტროლს ამყარებდა თერგისა და სნოს ხეობაზე. იგი ისტორიულ წყაროებში მოხსენიებულია 1623 წელს გიორგი სააკაძის მეთაურობით შაჰ-აბასის წინააღმდეგ მოწყობილ აჯანყებასთან დაკავშირებით. XVII საუკუნიდან XVIII საუკუნის შუა წლებამდე ციხე არაგვის ერისთავების

მფლობელობაში იყო. შემდგომ მას ქართლ-კახეთის სამეფო ხელისუფლება დაეპატრონა. ციხე ქართველთა საგანძურის სამალავს წარმოადგენდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ არშის ციხესთან ს. გაიბოტენში მზადდებოდა თოფის წამალი, რომელიც იქვე ინახებოდა და საჭიროების შემთხვევაში სხვა ციხეების დამცველებს ურიგდებოდა. XIX საუკუნის დასაწყისში ციხე ჯერ კიდევ მოქმედი ყოფილა. XX საუკუნის 60-იან წლებში კი, მოხვევების საამაყო ციხე კომუნისტებმა ააფეთქეს და დღეისათვის ნანგრევების სახით არის შემორჩენილი.

არშის ციხე პრაქტიკულად ბუნებრივი წარმოშობისაა. დიდ მთებს შორის პლატოზე მოთავსებული ციხე მიუდგომელი იყო, ამიტომ მას გალავანიც კი არ ჰქონდა შემოვლებული.

ადგილები, საიდანაც მტერს ციხეში შეღწევა შეეძლო, ნატეხი ქვითაა ამოშენებული და სქელი სათოფურებიანი კედლებით გამაგრებული. ციხეში მისასვლელი ერთადერთი გზა ჩრდილო-დასავლეთიდანაა. ტერიტორიაზე შესასვლელი სქელი ფურცლოვანი რკინით მოჭედილი კარი ჩვენამდე კარგადაა მოღწეული. მისი ზომებია: 1,50x0,82 მ. ციხე წყლით მარაგდებოდა 2 კმ სიგრძის კერამიკული წყალსადენის მილებით.

ნახ. 2

ციხის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში დგას IX-X საუკუნეების თლილი ქვით ნაგები უაფსიდო დარბაზული ეკლესია ზომებით 9,6x5,2 მ, რომლის დარბაზის შუაში შემორჩენილია ქვიშაქვის 1,3 მ სიმაღლის ოთხწახნაგა ქვასვეტი, რომელიც დაგვირგვინებული ყოფილა ქვის ჯვრით (ამჟამად დაკარგულია).

ციხის ტერიტორიაზე დგას წმინდა გიორგის ხატი, რომელიც ოთხწახნაგა პრიზმის ფორმის ფიქლის ქვებით ნაშენი ნაგებობაა. მის სამხრეთ-აღმოსავლეთით საზარეა – ქვების ორ გროვაზე რკინის ძელია გადებული, რომელზეც დიდი ზარია ჩამოკიდებული.

არხი – 1. ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, ხელოვნური მდინარე, სადინარი (ნახ. 1); 2. კავშირგაბმულობაში, სისტემებში გარკვეულ მანძილზე კოდირებული სიგნალების გადამცემ მოწყობილობათა ერთობლიობა; 3. ტელევიზიაში, ამა თუ იმ სამაუწყებლო ორგანიზაციისათვის გამოყოფილი საეთერო სივრცე (მაგ., პირველი არხი, მეცხრე არხი); 4. ცოცხალ ორგანიზმში მილის მსგავსი ა. (მაგ., ყურის არხი, სასუნთქი არხი). არხის მრავალი სახეობა არსებობს: აირის, გადასაშვები, გამომყვანი, გამომშვები, დამხმარე, დაწნევიანი, კაპილარული, კვამლსარინი, კვამლსაკრები, მაერთებელი, მიმყვანი, მოდინების, მუშა, ორთქლგამოსაშვები, ორთქლის, სადერივაციო, სადრენაჟო, სავენტოლაციო, საკვამლე, სანაოსნო, სარინი, სარწყავი, შემკრები, შემომვლები, შემშვები, წრიული, წყალსარინი, წყალჩასაშვები, ხე-

ნახ. 1

ტყის საცურებელი, ჰაერმოსაყვანი, ჰაერსადენი, ჰაერსარინი და სხვ.

არხი მისასვლელი – არხი, რომელიც ნავსადგურებთან მცირე სიღრმის უბნის ან მდინარის შესართავის გასაღრმავებლად არის მოწყობილი. მისი დანიშნულებაა ცალკეული დასახლებული პუნქტის ან სამრეწველო საწარმოს ძირითად სანაოსნო გზასთან დაკავშირება.

არხი სავენტილაციო – კედლში ჩაყოლებული ან გადახურვაზე შეკიდებული არხი, რომლის საშუალებითაც ხდება შენობაში სუფთა ჰაერის შემოყვანა და უვარგისის გამეფება ბუნებრივი ან იძულებითი გზით.

არხი შემაერთებელი – არხი, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ორი ზღვის აუზს ან ერთი ზღვის აუზის ორ ნაწილს, რომლებიც მცირე სიღრმის უბნით ან ხმელეთით არის ერთმანეთისგან გამოყოფილი.

არხი შემოვლითი – არხი, რომელიც ეწყობა შიგა წყლების გზებზე რაიმე წინაღობის (მაგ., მდინარის ან ტბის მცირე სიღრმის უბნები) გვერდის ასავლელად.

არხილი – ძვ. თხელი ბზარი.

არხსათხრელი – მისაბმელი ან თვითმავალი მანქანა, რომელიც გამოიყენება სარწყავი ან ამოსაშრობი არხების, აგრეთვე ტრანშეებისა და კიუვეტების გასაყვანად (ნახ. 1). გრუნტის დასამუშავებელ ორგანოს წარმოადგენს გუთანი, ფარი, როტორი, ფრეზი, მრავალციცხვიანი ჯაჭვი. მცირე ზომის ტრანშეის გასათხრელად, აგრეთვე, გამოიყენება ერთციცხვიანი ექსკავატორი შებრუნებული ნიჩბით.

ნახ. 1

ასაკეცი სკამი – სკამი, რომლის ფორმა და ზომა შეიძლება შემცირდეს გადაადგილების ან შენახვის მიზნით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ასანთი – მერქნისგან დამზადებული პატარა ჩხირი, რომლის თავიც აალებადი ნივთიერებითაა დაფარული. აალება სხვა ნივთიერებაზე ხახუნის შედეგად ხდება. არსებობს ასანთის მრავალი სახეობა: მონადირის (ტენმედეგი), პარაფინის, სასუვენრო, სასიგნალო, სანთლის, სპეციალური, სტეარინის, უალო, უსაფრთხო, ქარისა და სხვ.

ასაფეთქებელი ნივთიერება – 1. მყარი, თხევადი ან აიროვანი ნივთიერებები ან ნივთიერებების ნაერთები, რომლებიც დეტონირებენ მათი პირველადი ასაფეთქებლის, ბუსტერის ან ძირითადი მუხტის სახით გამოყენებისას, ქობინებში, განადგურების მოწყობილობებში და სხვა აპლიკაციებში; 2. ნივთიერებების ქიმიური შენაერთი ან ნარევი, რომელსაც სწრაფი ქიმიური რეაქციის უნარი აქვს, რომლის შედეგად გამოიყოფა დიდი რაოდენობის სითბო და აირი. რეაქცია ვრცელდება ასაფეთქებელ ნივთიერების მუხტზე თბო- და მასისგადამტანი (წვა) ან დარტყმითი ტალღის (დეტონაცია) პროცესებით. ა. ნ. ფუგასურობა ანუ მუშაობის უნარი ფასდება ფარდობით ერთეულებში; სტანდარტულ ა. ნ. მიეკუთვნება ტროტილი, ამონიტი №6, ნიტროშენაერთები (ტრინიტროტოლუოლი, ტეტრილი და სხვ.) და აზოტმჟავას მარილები. გამოიყენება სამხედრო და სამთო საქმეში, მშენებლობაში და სხვ.

ასაფეთქებელი სამუშაოები – სასარგებლო წიაღისეულის დამუშავება აფეთქებით. ამ დროს გამოიყენება ა. ს. ჩატარების შემდეგი მეთოდები: შპურისებრი მუხტების, ჭაბურღილისებრი მუხტების, გამოყრის აფეთქებისა და გარე მუხტების.

ასაწყობ-მონოლითური კონსტრუქციები – ცალკეული ელემენტებისგან შემდგარი კონსტრუქცია (ნახ. 1), რომლის ერთი ნაწილი წინასწარაა დამზადებული ქარხანაში, ხოლო მეორე ნაწილი – ადგილზე, მონოლითური ბეტონის გამოყენებით, რითაც მიიღწევა მთლიანობა (მაგ., რკ.ბ.-ის კარკასულ შენობებში სვეტებისა და რიგელების შეერთების კვანძები).

ნახ. 1

ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტების შერჩევისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს უპირატესად მაღალი სიმტკიცის ბეტონისა და არმატურისგან დამზადებული წინასწარ დამზადებული კონსტრუქციები, აგრეთვე კონსტრუქციები მსუბუქი და უჯრედოვანი ბეტონისაგან იქ, სადაც მათი გამოყენება სხვა ნორმატიული დოკუმენტებით შეზღუდული არ არის. ელემენტების გამსხვილება შესაძლებელია იმდენად, რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა სამონტაჟო მექანიზმების ტვირთაძეგობა, დამზადებისა და

გადაზიდვის პირობები. მონოლითური კონსტრუქციებისათვის გაითვალისწინება უნიფიცირებული ზომების გამოყენება, რაც საინვენტარო ყალიბების, აგრეთვე გამსხვილებული სივრცული არმატურის კარკასების გამოყენების საშუალებას იძლევა. ა.-მ. კ. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს შეერთებების სიმტკიცესა და ხანგამძლეობას. ელემენტების კვანძებისა და შეერთებების კონსტრუქციები, სხვადასხვა კონსტრუქციული და ტექნოლოგიური ღონისძიებების მეშვეობით, უნდა უზრუნველყოფდნენ ძალების საიმედო გადაცემას, პირაპირის ზონაში თვით ელემენტების სიმტკიცეს, აგრეთვე პირაპირში დამატებით ჩაწყობილი ბეტონის კავშირს კონსტრუქციის ბეტონთან. ა.-მ. კ., აგრეთვე მონოლითური კონსტრუქციები ხისტი არმატურით, გაანგარიშდება სიმტკიცეზე, დეფორმაციებზე, ბზარების წარმოქმნასა და გახსნის სიდიდეზე კონსტრუქციის მუშაობის შემდეგი ორი სტადიისათვის: ა) კონსტრუქციის გამოყენების ადგილზე ჩაწყობილი ბეტონის მიერ წინასწარ დასახული სიმტკიცის მიღწევამდე – ამ ბეტონის წონისგან გამოწვეულ და აგების მოცემულ ეტაპზე მოქმედი სხვა დატვირთვების ზემოქმედებაზე და ბ) კონსტრუქციის გამოყენების ადგილზე ჩაწყობილი ბეტონის მიერ წინასწარ დასახული სიმტკიცის მიღწევის შემდეგ – აგების მოცემულ ეტაპზე და ექსპლუატაციის დროს მოქმედ დატვირთვებზე. ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტების გაანგარიშებისას იმ ძალების ზემოქმედებაზე, რომლებიც წარმოიშობა მათი აწევის, ტრანსპორტირებისა და მონტაჟის დროს, დატვირთვა ელემენტის წონისაგან გაანგარიშებებში უნდა შევიდეს დინამიკურობის კოეფიციენტით, ტოლი: ა) აწევისა და მონტაჟის დროს – 1,40; ტრანსპორტირების დროს – 1,6. დინამიკურობის კოეფიციენტი შეიძლება შემცირდეს სათანადო დასაბუთების შემთხვევაში, მაგრამ მიიღება არანაკლები – 1,25-სა.

ასაწყობ-მონოლითური კოჭოვანი გადახურვა – გადახურვის კონსტრუქცია, რომელშიც გაერთიანებულია ასაწყობი და მონოლითური რკ.ბ.-ის დადებითი თვისებები. ასაწყობი ელემენტებისაგან აგებული გადახურვა წარმოადგენს ყალიბს შემდგომი მშენებლობის ადგილზე დამატებით ჩალაგებული არმატურისა და ბეტონისათვის. მონოლითური ბეტონის გამყარების შემდეგ კონსტრუქცია მუშაობს როგორც ერთიანი. ეს კონსტრუქციები გამოიყენება

როგორც ახლად ასაგებ შენობებში, ასევე ექსპლუატაციაში მყოფ ნაგებობებში, როდესაც რეკონსტრუქციისას საჭიროა ცალკეული არსებული ელემენტების ზიდვის უნარის გაზრდა.

ასაწყობი ლენტური საძირკველი – ლენტური საძირკვლის ტიპი, რომელიც შედგება ასაწყობი დაარმატურებული ძირისა და მასზე დასადგმელი კედლის ბლოკებისაგან (ნახ. 1. ასაწყობი ლენტური საძირკველი საძირკვლის ბლოკებისაგან). ნაგებობის სიმტკიცის ასამაღლებლად, სუსტ გრუნტებში მოსალოდნელი დაჯდომის ასაცილებლად და ანტიისემური ღონისძიებების გასატარებლად, ასაწყობი საძირკვლის გაძლიერება ხდება დაარმატურებული ნაკერებით ან რკ.ბ.-ის სარტყლით, რომელიც ეწყობა შენობის მთელ პერიმეტრზე საძირკვლის ძირის ან საძირკვლის კედლის ბლოკის თავზე. ქვიშის გრუნტზე საძირკვლის ბლოკების დადგმა ხდება უშუალოდ მოსწორებულ ფუძეზე, სხვა გრუნტების შემთხვევაში კი 10 სმ სისქის ქვიშიან ბალიშზე. საძირკვლის ქვეშ დაუშვებელია ნაყარი ან გაფხვიერებული გრუნტის არსებობა. ქვიშის ბალიშის სიგრძე და სიგანე მიიღება საძირკვლის ზომაზე 20-30 სმ-ით მეტი. მონტაჟის დაწყებამდე შუქურა ბლოკები იდგმება შენობის კუთხეებში და კედლების გადაკვეთის ადგილებში, შემდეგ კი ხორციელდება დანარჩენი ბლოკების დამონტაჟება გაჭიმული თოკების მეშვეობით. პროექტის შესაბამისად, ნიველირით მოწმდება ყველა ნიშნული.

ნახ. 1

ასაწყობი უკოჭო გადახურვა – შენობის გრძივი და განივი მიმართულებით განლაგებული კაპიტელსზედა ფილების, მალის ფილებისა და სვეტების ერთობლიობა, რომელთა თავზე მოთავსებულია ასაწყობი კაპიტელი.

ასეკურაცია (ინგლ. assekuration) – საქონლის ან რაიმე სხვა ქონების დაზღვევა.

ასენიზაცია (ფრანგ. assainissement) – სიბინძურის გატანისა და უვნებელოფის ღონისძიებათა სისტემა; რომელიმე ადგილის ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესება.

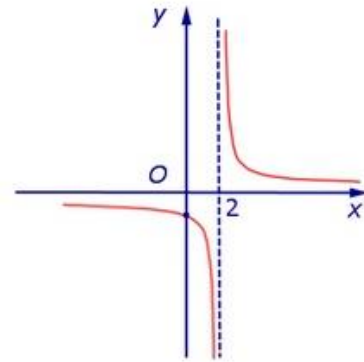
ასიდბარი (ინგლ. asidebar) – ბიტუმზე დამზადებული გასაჟღენთი ნივთიერება, რომელიც უძლებს მჟავებისა და მათი ორთქლის ზემოქმედებას. გამოიყენება მერქნის ბაქნებისა და ფენილების გასაჟღენთად.

ასიმეტრია (ლათ. asymmetria არაპროპორციულობა, არათანაზომადობა) – 1. სიმეტრიის არარსებობა ან დარღვევა. არქიტექტურაში განიხილება, როგორც დიზაინის ელემენტი (იხ. მოდერნისტული არქიტექტურა, ნახ. 1); 2. სიმეტრიის საწინააღმდეგო ცნება, რომელიც გულისხმობს შენობის მოცულობითი ელემენტების ნებისმიერი კომპოზიციის ფრაგმენტების ისეთ განაწილებასა და შეთავსებას, როდესაც სიმეტრიის ღერძები ნაწილობრივ ან სავსებით უარყოფილია, და როდესაც კომპოზიცია არ არის გაწონასწორებული სივრცეში ან სიბრტყეზე.

ასიმეტრია ტრიაქსიალური – სიმეტრიის არარსებობა სამივე სივრცითი ღერძის მიმართ.

ასიმეტრიის კოეფიციენტი – ალბათობის თეორიაში – სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მოცემული შემთხვევითი სიდიდეების განაწილების ასიმეტრიას.

ასიმპტოტა წირის – წრფე, რომელიც ამ წირს უსასრულოდ უახლოვდება, მაგრამ არ კვეთს. ა. წ. შეიძლება იყოს ჰორიზონტალური, შვეული (ნახ. 1) და დახრილი.

ნახ. 1

ასკანთიხა – ასკანის (საქართველო) თიხის საბადოს ტუტე ბენტონიტური თიხის სახესხვაობა – თიხური მინერალის ბეიდელიტისა და მონტმორილონიტის წვრილდისპერსიული ნარევი.

ასკანის ციხე (თამარის ციხე) (ინგლ. Askana Castle) – ფედალური ხანის ციხესიმაგრე გურიის ს. მთისპირში, მაღალ ფრიალო კლდეზე, ოზურგეთიდან 17 კმ-ზე, ჩრდილო-აღმოსავლეთის მხარეს, მდ. ბახვისწყლის მარცხენა ნაპირზე, დელემურისა და თაფურიათის მთებს შორის (ნახ. 1. ციხის ნანგრევები; ნახ. 2. ციხის ფრაგმენტი). სავარაუდოდ, ასკანის ციხე IV საუკუნეშია აგებული. „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით VIII საუკუნეში ციხეზე ულაშქრია არაბთა სარდალს მურვან ყრუს, მაგრამ ციხე ვერ აუღია. 1774 წელს ციხე ოსმალების ხელში იყო. 1804-1805 წლებში იგი მამია გურიელმა და სოლომონ I-მა დაიბრუნეს. 1828 წლიდან კი ასკანის ციხე რუსეთის ჯარმა დაიკავა.

ციხე ნაგებია ქვითა და კირხსნარით. შესასვლელის მარცხნივ გვირაბია, რომელიც ჩადის მდინარე ბახვისწყალზე. ციხეში შემავალი კარიბჭის მარჯვნივ შეინიშნება ძველი ნაგებობის უტყუარი ნაკვალევი – კლდოვან ქანში გამოკვეთილი საფეხურები; იქვეა ძველი მარანიც. ასკანის ციხე ორი კოშკის, წითელი მარმარილოთი ნაშენი სამლოცველოსა (V-VII საუკუნეების ბაზილიკა) და რამდენიმე ხის ქოხისაგან შედგებოდა. სამლოცველო საკმაოდ დაზიანებულია, ხის ქოხები დანგრეულია. შიდა და გარე ზღუდეთა ირგვლივ მეომართა სადგომი ბაქნებია მოწყობილი; შეინიშნება ციხის კედლებში გამოჭრილი სათოფურები. ციხის გარე ზღუდის დაქანებული კლდოვანი ფერდობის ძირში დიდი ზომის ხის ზედაპირი მოჩანს. აქედან იწყება ბახვის ხეობასთან დამაკავშირებელი, ციხიდან გამავალი საიდუმლო გვირაბი.

ნახ. 1

ნახ. 2

ასკარიტი – აზბესტით გაჟღენთილი ნივთიერება, რომელიც კარგად შთანთქავს ნახშირჟანგს. გამოიყენება ლაბორატორიებსა და მრეწველობაში. ინახება ჰაერისგან იზოლირებულად.

ასლი – დოკუმენტის გადაღებული პირი ისეთი მეთოდით, რომელიც უზრუნველყოფს მის იდენტურობას დედანთან ან დუბლიკატთან. ა. გამოიყენება ერთჯერადად.

ასორტიმენტი (შუაფრანგ. assortir<ძვ. ფრანგ. assorter შერჩევა, დახარისხება, დაჯგუფება; შესატყვისება, მოხდომა<<ლათ. ლათ. ad, ad- -კენ, -ზე, -ში, -მდე, -თან, მიმართ; ახლოს, დაახლოებით და ძვ. ფრანგ. sorte სახეობა, ნაირსახეობა, სახესხვაობა; გვარი, ოჯახი, წარმომავლობა<ლათ. sors ხვედრი, ბედი, ბედისწერა; წილი, მონაწილეობა; წოდება, ხარისხი; თანრიგი) – მრავალსახეობა; სხვადასხვა სახეობისა და ხარისხის გასაყიდი საქონლის მრავალსახეობა. განასხვავებენ მომსახურების, საქონლისა და სავაჭრო ასორტიმენტს.

ასოციაცია [შუასაუკ. ლათ. associatio(n)-<ლათ. associare ერთიანობა, მოკავშირე, მიერთება<sociare გაერთიანება<socius კომპანიონი] – იურიდიულ ან ფიზიკურ პირთა გაერთიანება, კავშირი, ამხანაგობა (მაგ., მშენებელთა, ადვოკატთა, ბანკების, დამსაქმებელთა, იურისტთა და სხვ.), შექმნილი სამეურნეო, პოლიტიკური, სამეცნიერო და სხვა მიზნების მისაღწევად.

ასპარეზი – 1. ადგილი, სადაც სპორტული პაექრობები ტარდება; 2. ძვ. ქართ. – მინდორი.

ასპიდი [ბერძ. iaspis (iaspidos) იასპი, ეშმი (პატიოსანი თვალი)] – იასპი (ეშმა), შავი ფიქალი, რომლისაგანაც ამზადებენ გრიფელით საწერ პატარა დაფას.

ასპიდის ფიქალი – თიხოვანი ფიქალის მკვრივი სახესხვაობა; ადვილად იშლება თხელ მაგარ ფილებად. გამოიყენება გრიფელის (ასპიდური) დაფების დასამზადებლად და როგორც სახურავის მასალა.

ასპირატორი (ლათ. aspiratus სუნთქვა<spirare ამოსუნთქვა, ბერვა) – საწარმოო პირობებში ჰაერის სინჯის ასაღები ხელსაწყო მისი შემადგენლობისა და დამტვერიანების გამოსაკვლევად.

ასპირაცია (ლათ. aspiratio ჩასუნთქვა) – სავენტილაციო პროცესი, მცირე ზომის მშრალი ნაწილაკების წატაცებისათვის სატრანსპორტო-ტექნოლოგიური მოწყობილობების სამუშაო ზონიდან, ჰაერის ნაკადის მეშვეობით. ასეთი სისტემა აღჭურვილია ჰაერსატარების განტოტვილი ქსელით, ფილტრებითა და სალექრებით. გამოიყენება ხორბლეულის, ხის გადასამუშავებელ და საშენი მასალების საწარმოებში, აგურის ქარხნებში, კვების მრეწველობაში, კარიერებსა და სხვ. ა. განსხვავდება ვენტილაციისაგან იმით, რომ სავენტილაციო სისტემა ახდენს ჰაერის ნაკადის მიმართულების მართვას, ასპირაციულ სისტემაში კი ჰაერი გამოიყენება ნაწილაკების მატარებლად და საბოლოო ჯამში, მცირე ნაწილაკების სისტემიდან მოსაცილებლად. არსებობს ასპირაციის ორი სახეობა: მონობლოკური და მოდულური.

ასპირაცია მოდულური – ასპირაციის ეფექტური სისტემა, რომელიც დაპროექტდება და მონტაჟდება დამკვეთის მიერ დასახული კონკრეტული ამოცანის გადასაწყვეტად, რისთვისაც საჭიროა ასპირაციის სისტემისა და ტექნოლოგიური პროცესის მახასიათებლების შეთავსებადობა. ასეთი სისტემის ძირითადი ელემენტები და კვანძებია: ვენტილატორი, ჰაერსატარი, საჭრელი მოდული, სეპარატორი, ჰაერის ფილტრები და წნეხები ან წნეხ-კონტეინერები.

ასპირაცია მონობლოკური – ასპირაციის სისტემა, რომელიც საშუალებას იძლევა მოწყობილობა განლაგდეს მავნე ნაწილაკების გამოყოფის სიახლოვეს და უზრუნველყოფს მის მარტივად მიერთებას ასპირაციის ცენტრალურ სისტემასთან. ა. მ. უპირატესობაა მობილურობა და ავტონომიურობა.

ასპიტაკი – ძვ. ოქროს ფიცარი.

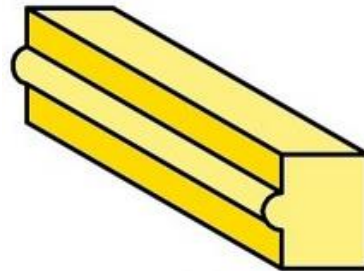
ასრიალება – ხახუნის შემცირების შედეგად დისკოების, საბურავების ერთ ადგილზე ბრუნვა და, მამასადამე, მოძრაობის (გადაცემის) შეფერხება.

ასტამურა (ხვეწი) [ინგლ. scraper (for smoothing wood)] – სპეციალურად ორმხრივ გალესილი, 2 მმ სისქის ფოლადის ფირფიტა, რომლის ფორმა სხვადასხვაა ხელით და ჩარხზე მუშაობისათვის. გამოიყენება გამალაშინებული ზედაპირის მოსასწორებლად.

ასტრაგალი (ბაგეტი) (ბერძ. astrágalos მალა, კოჭი) – 1. რთული არქიტექტურული პროფილის (ხის, პლასტმასის, ლითონის, ქვის და სხვ.) ბრტყელი ან ნახევარწრიული ფორმის ნაკეთობა, რომელსაც ლილვაკის სახე აქვს. გამოიყენება კარის თამასად (ნახ. 1. ხის T-სებრი ასტრაგალი), პლინთუსად და სხვ.; 2. კლასიკურ არქიტექტურულ ორდერში თაროიანი არქიტექტურული ნატეხი ლილვაკის სახით (ზოგჯერ ღეროს სახით), რომელიც განლაგებულია სვეტის კაპიტელის ქვეშ და გამოყოფს მას სვეტის ტანისგან (ნახ. 2).

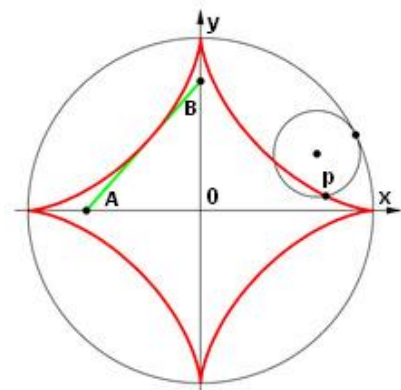

ნახ. 1

ნახ. 2

ასტროიდა (ბერძ. astroeides) – წირი, რომელსაც აღწერს $C(r)$ წრეწირის (პატარა წრეწირი) P წერტილი, როცა ეს მოძრავი წრეწირი (რადიუსით r) შიგნიდან გორავს R რადიუსის უძრავ წრეწირზე (დიდი წრეწირი) და რადიუსებს შორის არსებობს დამოკიდებულება: $r = R/4$. ასტროიდას აქვს ოთხკუთხა ვარსკვლავის ფორმა (ნახ. 1). ასტროიდას ნებისმიერი წერტილის მხების მონაკვეთის (AB) სიგრძე, რომელიც მოთავსებულია საკოორდინატო ღერძებს შორის, ყოველთვის უძრავი წრეწირის რადიუსის ტოლია.

ნახ. 1

ასტრონომია (ბერძ. astron ვარსკვლავი და nomos კანონი) – მეცნიერება მნათობთა (ცის სხეულთა) აგებულების, ფიზიკური ბუნებისა და მოძრაობის კანონების შესახებ.

ასტურიული სტილი – ესპანეთში XI საუკუნის I ნახევრის რომანულისწინა არქიტექტურის ხანა. ა. ს. დამახასიათებელია ესპანეთის ჩრდილოეთ ოლქების საეკლესიო ხუროთმოძღვრებისათვის. ინარჩუნებს ვესტგოთების სამეფოს ეპოქის არქიტექტურული ძეგლების თვისებებს.

ასულეჰო-აზულეჰო – შორენკეცი, მოჭიქული მოსაპირკეთებელი კერამიკული ფილა შემკული ნახატით ან ორნამენტის დეტალებით (ნახ. 1. ასულეჰო-აზულეჰოს კერამიკული ფილებით მორთული კიბე და მოაჯირი). გავრცელებულია ესპანეთსა და ლათინურ ამერიკაში.

ნახ. 1

ასფალტბეტონი – ხელოვნური საშენი მასალა, რომელიც მიიღება რაციონალურად შერჩეული და სპეციალურად მომზადებული მინერალური მასალების (ღორღი, ქვიშა, მინერალური ფხვნილი) და ბიტუმის ნარევის გამკვრივებით. ნარევი მზადდება ცხელ მდგომარეობაში. გამოიყენება საავტომობილო გზებისა (ნახ. 1. გზაზე ასფალტბეტონის საფარვლის დაგების პროცესი) და აეროდრომების საფარის მშენებლობაში, აგრეთვე სამრეწველო ობიექტების იატაკების მოსაწყობად.

ნახ. 1

ასფალტენები – ნავთობის ყველაზე მაღალმოლეკულური კომპონენტები – მყარი მყიფე ნივთიერებები შავი ან მურა ფერის; ინერტულ ატმოსფეროსი რბილდება და 200-300°C ტემპერატურაზე გადადის პლასტიკურ მდგომარეობაში. სიმკვრივე – 1100 კგ/მ³. ელემენტური შემადგენლობა: C (80-86%), H (7-9%), O (2-10%), S (0,5-9%), N (2%-მდე), აგრეთვე მიკრორაოდენობით – V, Ni, Fe, Ca, Mg, Cu და სხვ. ლითონები. ა. გამოიყენება, როგორც მავულკანიზებული აგენტი, კოროზიისა და რადიკალური რეაქციების ინჰიბიტორი, კომპოზიტური პოლიმერული მასალების შემკვები, ნედლეული V და Ni-ის მისაღებად, გუდრონებისა და ბიტუმების წარმოებაში, ჰიდროსაიზოლაციო და საბურღლე მასალების დასამზადებლად და სხვ.

ასფალტი [ბერძ. áshalton<გვიანდ. ლათ. asphaltum<ბერძ. asphaltos ასფალტი, ბიტუმი (არაბერძნული წყაროებიდან, შესაძლებელია სემიტურიდან)] – რუხი ფერის ფისისებრი მასა, რომლითაც ფარავენ გზების, ქუჩების, ტროტუარების, მოედნების ზედაპირს. წარმოადგენს ბიტუმის ნარევს (50-60% ბუნებრივ და 13-60% ხელოვნურ ასფალტში) მინერალურ ნივთიერებებთან (კირქვა, ქვიშნარი და სხვ.). გამოიყენება აგრეთვე ჰიდრო- და ელექტროსაიზოლაციო და სახურავის მასალებისათვის და სხვ. არსებობს ბუნებრივი და ხელოვნური წარმოშობის. ხშირად ასფალტს უწოდებენ ასფალტბეტონს – ხელოვნურ ქვის მასალას, რომელიც მიიღება ასფალტბეტონური ნარევის შემკვრივებით. ბუნებრივი ა. შედგება ნავთობის მძიმე ფრაქციის ან მისი ნარჩენებისაგან და გვხვდება ფენოვანი ძარღვიანი ბუდობის სახით იმ ადგილებში, სადაც ნავთობი ბუნებრივად ამოდის მიწის ზედაპირზე. ხელოვნური ა.

არსებობს სამგვარი: ცხელი, თბილი და ცივი. ცნობილია მოდიფიცირებული ა., რომელსაც უმატებენ ავტომობილის საბურავების გადამუშავებულ პროდუქტს. დღეისათვის ა. შეუცვლელი მასალაა საავტომობილო გზების მოსაწყობად. მისი ზედაპირი თანაბარია და უხმაურო, ადვილად რემონტდება, ირეცხება და იგვება, აქვს საბურავებთან კარგი შეჭიდების უნარი, სწრაფად მყარდება, რაც საშუალებას იძლევა დაგებისთანავე გაეშვას ექსპლუატაციაში და სხვ.

ასფალტი "პიჩ-ლეიკი" – ასფალტის სახეობა, რომელიც მოიპოვება რესპუბლიკა ტრინიდად და ტობაკოს კუნძულ ტრინიდადის სამხრეთ-დასვლეთ ნაწილში განლაგებულ ბიტუმის ტბა "პიჩ-ლეიკი"-ში, ქ. ლა ბრეას სიახლოვეს. ფართობი 40 ჰა აღწევს, ხოლო მაქსიმალური სიღრმე დაახლოებით 80 მ-ს. შეიცავს სუფთა თხევად ასფალტს, რომლის მარაგი დაახლოებით 6 მილიონ ტონად არის შეფასებული. წარმოადგენს მსოფლიოში ბუნებრივი ასფალტის უდიდეს რეზერვუარს. ტბის წარმოქმნა დაკავშირებულია სიღრმულ რღვევებთან.

ასფალტი ბუნებრივი – მაგარი ადვილადდნობადი შავი ფერის მბრწყინავი მასა. სიმკვრივე – 1100 კგ/მ³, დნობის ტემპერატურა – 20-100°C. შეიცავს ზეთებსა (25-40%) და ასფალტურ ფისოვან ნივთიერებებს (60-75%). ქიმიური ელემენტების შემცველობა შემდეგია: ნახშირბადი – 80-85%, წყალბადი – 10-12%, გოგირდი – 0,1-10% და ქანგბადი – 2-3%. წარმოიქმნება ნავთობის მძიმე ფრაქციის ან მისი ნარჩენებისაგან მსუბუქი მდგენელების აორთქლებისა და ქანგვის შედეგად, ჰიპერგენეზის გავლენით. გვხვდება ფენოვანი ძარღვული ბუდობების სახით, აგრეთვე გაჟღენთილი ფენებისა და ტბების სახით იქ, სადაც ნავთობი ბუნებრივად ამოდის მიწის ზედაპირზე. ასეთ ქანებში ა. შემცველობა 2-20%-ია. საქართველოში ცნობილია ნატანების, ელდარისა და შირაქის ასფალტის საბადოები, გაგრის ასფალტოვანი ქანები და სხვ. საზღვარგარეთ მნიშვნელოვანი საბადოებია: ვენესუელაში, საფრანგეთში, იორდანიაში, კანადაში, ისრაელში, კუნძულ ტრინიდადზე და სხვ.

ასფალტი სირიული – უმაღლესი ხარისხის ასფალტი, მოპოვებული მკვდარი ზღვის სანაპიროებიდან და ფსკერიდან. ჯერ კიდევ ძველი რომაელები უწოდებდნენ მკვდარ ზღვას ასფალტის ზღვას (Palus Asphaltites). ასირიელები, ფინიკიელები და ეგვიპტელები ფართოდ იყენებდნენ ასფალტის ჰიდროსაიზოლაციო და შემკვრელ თვისებებს სახლებისა და გემების მშენებლობაში. ა. ს. გამოირჩევა სიმაგრით, სიმყიფით და თითქმის არ შეიცავს მინერალურ მინარევებს, რაც საშუალებას იძლევა გამოყენებული იქნეს მხატვრული საღებავებისა და ლაქების საწარმოებლად.

ასფალტი ხელოვნური (ასფალტბეტონის ნარევი) – ბიტუმისა და დაქუცმაცებული მინერალური შემვსების (კირქვა, ლორდი, ქვიშა, მინერალური ფხვნილი) ნარევი. ბუნებრივი ასფალტისგან განსხვავებით, ხელოვნური ასფალტი შეიცავს პარაფინისა და ნავთობის ზეთებს. განასხვავებენ ცხელ, თბილ და ცივ ხელოვნურ ასფალტს. ცხელი შეიცავს ბლანტი ბიტუმს, რომლის ჩაწყობა და შემკვრივება ხდება 120°C-ზე მეტ ტემპერატურაზე; თბილი – მცირედ ბლანტი ბიტუმითა და შემკვრივების ტემპერატურით 40-80°C; ცივი – თხევადი ბიტუმით, რომლის შემკვრივება ხდება -30°C-მდე ტემპერატურაზე. ა. ხ. გამოიყენება იატაკების, მოედნების, ტროტუარების, გზების, აეროდრომების და სხვ. მოსაწყობად.

ასფალტის მასტიკა – ბიტუმოვანი ემულსიის ნარევი სხვადასხვა დანამატებთან.

ასფალტის ნაფხენი – ძველი ასფალტის საფარის გადამუშავების პროდუქტი; წარმოადგენს ბიტუმის ნარჩენების ნაფხენს. გამოიყენება საგზაო მშენებლობაში.

ასფალტსაგები – საგზაო მანქანა, რომელიც ანაწილებს, აგებს და ნაწილობრივ ან სრულად ამჭიდროვებს ასფალტბეტონის ნარევს (ნახ. 1). ა. განსხვავდება იან მწარმოებლობით, სავალი და მუშა ორგანოების კონსტრუქციით. ძალური დანადგარი ძირითადად დიზელის ძრავებია, ხოლო მუშა ორგანოების (ვიბრატორების) ამძრავი – ჰიდრავლიკური.

ნახ. 1

ატენის სიონი (ინგლ. Ateni Sioni Church) – ატენის ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი, ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლი (ნახ. 1). მდებარეობს ისტორიულ შიდა ქართლში ქ. გორიდან 12 კმ-ის დაშორებით, მდინარე ტანას შუა წელზე, მის მარცხენა ნაპირზე. VII საუკუნის მეორე ნახევრის ეს ნაგებობა იმეორებს მცხეთის ჯვრის არქიტექტურულ ტიპს, თუმცა რამდენადმე შეცვლილი პროპორციებით.

ნახ. 1

ცენტრალურგუმბათოვანი ტაძარი (სიმაღლე 22 მ, სიგრძე 24 მ, სიგანე 19 მ) აგებულია გრანდიოზულ ხელოვნურ ბაქანზე, რომლის ფართობი 800 მ²-ია. ნაგებობის ეზო, კონტრფორტებით გამაგრებული გალავნით სამი მხრიდან არის შემოვლებული, ხოლო ჩრდილო კედელი ქარაფოვანი კლდის მძლავრ მასივს გასდევს და ტაძრის ხელოვნურ ბაქანს უერთდება. ნაგებობის ფასადები მოპირკეთებულია მომწვანო-მონაცრისფერო ქვიშაქვის თლილი კვადრებით. ფასადები და გუმბათის ყელი გამშვენებულია სარკმელთა ჩუქურთმიანი თავსართებითა და რელიეფური

ქანდაკებებით. ტაძარში შესვლა შესაძლებელია სამხრეთისა და ჩრდილოეთის კარით. შიგა სივრცე იმკობა ორი სხვადასხვა პერიოდის მხატვრობით. ატენის სიონის ფასადზე და ინტერიერში შემორჩენილია მრავალრიცხოვანი ლაპიდარული (ქვაზე ამოკაწრული) და ფრესკული წარწერები, რომელთაგან უძველესი VIII ს. პირველი ნახევრით თარიღდება. არის IX და XI საუკუნეთა წარწერებიც. მოხატულობის შესრულების დრო XI-XIII ს. მიეკუთვნება და მკაფიოდ ეროვნული ხასიათისაა. რადგან ტაძარი ღვთისმშობლის მიძინების სახელობისაა, ამიტომ ღვთისმშობლის სახეს მთავარი ადგილი უჭირავს, მისი ცხოვრების ფრაგმენტები კი სცენების ვრცელი ციკლით არის წარმოდგენილი (ნახ. 2. ხარების ფრესკის ფრაგმენტი – გაბრიელ მთავარანგელოზი; ნახ. 3. ფრესკა. იოსების სიზმარი).

ნახ. 2

ატენის სიონი არა მარტო ხუროთმოძღვრების, არამედ მასში დაცული კედლის მხატვრობის თვალსაზრისითაც სრულიად გამორჩეული ძეგლია. ატენის სიონის მოხატულობა

ფეოდალური ხანის ქართული მონუმენტური მხატვრობის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ნაწარმოებია. ტაძარში დაცულია საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის (1027-1072 წწ.) ფრესკის ფრაგმენტი.

ნახ. 3

ნახ. 4

ატენის ციხე (საცივის ციხე, ორბელიანის ციხე) (ინგლ. Ateni Fortress) – X-XI საუკუნეების ციხესიმაგრე გორის მუნიციპალიტეტში, ატენის ხეობაში, ს. ატენში (ნახ. 1. საერთო ხედი). X საუკუნეში ციხე კლდეკარის ძლიერი ერისთავების საკუთრება იყო. XI საუკუნის

ნახ. 1

დასაწყისიდან, ბაგრატ III-ის გამეფების შემდეგ, იგი მეფის გამგებლობაში გადადის. მრავალი საუკუნის განმავლობაში, შინაურმა თუ გარეშე მტრებმა ბევრჯერ სცადეს ციხის დაუფლება, მაგრამ ვერაფერ შეძლო მისი აღება (თვით ირანის შაჰმა თამაზმა 1554 წელს საქართველოზე მეოთხე ლაშქრობისას ციხე ბრძოლით ვერ აიღო. მხოლოდ შინაური გამცემლის დახმარებით, მას შემდეგ, რაც მეციხოვნეებს გადაუკეტეს წყალსადენი, ციხე დანებდა). XVII საუკუნის ოცდაათიან წლებში გამაჰმადიანებულმა ქართლისა (1633-1658 წწ.) და ქართლ-კახეთის (1648-1656 წწ.) მეფემ როსტომმა, შინაურ

ფეოდალებთან ბრძოლისას, აიღო ციხე და პრაქტიკულად მიწასთან გაასწორა. ამის შემდეგ მას მეპატრონე აღარ ჰყოლია და დაკარგა თავისი ისტორიული ღირებულება.

გეგმით მართკუთხედის ფორმის (38,4x17,2 მ) ციხე ნაგებია ნატეხი ქვით. შედგება ჩრდილოეთის პატარა და სამხრეთის დიდი ნაწილებისაგან. შესასვლელი ჩრდილოეთის მხრიდანაა. აგებულია კლდის მიუვალ ქიმზე, რომელსაც ერთ მხარეს საცივისხევი ჩამოუდის, მეორე მხარეს კი – აბანოსხევი. იგი ძნელად მისადგომია, ზომით კი დიდი არ არის. კედლები მაღალი და მტკიცე ჰქონია. ციხის ქვედა ნაწილში საკმაოდ მოზრდილი წყალსაცავები ყოფილა მოწყობილი. წყალი თიხის მილებით ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე ხევიდან

მოედინებოდა. შესასვლელი ჩრდილოეთითაა. ბურჯებით გამაგრებული გალავნის შიგნით მეციხოვნეთა სადგომები, წყალსაცავი და სხვა ნაგებობებია.

ატესტაცია (ლათ. attestacio მოწმობა) – 1. ვინმეს საქმიანი კვალიფიკაციის, ცოდნის დონის განსაზღვრა, დასკვნა უნარის, ღირსების, ქცევის შესახებ; 2. მოხელის პროფესიული ჩვევების, კვალიფიკაციის, შესაძლებლობებისა და პირადული თვისებების შესაბამისობის შეფასება დაკავებულ (ან დასაკავებელ) თანამდებობაზე წაყენებულ მოთხოვნებთან; 3. უფლებამოსილი ორგანოს მიერ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით არაფორმალური/სპონტანური გზით შეძენილი სახელობო განათლების მქონე პირთა პროფესიული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შეფასება და შესაბამისი კვალიფიკაციის დადასტურება; 4. მუშაკის ცოდნის დონის, კვალიფიკაციის განსაზღვრა, დადგენა იმისა, შეესაბამება თუ არა მუშაკის ცოდნის დონე და კვალიფიკაცია მის მიერ დაკავებულ თანამდებობას, რომელზეც იგი პრეტენზიას აცხადებს. მუშაკის შრომის ანაზღაურების კატეგორიების დადგენა მისი კვალიფიკაციის მიხედვით; 5. დასკვნა, გამოხმაურება მუშაკის საქმიანი თვისებებისა და ცოდნის თაობაზე.

ატიკი [ლათ. atticus<ბერძ. attikós ატიკური (უკავშირდება ათენის ირგვლივ განლაგებულ რაიონებს)] – კლასიკურ არქიტექტურაში ანტაბლემენტის თავზე განლაგებული კედელი, რომელიც პარაპეტისაგან განსხვავდება მეტი სიმაღლითა და პლასტიკური დანაწევრების ხასიათით. ა. სიბრტყე ხშირად გამოიყენება წარწერებისა და რელიეფების მოსათავსებლად (მაგ., სატრიუმფო თაღის ატიკი). ნეოკლასიციზმისა და არტდეკოს არქიტექტურაში ატიკი ეწოდება შენობის ქვედა ნაწილს ან ყრუ მაღალ პარაპეტს მთავარი კარნიზის თავზე, ხოლო XIX საუკუნის ფრანგულ არქიტექტურაში – საცხოვრებელ სართულს შენობის დახრილი სახურავის ქვეშ.

ატიკური ბაზა – კლასიკური სვეტის (კოლონის) სტანდარტული ბაზა (ვიტრუვიუსის მიხედვით).

ატიკური იარუსი – გუმბათის ნაწილი.

ატიპია – არატიპურობა, ნორმიდან გადახრა.

ატლანტი (ტელამონი, ატლასი) (ბერძ. Atlantos) – 1. არქიტექტურული ელემენტის შვეული საყრდენი მამაკაცის ქანდაკების სახით, რომელიც ასრულებს დეკორატიულ ან ფუნქციურ როლს შენობის, აივნის, კარნიზის და სხვ. დასაყრდნობად (ნახ. 1. დავია-ბარჯელინის სასახლის შესასვლელი ტელამონებით, ქ. ბოლონია, იტალიის რესპუბლიკა). განთავსებულია სვეტის ან პილასტრის ადგილზე. რომაულ არქიტექტურაში ასეთ ქანდაკებას ტელამონს უწოდებენ. ბერძნული მითოლოგიით ატლანტი იყო გოლიათი, რომელსაც ცის თაღი მხრებზე ედგა. ატლანტი ითვლება ამტანობისა და მოთმინების სიმბოლოდ; 2. ძველბერძნულ მითოლოგიაში: ტიტან იაპეტესა და კლიმენეს (ოკეანური აზიის) შვილი; პრომეთეს, ეპიმეთესა და მენეთეს ძმა. ატლანტიკის ოკეანე ნიშნავს "ატლასის ზღვას", ხოლო ატლანტიდა – "ატლასის კუნძულს".

ნახ. 1

ატმომეტრი (ინგლ. atmometers<ბერძ. atmos ანაორთქლი, ჰაერი და métron გაზომვა) – ხელსაწყო წყლის აორთქლების სიჩქარის გასაზომად.

ატმოსფერო (ბერძ. atmos ანაორთქლი, ჰაერი და sphaira სფერო, ბირთვი) – 1. დედამიწის აირისებრი გარსი, გარემომცველი გარემო; 2. წნევის არასისტემური ერთეული. ატმოსფერო ტექნიკური (აღნ. "ატ") – 1 კგ ძალის მიერ გამოწვეული წნევა, რომელიც თანაბრად არის განაწილებული 1 სმ² ფართობის მქონე ზედაპირის ნორმალის გასწვრივ: 1 ატ = 1 კგ/სმ² = 98066,5 პა = 0,0980665 მპა = 735,559 მმ ვერცხ. წყ. სვ. = 104 მმ წყ.სვ. = 980665 დინ/სმ² = 0,980665 ბარი. ა. ფიზიკური (აღნ. "ატმ") - 760 მმ ვერცხ. წყ. სვ.-ის დაწნევა; 1 ატმ = 760 ვერცხ.წყ.სვ. = 10332 მმ წყ.სვ. = 101325 პა = 0,101325 მპა = 1,0332 კგ/სმ² = 1,0332 ატ = 1013250 დინ/სმ² = 1,01325 ბარი. არსებობს ატმოსფეროს სახეები: აქტიური, აღმდგენი, გაიშვიათებული, დამაზოტებელი, დამანახშირბადიანებელი, დამჟანგავი, დამცავი, ეგზოთერმული, ენდოთერმული, ინერტული, კოტრელის, ნეიტრალური, საკონტროლებელი, სნუკის, სუძუკის და სხვ.

ატმოსფერო დედამიწის – ჰაერის გარემო დედამიწის ირგვლივ, რომელიც ბრუნავს მასთან ერთად, მასით $\approx 5,5 \cdot 10^{15}$ ტ. მისი შემადგენლობა დედამიწის ზედაპირთან: 78,1% აზოტი, 21% ჟანგბადი, 0,9% არგონი, ძალზე უმნიშვნელო რაოდენობით ნახშირორჟანგი, წყალბადი, ჰელიუმი, ნეონი და სხვ. აირები.

ატმოსფერომდეგი ცეცხლდამცავი ნივთიერება – ნივთიერება, რომელიც გარკვეულ ზღვრებში, უზრუნველყოფს ატმოსფერული ფაქტორების ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ნაკეთობის ხანგრძლივ ცეცხლდაცვას.

ატმოსფერომდეგობა – შენობის, ნაგებობის, კონსტრუქციის, ნაკეთობის, მასალისა და სხვათა თვისება შეინარჩუნოს თავისი პირველადი ტექნიკური მახასიათებლები და სტრუქტურა ხანგრძლივი ერთობლივი ატმოსფერული ზემოქმედების (მზე, წვიმა, ქარი, სეტყვა, ქარბორბალა, შუქი, რადიაცია, ტემპერატურის ცვლილება) შემდეგ. ფასდება დროითი მაჩვენებლებით (საათი, დღეღამე, თვე, წელი) ან ბალებში სპეციალური სკალის მიხედვით.

ატმოსფერული შრობა – ხის მასალის შრობა ბუნებრივ პირობებში, რომელიც წარმოებს ღია საწყობში ან ფარდულში. ის შრობის უძველესი და უმარტივესა სახეა. მასალა (ფიცარი, ძელი, ძელაკი) ეწყობა თავარებად შპაცების გარეშე (უწყვეტ რიგებად) ან შპაცების გამოყენებით

ნახ. 1

(ფიცრების ნაწიბურებს შორის შუალედების – შპაცების დატოვება) (ნახ. 1). აუცილებელია მაცირკულირებელი ჰაერი თანაბრად გარს ევლებოდეს მასალის ზედაპირს. მერქნის ა.შ. დროს საჭიროა მუდმივი კონტროლი – სისტემატურად კონტროლდება მასალის ტენიანობა და ვიზუალურად აკვირდებიან შრობის შედეგად წარმოქმნილ დეფექტებს. იმ შემთხვევაში, თუ შეინიშნება ფიცრების ბოლოების ან გვერდების დაზარვა, რაც მიგვანიშნებს შრობის პროცესის ინტენსიურობას, მაშინ აწარმოებენ თავარაში ჰაერის მიწოდების შეზღუდვას გვერდითი ფარების მოწყობით. ა.შ. უარყოფითი მხარეა სეზონურობა და პროცესის დიდი დრო, რომელიც ზოგჯერ თვეობით განისაზღვრება, მაგრამ

მისი დაბალი ღირებულება და მშრალი მასალის მიღება სიმტკიცისა და ფერის დაკარგვის გარეშე ამ მეთოდს მეტად გავრცელებულს ხდის ხის დამმუშავებელ მრეწველობაში. ა.შ. ფართოდ იყენებენ დახერხილი ხის მასალის შესაშრობად პროდუქციის სეზონური გადატვირთვისას (საზღვაო პორტებში), აგრეთვე ისეთ ადგილებში, სადაც ხელი არ მიუწვდებათ კამერულ შრობაზე.

ატომიზატორი (შუაინგლ. attomos, athomus<ინგლ. atomizer<ბერძ. atomus გაუყოფელი და -ize ბოლოსართი) – ხელსაწყო წყლის, სუნამოს ან სხვა სითხეების წვრილად გასაფრქვევად.

ატრაქცია (ლათ. attrahere მიზიდულობა) – 1. გეოდეზიაში, შვეულის გადახრა რაიმე მძიმე მასის მიზიდულობის ძალით; 2. ძალა, რომლის ზემოქმედებით ობიექტები მიისწრაფიან (მიიზიდებიან, მოძრაობენ) ერთმანეთისაკენ; 3. ადგილი, რომელიც იზიდავს მნახველებს რაიმე საინტერესოს სანახავად; 4. ხარისხი ან განსაკუთრებულება, რომელიც იწვევს ინტერესს, სიმპათიას ან სურვილს.

ატრაქციონი [ლათ. attractio(n-)<attrahere მიზიდულობა] – 1. საცირკო პროგრამის ეფექტური ნომერი, რომელიც განსაკუთრებით ბევრ მაყურებელს იზიდავს; 2. სახალხო სეირნობის ადგილებში (ბაღებში, სკვერებში, პარკებში, ეზოებში, მოედნებზე) მოწყობილი გასართობი: კარუსელი, საქანელა, ტირი და სხვ.

ატრიბუცია (ლათ. attributio მიკუთვნება) – 1. მწერლობის, ხელოვნების, ხუროთმოძღვრების ანონიმურ ნაწარმოებთა ავტორის დადგენა; 2. ნაწარმოების მიკუთვნება მისი ნამდვილი ავტორისათვის; 3. ნაწარმოების ნამდვილობის დადგენა.

ატრიუმი (ლათ. atrium ძველი რომაული სახლის მთავარი ოთახი ან ცენტრალური ეზო; ოთახი, რომელშიც მოთავსებულია კერა, ბუხარი) – 1. რომაული სახლის ცენტრალური ნაწილი, გადახურვის ცენტრში ღიობით, რომლის გარშემო განლაგებულია ძირითადი სადგომები.

თავდაპირველად ატრიუმის შუაგულში მოთავსებული იყო კერა. შემდეგში ატრიუმი რომაული სახლის ერთ-ერთ საზეიმო დარბაზად იქცა; თანამედროვე ატრიუმი არის ნაგებობაში მოქცეული ან შენობებით შემოსაზღვრული თავისუფალი მაღალი სივრცე შემინული ჭერით (ნახ. 1. რობერტ და არლენ კოგოდების სახელობის შიდა ეზო სმითსონის ინსტიტუტის ნაციონალური პორტრეტების გალერეაში, ქ. ვაშინგტონი, კოლუმბიის ოლქი, აშშ); 2. სვეტებით გარშემორტყმული ეზო ადრექრისტიანულ ან შუა საუკუნეების ეკლესიის წინ; 3. შემოზღუდული კიბე-გზების, კიბეების, ლიფტების, ლიფტის შახტების, მოძრავი კიბეების (ესკალატორების), მილსადენების, ელექტრო, ჰაერის კონდიციონერების ან სხვა მოწყობილობების ღიობებისგან განსხვავებული, ორი ან ორზე მეტი სართულის დამაკავშირებელი ღიობი, რომელიც ზემოდან დახურულია (გადახურულია) და არ განიმარტება, როგორც მოლი. ამ განმარტებაში ნახსენებ სართულებში არ იგულისხმება თავმყერის ადგილებში მდებარე აივნები და ანტრესოლები.

ნახ. 1

აუდიოვიზუალური ნაწარმოები – ნაწარმოები, რომელიც შედგება თანამიმდევრული გამოსახულებებისაგან ხმის თანხლებით ან/და უამისოდ, ქმნის მოძრაობის შთაბეჭდილებას და შეიძლება აღქმულ იქნეს მხედველობით ან/და სმენით. აუდიოვიზუალურ ნაწარმოებს მიეკუთვნება კინემატოგრაფიული და სხვა ნაწარმოებები, რომლებიც გამოხატულია კინემატოგრაფიის ანალოგიური საშუალებებით (ტელე, ვიდეო, დიაფილმები და სხვ.).

აუდიტი [შუაინგლ. audite<ლათ. auditus გრძნობა ან სმენა<audi (re) რომ მოისმინო და -tus სუფიქსი] – აუდიტორული ფირმის მიერ განხორციელებული შემოწმება სამეურნეო სუბიექტის სამეწარმეო საქმიანობის, საჯარო ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების, დაბეგვრის, სამეურნეო საფინანსო საქმიანობის და საწესდებო მოთხოვნების უტყუარობის, სისრულის, მოქმედ კანონმდებლობასა და ნორმატივებთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით, აგრეთვე, საფინანსო და ქონებრივი მდგომარეობის ექსპერტიზა, რომელსაც ატარებს არასაუწყებო დამოუკიდებელი აუდიტორები.

აუდიტორი (ლათ. auditor მსმენელი) – აუდიტის ჩამტარებელი ფიზიკური პირი, რომელსაც აქვს აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს მიერ გაცემული აუდიტორის საკვალიფიკაციო სერტიფიკატი. იგი აუდიტორულ საქმიანობას ეწევა ინდივიდუალურად, ლიცენზიის საფუძველზე ან აუდიტორული ფირმის მეშვეობით.

აუდიტორია (სამაყურებლო დარბაზი) (ლათ. auditorius სმენასთან დაკავშირებული<auditor მსმენელი<audire გაგონება) – სპეციალურად მოწყობილი დიდი ოთახი ან დარბაზი, სადაც

ნახ. 1

მომხსენებელი ზეპირად გამოდის მსმენელების წინაშე (ნახ. 1). ა. დიდი ნაწილი უჭირავს მსმენელებს, რომლებიც ორიენტირებული არიან ერთი მიმართულებით. როგორც წესი, ა. აქვს ერთი ამალგებული ნაწილი – სცენა, რომლის წინ დგას ტრიბუნა ან კათედრა. სცენის უკან მოწყობილია დაფა ჩანაწერებისათვის ან ეკრანი ვიდეოინფორმაციისათვის. არის საშუალება პლაკატების განსათავსებლადაც. ა. აქვს დიდი ფანჯრები და მაღალეფექტური განათების სისტემა. აუდიტორიით (აუდიტორიებით) აღჭურვილია ყველა უმაღლესი სასწავლებელი, საზოგადოებრივი და

პოლიტიკური ცენტრი. სკოლებში ა. უწოდებენ სააქტო, თეატრებში და კინოთეატრებში – სამაყურებლო დარბაზს.

აუდიტორული დასკვნა – აუდიტორის მიერ სათანადო წესით შედგენილი, ხელმოწერით და ბეჭდვით დამოწმებული ოფიციალური საბუთი, რომელშიც წარმოდგენილია დასკვნა სამეურნეო სუბიექტის ანგარიშგების უტყუარობის, საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ბუღალტრული აღრიცხვის სისრულისა და მოქმედ კანონმდებლობასთან და დადგენილ ნორმატივთან მისი შესაბამისობის შესახებ. ექსპერტიზის სახით გაწეულ აუდიტორულ მომსახურებაზე ფორმდება საექსპერტო დასკვნა ან აქტი. აუდიტორული კონსულტაციები სამეურნეო სუბიექტებს შეიძლება გაეწიოთ ზეპირად ან წერილობით სათანადო ცნობის ან სხვა ოფიციალური დოკუმენტის გაფორმებით.

აუდიტორული საქმიანობა – საქმიანობა, რომელიც მოიცავს აუდიტორულ შემოწმებას (აუდიტს), აუდიტორული მომსახურების გაწევას, აგრეთვე აუდიტის ორგანიზაციულ და მეთოდურ უზრუნველყოფას. აუდიტორულ შემოწმებას (აუდიტს) ახორციელებს აუდიტორი

და აუდიტური ფირმა სამეურნეო სუბიექტის სამეწარმეო საქმიანობის, საჯარო ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების, დაბეგვრისა და სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობისა და საწესდებო მოთხოვნების უტყუარობის, სისრულის, მოქმედ კანონმდებლობასთან და ნორმატივებთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით. აუდიტორული მომსახურება მოიცავს ბუღალტრულ მომსახურებას, ექსპერტიზას და საკონსულტაციო მომსახურებას საფინანსო, დაბეგვრისა და სამეურნეო კანონმდებლობის სხვა სფეროებში. ა. ს. ხორციელდება სპეციალურად უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოების მიერ სამეურნეო სუბიექტების ფინანსური კონტროლისგან დამოუკიდებლად.

აუდიტორული შემოწმება (აუდიტი) – შემოწმება, რომელიც ტარდება მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში (სავალდებულო აუდიტი), აგრეთვე სამეურნეო სუბიექტის ინიციატივით (საინიციატივო აუდიტი) სათანადო ხელშეკრულების საფუძველზე. სამართალდამცავ ორგანოებს უფლება აქვთ კანონმდებლობის შესაბამისად, მოიწვიონ აუდიტორი (აუდიტური ფირმა) სამეურნეო სუბიექტის აუდიტორული შემოწმებისთვის. აუდიტორის შრომა ანაზღაურდება დამკვეთის ხარჯზე.

აუდიტური ფირმა – საწარმო, რომელსაც აქვს ქვეყნის ტერიტორიაზე აუდიტორული საქმიანობის ლიცენზია და რომლის ერთადერთი საწესდებო მიზანია აუდიტორული საქმიანობა. ა. ფ. და მის ფილიალს აუდიტორული საქმიანობის უფლება ეძლევა მხოლოდ მაშინ, თუ მათში ერთი აუდიტორი მაინც მუშაობს.

აუზი – 1. ხელოვნური წყალსატევი. დანიშნულების მიხედვით არის სალექი, საწმენდი, წყალსაკრები, ჰესის საწნეო, სადღელამისო რეგულირებისა და მათანაბრებელი; 2. ფენობრივი დანალექი სასარგებლო წიაღისეულის უწყვეტი გავრცელების დახშული არე; 3. ცურვის ან ბანაობისთვის განკუთვნილი წყლით სავსე კონტეინერი. იგი შეიძლება მოეწყოს როგორც მიწის ზედაპირს ზემოთ, ისე მიწაში. აუზის საშენ მასალად გამოიყენება ტორკრეტირებისთვის განკუთვნილი ბეტონი, მეტალი, პლასტმასა ან ბოჭკოვანი მინა. სახლში არსებულ აუზს კერძო აუზი ეწოდება და იგი ორ ძირითად ფუნქციას ასრულებს: გამოიყენება განმტვირთვ-დასვენებისა და ფიზიკური დატვირთვის მიზნით. ის შეიძლება იყოს ღია (ნახ. 1) ან დახურული. არსებობს სხვა ტიპის აუზებიც, მაგ., პოლივინილქლორიდისაგან დამზადებული გასაბერი აუზი (ნახ. 2), რომლებიც ძირითადად ღია ცის ქვეშ გაგრილების მიზნით გამოიყენება, საბავშვო აუზი, პლაჟისებრი აუზი, სპა-აუზი (აღჭურვილი გათბობის სისტემით), ჯაკუზი (ყველაზე უფრო კომფორტული და ძვირადღირებული ა. აღჭურვილი ტუმბოთი, რომელიც გრილ ჰაერს ურევს თბილ ან ცხელი წყლით სავსე აუზში) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

აული (თურქ. aulis) – 1. წარსულში მომთაბარე, დღეს ბინადარი დასახლება შუა აზიაში; 2. ჩრდილო კავკასიაში განლაგებული დასახლება, სოფელი.

აუსტენიტი [ინგლ. austenite<ინგლისელი მეტალურგის სერ უილიამ რობერტ-ოსტენის (1843-1902 წწ.) სახელის მიხედვით] – 1. ნახშირბადის მყარი ნარევი რკინის არამაგნიტური ფორმით, მდგრადი მაღალი ტემპერატურის პირობებში. არის ზოგიერთი ტიპის ფოლადის შემადგენელი ნაწილი; 2. რკინისა და მისი შენადნობების მაღალტემპერატურული წახნაგდაცენტრებული ნაერთი; 3. ფოლადებსა და თუჯში ერთ-ერთი ძირითადი ფაზა; უმეტეს შემთხვევებში, როგორც თერმოდინამიკური ფაზა, არსებობს მხოლოდ მაღალი ტემპერატურის პირობებში; მაღლად ლეგირებულ ფოლადებსა და თუჯში – ოთახის ტემპერატურის პირობებში, ხოლო ლეგირებულ ფოლადებსა და თუჯში ა. არის ნახშირბადის მრავალკომპონენტიანი მყარი ნადასისა და რკინის ლეგირებული ელემენტების ერთობლიობა.

აუტეკოლოგია (ინგლ. outecology<out გარეთ, ბერძ. oikos სახლი, გარემო და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ეკოლოგიის განყოფილება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმის დამოკიდებულებას გარემოსთან.

აუტრაიტი (ინგლ. outright<out გარეთ და right<ძვ. ინგლ. riht პირდაპირი, სწორი, კეთილი, მართალი) – მარტივი ვადიანი სავალუტო გარიგება, რომელიც ითვალისწინებს ფულის გადახდას მონაწილე მხარეების მიერ მკაცრად განსაზღვრული "ფორვარდის" კურსით.

აუტსაიდერი (ინგლ. outsider<out გარეთ და side გვერდი, ფრთა) – 1. საწარმო, ძირითადად მცირე და საშუალო, რომელიც არ შედის მონოპოლისტურ გაერთიანებაში; 2. შეჯიბრებაში ერთ-ერთ ბოლო ადგილზე გასული სპორტსმენი ან გუნდი; 3. გადატ. ჩამორჩენილი.

აუქციონი (ლათ. auction გამრავლება ან გაყიდვა საჯარო ვაჭრობაზე; ლათ. augere მომატება; ლათ. auctionis გაზრდა) – 1. ცალკეული ნივთის ან ნივთების გარკვეული რაოდენობის (პარტიების) საჯარო გაყიდვა წინასწარ დათქმულ ადგილას და დროს, როდესაც მომავალი მესაკუთრე ვლინდება ყველაზე მეტი საფასურის გადახდით; 2. ბროკერების საშუალებით ფასიანი ქაღალდებით ბირჟაზე ვაჭრობა; 3. საგარეო ვაჭრობაში გავრცელებული საქონლის ლოტებად ან ცალკეულ ნივთად გასაღების ხერხი, როდესაც პოტენციური მყიდველისთვის საქონელი ან ნიმუში გამოფენილია დასათვალიერებლად; 4. ქონების იძულებითი გაყიდვის ფორმა ვალების დაფარვის მიზნით; 5. საჯარო ვაჭრობა.

აუცილებელი გზის უფლება – მეზობელი ნაკვეთის გამოყენების უფლება აუცილებელი კავშირის უზრუნველსაყოფად, როგორცაა საჯარო გზებთან, ელექტრო-, ნავთობის-, გაზ- და წყალმომარაგების ქსელთან კავშირი.

აუცილებელი და საკმარისი პირობა – პირობა, რომლის შესრულებისას მოცემული მტკიცებულება სწორია, ხოლო შეუსრულებლობისას – არასწორია.

აუცილებელი პირობა – პირობა, რომლის შეუსრულებლობისას მოცემული მტკიცებულება არ შეიძლება სწორი იყოს.

აფეთქება – 1. დროის მცირე მონაკვეთში დიდი რაოდენობის ენერგიის გათავისუფლება შეზღუდულ მოცულობაში. მყარ გარემოში აფეთქება იწვევს მექანიკურ ზემოქმედებას სხეულზე, რასაც თან სდევს მისი რღვევა და მსხვრევა. საშენი მასალების მოპოვების, გვირაბების, არხებისა და გზების გაყვანის სამუშაოების წარმოების დროს აფეთქების ტექნოლოგია არის მთის ქანების კონტროლირებადი რღვევა, გადაადგილება და სტრუქტურისა და ფორმის შეცვლა. ენერგიის წყაროს წარმოადგენს ასაფეთქებელი

ნივთიერება. აფეთქების სახეებია: ავარიული, ატომური (ნახ. 1), ბუფერული, დაყოვნებული, დემოგრაფიული, ელექტრული, მასობრივი, მეორეული, მიმართული, მოცულობითი, მრავალსერიული, ნაადრევი, პირველადი, სერიული, ფიზიკური, ქიმიური, ცეცხლოვანი (ნახ. 2. ცეცხლოვან აფეთქებათა დემონსტრაცია ავიაციურ ჩვენებაზე), წყალქვეშა და სხვ.; 2. აირების უეცარი ძლიერი გაფართოების შედეგი, რომელსაც თან ახლავს დარტყმითი ტალღა ან შემომზღუდავი მასალების ან ნაგებობების ნგრევა, ან ორივე ერთად. აფეთქება შეიძლება გამოიწვიოს ქიმიურმა ცვლილებებმა, როგორებიცაა: სწრაფი დაჟანგვა, დეფლაგრაცია ან დეტონაცია, მოლეკულების დაშლა და სწრაფად მიმდინარე პოლიმერიზაცია (ჩვეულებრივ, დეტონაციები); ფიზიკურმა ცვლილებებმა, როგორიცაა: მაღალი წნევის რეზერვუარების გახეთქა და ატომურმა ცვლილებებმა (ბირთვული გახლეჩა ან შეერთება).

ნახ. 1

ნახ. 2

აფეთქება ავარიული – აფეთქება, რომელიც მოხდა წარმოების ტექნოლოგიის დარღვევის, მომსახურე პერსონალის ან დაპროექტების სტადიაზე დაშვებული შეცდომის შედეგად.

აფეთქება დემოგრაფიული – ადამიანის სიცოცხლის გახანგრძლივება და ამის შედეგად – დედამიწის მოსახლეობის ზრდა, რასაც ხელი შეუწყო მედიცინაში მიღწევებმა, საქმიანობისა და ყოფის კომფორტულობის ამაღლებამ, სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციამ და პროდუქტიულობის ზრდამ. შობადობის მაღალი დონე დამახასიათებელია მსოფლიოს ზოგიერთ რეგიონში (აფრიკა, ცენტრალური ამერიკა, ახლო და შუა აზია, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები, ინდოეთი და ჩინეთი).

აფეთქება მიმართული – აფეთქების სახეობა, რომლის დროსაც მთის წარმონაქმნი გადაადგილდება წინასწარ განსაზღვრული მიმართულებით, გარკვეულ მანძილზე.

აფეთქება მოცულობითი – აირჰაერის, მტვერჰაერის ან მტვერაირის ღრუბლის დეტონაციური ან დეფლარგაციული აფეთქება.

აფეთქება მტვერჰაერის ნარევის – აფეთქება, როდესაც საწყისი იმპულსი წარმოქმნის მტვერს, რაც მომდევნო ძლიერ აფეთქებას იწვევს.

აფეთქება ფიზიკური – აფეთქება, გამოწვეული ნივთიერების ფიზიკური მდგომარეობის ცვლილებით.

აფეთქება ქიმიური – ნივთიერების სწრაფი ქიმიური გარდაქმნით გამოწვეული აფეთქება, რომლის დროსაც პოტენციალური ქიმიური ენერგია გადადის აფეთქების გაფართოებადი პროდუქტების თბურ და კინეტიკურ ენერგიაში.

აფეთქებადი ნივთიერებები – ქიმიური ნაერთები ან ნარევეები, რომლებსაც გარე იმპულსის (დარტყმა, სითბო) ზემოქმედებით დიდი სიჩქარით გავრცელებადი ქიმიური რეაქციის უნარი აქვთ აირადი პროდუქტების წარმოქმნით და სითბოს გამოყოფით, რასაც თან ახლავს დარტყმითი ტალღის გაჩენა. ასეთი ნივთიერებებია: ამონალი, ამონიტი, დენთი, დეტონიტი, დინამიტი, ტეტრაზენი, ტრინიტროფენოლი, ტრინიტრიქსილოლი, ტროტილი (ტრინიტროტოლოლი), მრგვინავი ვერცხლისწყალი, ნიტროგლიცერინი, ნიტროცელულოზა, ჰექსოგენი და სხვ.

აფეთქებათა მიზეზი – შენობა-ნაგებობებში სახანძრო უსაფრთხოების პირობების დაუცველობა, სათავსში აფეთქებასაშიში აირების დაგროვება, ელექტროხელსაწყოების ტექნიკური გაუმართაობა, ხანძარი, მიწისძვრა, ავარია, თხევადი ან აირადი საწვავის გაჟონვა და სხვ.

აფეთქებასაშიში წარმოებები (E კატეგორიის) – მიეკუთვნება წარმოებები რომელშიც: ა) წვადი აირებისა და აფეთქებასაშიში მტვრის ისეთი კონცენტრაციაა, რომ მათ შეუძლიათ შექმნან აფეთქებასაფრთხო ნარევი სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში იმ პირობით, რომ, ტექნოლოგიური პროცესიდან გამომდინარე, შესაძლებელია მხოლოდ აფეთქება (შემდგომი წვის გარეშე); ბ) გამოიყენება ნივთიერებები, რომლებიც წყალთან, ჟანგბადთან ან ერთმანეთთან ურთიერთზემოქმედებით შეიძლება აფეთქდნენ (შემდგომი წვის გაგრძელების გარეშე). E კატეგორიას მიეკუთვნება: სუფთა ლითონების ელექტროლიზის მეთოდით მიღება, წყალბადის გარემოში ლითონების აღდგენა, წყალბადის, აცეტილენის და კალციუმ-კარბიდის საწყობები და სხვ.

აფეთქებახანძრასაშიში წარმოებები (A კატეგორიის) – მიეკუთვნება წარმოებები, რომელშიც: ა) გამოიყენება ნივთიერებები, რომელთაც უნარი აქვთ აფეთქდნენ ან დაიწვან წყალთან, ჟანგბადთან ან ერთმანეთთან ურთიერთმოქმედებით; ბ) წვადი აირების აალების ქვედა ზღვარი ჰაერის მოცულობის 10%-ზე ნაკლებია; გ) გამოიყენებულია წვადი სითხეები, რომელთა ორთქლის აფეთქების ტემპერატურა 280°C-მდეა და ამ სითხეებს, ან აირებს შეუძლიათ შექმნან აფეთქებასაშიში ნარევი სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში. A კატეგორიას მიეკუთვნება წარმოებები, სადაც მიიღება ან გამოიყენება გოგირდნახშირბადი, ეთერები, აცეტონი, ბენზინი, ბენზოლი და სხვ.

აფეთქებახანძრასაშიში წარმოებები (B კატეგორიის) – მიეკუთვნება წარმოებები, რომელშიც გამოიყენება წვადი აირები, რომელთა აალების ქვედა ზღვარი ჰაერის მოცულობის 10%-ზე მეტია; ბ) წვადი სითხეების ორთქლის აფეთქების ტემპერატურა 280-დან 610°C-მდეა; გ) სითხეები წარმოების პირობებში ხურდებიან აფეთქების ტემპერატურამდე და ზემოთ; დ) წვადი მტვრისა და ბოჭკოების აალების ქვედა ზღვარი 65 გ/მ³ და ნაკლებია; დაცულია პირობა, რომ ამ აირებს, სითხეებს და მტვერს შეუძლიათ შექმნან სათავსის მოცულობის 5%-ზე მეტ მოცულობაში აფეთქებასაშიში ნარევი. B კატეგორიას მიეკუთვნება ამიაკის საკომპრესორო სადგურები, დეტალების ნავთით რეცხვის პროცესი, გოგირდისა და ჟანგბადის საწყობები, სპირტოვანი და ზეთოვანი საღებავების საწყობები და სხვ.

აფეთქებითი სამუშაოები – სამუშაოები, რომელიც სრულდება აფეთქებით ბუნებრივ (სამთო ქანები, მერქანი, ყინული) ან ხელოვნურ (ბეტონი, ლითონი, ქვის ან აგურის წყობა) მასალებზე კონტროლირებადი რღვევის და გადაადგილების, ან სტრუქტურის და ფორმის შეცვლის მიზნით. ა. ს. ხორციელდება ასაფეთქებელი ნივთიერებებით აფეთქების საწყისი იმპულსის

მისაცემად ბიკფორდის ზონარის ან ელექტროდეტონატორის საშუალებით. ა. ს. გამოყენების არე საკმაოდ ფართოა, თუმცა ძირითადია სამთო საქმე, ჰიდროტექნიკური და სატრანსპორტო მშენებლობა.

აფეთქების სიჩქარე – ფეთქებადი ნივთიერების მუხტში ფეთქებადი გარდაქმნის რეაქციის გავრცელების ხაზოვანი სიჩქარე.

აფეთქების ხვედრითი სიმძლავრე – ფეთქებადსაშიში სისტემის მოცულობის ერთეულში, დროის გარკვეულ შუალედში, გამოყოფილი ენერგია.

აფინაჟი (ფრანგ. affinage გაწმენდა) – ძვირფასი ლითონების (ოქრო, პლატინა, ვერცხლი) მინარევეებისაგან გამოყოფის პროცესი, მაღალი სინჯის საბოლოო პროდუქტის მიღების მიზნით.

აფინური (ლათ. affinis მონათესავე) – მოსაზღვრე, მეზობლური.

აფრა – 1. პანდატივი, ყურე; სფერული სამკუთხედის ფორმის კონსტრუქციული ელემენტი, რომელიც მართკუთხა ფუძიდან გუმბათოვანი გადახურვისკენ გადასვლის საშუალებას იძლევა, ავსებს ოთხკუთხა სადგომის კედლებზე ამოყვანილ თაღებს შორის კუთხეებში დარჩენილ სივრცეს (ნახ. 1). აფრა, როგორც კონსტრუქციული და მხატვრული სისტემა, პირველად გამოიყენეს ბიზანტიელმა ხუროთმოძღვრებმა VI საუკუნეში (აია-სოფიას ტაძარი კონსტანტინოპოლში). საქართველოში ჩნდება VIII-IX საუკუნეებში და ცვლის მანამდე გავრცელებულ ტრომპებს. საბოლოოდ კი X საუკუნიდან მკვიდრდება; 2. ბოყვი; ფიცრული სახლის კედელში ვერტიკალურად დაყენებული, ერთი ან ორი მხრიდან გრძივად ამოღარული სქელი ფიცარი ან დგარი. ნაღარში დატანებულია კედლის ფიცრის თავები; 3. იალქანი – ხომალდის ან ნავის ანძაზე მიმაგრებული საგანგებო ტილო (ნახ. 2) ხომალდის ასამოძრაველად ქარის ძალის გამოყენებით.

ნახ. 1

ნახ. 2

აფრაკი – ძვ. პირმრუდე ფიცარი.

აფრიანი კამარა – 1. სფერული ზედაპირის ვერტიკალური სიბრტყეებით წაკვეთილი სხეულის ფორმის კამარა (ნახ. 1); 2. აფრებზე დაყრდნობილი კამარა; 3. სფერული გადახურვა საყრდენი კედლების სიბრტყეში წაკვეთილი გვერდებით.

ნახ. 1

აფრისი – იხ. ტილო.

აფსიდა (აფსიდი) (ბერძ. hapsís თალი, კამარა) – შენობის ნაწილი, გვემით წრიული ან მრავალწახნაგოვანი ფორმის მოცულობა, რომელიც გადახურულია წრიული [ნახ. 1. XI-XII საუკუნეების რომანული სტილის ტაძრის – კატალ. Sant Marçal de Terrassola – აფსიდა, ალტ-პანადესის კომარკა (რაიონი), ტორელავიტის მუნიციპალიტეტი, კატალონია, ესპანეთის სამეფო] ან მრავალწახნაგა ნახევარგუმბათით (კონქით). ქრისტიანულ ტაძარში აფსიდა ჩვეულებრივ აღმოსავლეთისკენაა მიმართული და მასში მოთავსებულია საკურთხევის ნაწილი. საეკლესიო არქიტექტურაში აფსიდების რაოდენობის მიხედვით გვხვდება ერთაფსიდიანი, ორაფსიდიანი, სამაფსიდიანი, ოთხაფსიდიანი და ა.შ. ტაძრები. ქრისტიანულ ტაძრებში იგივეა, რაც ექსედრა.

ნახ. 1

აფსკი (ფირი) – 1. რაიმე ზედაპირზე სხვა ნივთიერებისაგან წარმოქმნილი თხელი ფენა; 2. ბუნებრივი ან ხელოვნური მასალისაგან დამზადებული რულონური (ფურცლოვანი) სახის მასალა, რომელიც სხეულის ზედაპირის დასაფარად გამოიყენება. ფორმალურად აფსკებს მიეკუთვნება ფურცლოვანი და რულონური მასალები სისქით 0,25 მმ-მდე და სიგანით მეტი 100 მმ-ზე. ნაკლები სიგანის აფსკს ლენტი ეწოდება. აფსკის სპეციფიკურ მაჩვენებლად ითვლება თანაფარდობა მასასა და ზედაპირს შორის. არსებობს აფსკის სახეები: აირის, აცეტატის, დამცავი, დენგამტარი, ელასტიკური, ზედაპირული, ზეთის, ინერტული, მაგნიტური, მაპასიურებელი, მქრქალი, ნახევრადგამტარიანი, ორგანული, სამხოლოვებელი, საპნის, სითხის, სინთეზური, წყლისა და სხვ.

აფსკური მასალები – თხელი ფურცლოვანი მოქნილი მასალები ბუნებრივი (ცხოველის ბუმბუტები, ნაწლავის აფსკი) ან სინთეზური (პოლისტირენი, პოლიამიდი) წარმომავლობით. შეიძლება იყოს ორგანული და არაორგანული წარმოშობის. ორგანული ა. მ. განსხვავდება იმავე პოლიმერის საფუძველზე დამზადებული ქსოვილებისაგან უფრო მაღალი წყალმდეგობით, ჰაერგაუმტარებლობით, შუქგამტარობით, ელექტროსაიზოლაციო თვისებებით, არ აქვს ფორები, იაფია. სინთეზური აფსკები მიიღება თერმოპლასტიკური პოლიმერებისაგან: 1) ლითონის გლუვ ზედაპირზე პოლიმერის ხსნარის დასხმით, შემდეგში ზედაპირიდან გამხსნელის აორთქლებით (ეთერცელულოზას აფსკი); 2) ლითონის გლუვ ზედაპირზე პოლიმერის ხსნარის დასხმითა და გადნობით (პოლიამიდური აფსკები); 3) მილში დაწნების გზით, რომელიც სწრაფად გამოედინება ფილერში (ნახვრეტში) და დაიტანება

ლითონის ან მერქნის ზედაპირზე დაჭირხნილი ჰაერის დახმარებით (პოლიეთილენური, პოლისტირენული აფსკები); 4) პლასტიფიცირებული პოლიმერის კალანდვრით (აფსკური ვინიპლასტი); 5) ნამზადისაგან თხელი აფსკის მექანიკური ჩამოთლით (შპონი) შემდგომი კალანდვრით (პოლიტეტრაფთორეთილენური აფსკი); 6) პოლიმერის ხსნარების კოაგულაციით (ცელოფანი) და სხვ. მოლეკულების სტრუქტურისა და უნარის – გამოშრობისას შევიდნენ ქიმიურ რეაქციაში, ა. მ. იყოფა ორ ჯგუფად: გარდაქმნადი და არაგარდაქმნადი. გარდაქმნადს მიეკუთვნება სინთეზური რეაქციული ოლიგომერები (ალკიდური, ეპოქსიდური, ფენოლ-ალდეჰიდური, პოლიეთერული ფისები) და მცენარეული ზეთები, რომლებსაც თვისება აქვთ გაცხელების, დაჟანგვის, კატალიზატორების ზემოქმედებით ან სხვ. ფაქტორებით, გამყარდეს მტკიცე და არადნობადი აფსკების სახით. არაგარდაქმნადი ა. მ. (ცელულოზას ეთერები, ზოგი პოლიაკრილატი, პერქლორვინილური ფისები, ბიტუმი) ქმნის აფსკებს გამხსნელის აორთქლების ან მდნობელის გაცივების შედეგად. არაგარდაქმნადი ა. მ. უპირატესობა გარდაქმნადებთან – დიდი სისწრაფე და გამოშრობის დაბალი ტემპერატურა, ნაკლი – დაბალი ქიმიური მედეგობა.

აფტერშოკი (ინგლ. aftershock) – ძლიერი მიწისძვრის მომდევნო სუსტი ბიძგი მთავარი კერის მახლობლად; განმეორებითი ბიძგი.

აქატი (ბერძ. achatēs) – მინერალი, კვარცის მალულკრისტალური სახესხვაობა, კაჟმიწა. ქიმიური ფორმულა SiO_2 . წარმოადგენს ქალცედონის წვრილბოჭკოვან აგრეგატს ფენოვანი სტრუქტურითა და შეფერილობის ზოლური განაწილებით (ნახ. 1). იუველირები აქატს უწოდებენ აგრეთვე ზოგიერთი ტიპის ქალცედონს. ა. წარმომავლობა ჯერჯერობით დადგენილი არ არის (არსებობს მოსაზრება, რომ ის არის კაჟმიწის პოლიმერიზაციის პროდუქტი ქალცედონის მიღებამდე). ქიმიური შედგენილობით, კვარცისა და კაჟმიწის მსგავსად, აქვს არაერთგვაროვანი სტრუქტურა მინარევების დიდი რაოდენობით. შედის როგორც ამოფრქვეულ, ისე დანალექ ქანებში. გამოიყენება საიუველირო საქმეში როგორც სანაკეთო და ნახევრადმვირფასი ქვა. ანტიკური ხანიდან ითვლება წარმატების თილისმად. არსებობს აქატის სახეობები: ბრაზილიური (თხელი კონცენტრირებული ფენებით), დისკოსებრი, ვარდისფერი, ვარსკვლავისებრი, თეთრი, ირიზირებული, ლურჯი, მერქნისებრი, მონაცისფრო-მოცისფრო, მწვანე, ყავისფერი, შავი (მაგიური), ცისფერი (საფირის), ჭვრიტიანი, ხავსისებრი და სხვ. საყოველთაოდ ცნობილია საქართველოს (ახალციხის) აქატის საბადო.

ნახ. 1

აქაფება – 1. სითხის (ხსნარის) ზედაპირზე ბუმტოვანი მასის ქარმოქმნის პროცესი; 2. თხევადი მასალის მოცულობაში გაზრდა ფოროვანი სტრუქტურის წარმოქმნით მოცულობაში აირის ან ორთქლის შეყვანით ან გამოყვანით.

აქროლა – გაცხელებისას ნივთიერების უშუალო გადასვლა მყარი მდგომარეობიდან აირადში თხევადი ფაზის გვერდის ავლით. ტექნიკაში გამოიყენება მყარი ნივთიერების გასაწმენდად მინარევებისაგან, აგრეთვე კოსმოსური აპარატების სითბური დაცვისათვის.

აქრომატული – რაც სინათლის სხივს არ შლის შემადგენელ ნაწილებად (მაგ., აქრომატული ობიექტივი).

აქრომატული ფერი – უფრო ფერი. მას მიეკუთვნება: თეთრი, შავი და ყველა ელფერის რუხი.

აქსელერატორი (ლათ. accelerātiō<accelerāre სწრაფად წასვლა<celerāre დაჩქარება<celer ჩქარი, სწრაფი) – 1. მოწყობილობა, რომელიც აწესრიგებს საწვავი ნარევის მიწოდებას კარბურატორიდან შიგაწვის ძრავას ცილინდრებში ბრუნვათა რიცხვის შესაცვლელად; 2. პედალი (ფეხის ბერკეტი), რომელიც ამოქმედებს ამ მოწყობილობას; 3. ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს თანაფარდობას ინვესტიციებისა და შემოსავლების ცვალებადობას შორის. ინვესტიციის ნამატის ფარდობა შემოსავლის ნამატთან.

აქსელერომეტრი (ლათ. accelerātiō<accelerāre სწრაფად წასვლა<celerāre დაჩქარება<celer ჩქარი, სწრაფი და ბერძ. métron გაზომვა) – ხელსაწყო მოძრავი ობიექტის აჩქარების გასაზომად. გამოიყენება მფრინავ ობიექტებში. მუშაობის პრინციპი ეფუძნება ინერციის კანონებს. არის ორი ტიპის: ხაზოვანი და კუთხური აჩქარებების გასაზომი.

აქსესუარი (ფრანგ. accessoire<შუასაუკ. ლათ. accessorius დამატებითი) – 1. მცირე ზომის ნივთი, რომელიც შეიძლება დაემატოს სხვა ნივთს, რათა ის გახდეს უფრო მიმზიდველი, სასარგებლო და უნივერსალური; 2. რისამე კუთვნილება; 3. თეატ. წვრილ-წვრილი სასცენო ნივთი.

აქსიალური (ინგლ. axial<ლათ. axis- ღერძი, ბორბალი და -al ბოლოსართი) – ღერძული.

აქსიალური ვექტორი (ღერძული ვექტორი) – ვექტორი, რომლის მიმართულება იცვლება კოორდინატთა მარჯვენა სისტემიდან მარცხენაზე გადასვლისას ან მარცხენიდან მარჯვენაზე გადასვლისას. ასეთ ვექტორს აგრეთვე ფსევდოვექტორს უწოდებენ. ა. ვ. მაგალითებია: ორი ვექტორის ვექტორული ნამრავლი; ვექტორული კუთხური სიჩქარე.

აქსიალური ძალთა ველი – ძალთა ველი, რომელშიც ძალების ფუძეები წრფეებია, რომლებიც მართი კუთხით კვეთენ რაიმე წრფეს (ღერძს).

აქსიომა (ბერძ. axiōma აღიარებული დებულება) – დებულება, რომლის ჭეშმარიტება თავისთავად ცხადია, უეჭველია და დასაბუთება არ სჭირდება. ტერმინი "აქსიომა" პირველად შემოიღო არისტოტელემ და მათემატიკაში შევიდა ძველი საბერძნეთის ფილოსოფოსებისაგან. ეს ტერმინი მეცნიერებიდან სასაუბრო ენაშიც დამკვიდრდა, როგორც თავისთავად ცხადი დებულების სინონიმი. აქსიომას ზოგჯერ პოსტულატს ან პრინციპს უწოდებენ.

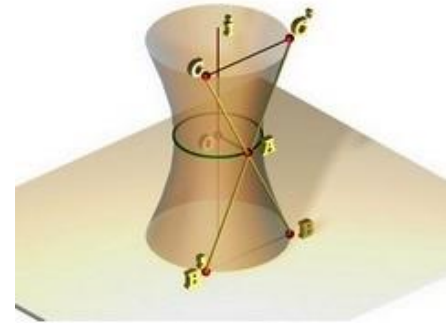
აქსიომატიკა – აქსიომათა სისტემა ძირითად ობიექტებთან (საგნებთან) და მათ შორის ძირითად დამოკიდებულებებთან ერთად. მაგ., ყოველ ზუსტ მეცნიერებას (გეომეტრია, არითმეტიკა, მასალათა გამძლეობა, ალბათობის თეორია, სტატისტიკა და ა.შ.) გააჩნია თავისი აქსიომების სისტემა (ერთობლიობა). აქსიომატიკას წაეყენება სამი ძირითადი მოთხოვნა: არაწინააღმდეგობა, დამოუკიდებლობა და სისრულე.

აქსიომატური მეთოდი – მეცნიერული თეორიის აგების ხერხი, რომლის დროსაც თეორიას საფუძვლად უდებენ გარკვეულ საწყის დებულებებს; ამ დებულებებს უწოდებენ თეორიის აქსიომებს, ხოლო თეორიის ყველა დანარჩენი წინადადება მიიღება, როგორც აქსიომების ლოგიკური შედეგი.

აქსისი (ლათ. axis ღერძი, ღერო, ბორბალი) – 1. წარმოსახვითი სწორი ხაზი, რომლის ირგვლივ ბრუნავს სხეულის ტანი; 2. ღერძულა ხაზი, რომელიც განსაზღვრავს თადის სიმრუდეს; 3. ფიქსირებული საყრდენი ხაზი კოორდინატების გასაზომად; 4. კონსტრუქციის ცენტრალური

ნაწილი, რომელზეც მიერთებულია სხვა ნაწილები; 5. წარმოსახვითი სწორი ხაზი, რომელიც გადის სიმეტრიულ მყარ ტანში და მასზე დაყრდნობილი რაიმე სიბრტყე, ამ ხაზზე ბრუნვით, წარმოქმნის მყარ სხეულს; 6. წარმოსახვითი სწორი ხაზი, რომელიც რაიმეს ჰყოფს ტოლ ან დაახლოებით ტოლ ნაწილებად, უმეტესად მეტი სიგრძის მიმართულებით.

აქსოიდა (ინგლ. axoid) – მყარი სხეულის უძრავი წერტილის გარშემო ბრუნვისას დროის ყოველ ადებულ მომენტში სხეულს აქვს ბრუნვის მყისი დერძი, რომელიც დროის სხვადასხვა მომენტისათვის სხვადასხვაა, მაგრამ ყველა დერძი გადის მოცემულ უძრავ წერტილზე. ამიტომ დროის სასრულ შუალედში ბრუნვის მყისი დერძების ერთობლიობა ქმნის კონუსურ ზედაპირს, რომელსაც აქსოიდა ეწოდება (ნახ. 1). უძრავი წერტილის გარშემო სხეულის ბრუნვის მყისი დერძების გეომეტრიულ ადგილს კოორდინატთა უძრავი სისტემის მიმართ ეწოდება უძრავი აქსოიდა, ხოლო კოორდინატთა მოძრავი სისტემის მიმართ – მოძრავი აქსოიდა.

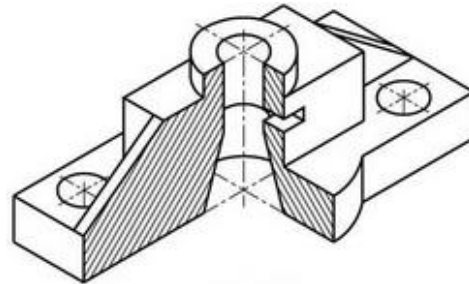

ნახ. 1

აქსონომეტრია (ბერძ. axōn დერძი და metre ვზომავ) – გრაფიკული პროცედურა, რომელიც ახდენს გამოსახულების გენერირებას სამგანზომილებიან იბიექტად. არსებობს ორი სახის:

ნახ. 1

ნახ. 2

იზომეტრია, როდესაც მონაკვეთის სამივე კოორდინატი იცლება ერთნაირად (ნახ. 1. შენობის ხედი იზომეტრიაში) და დიმეტრია – იცლება მხოლოდ 2 კოორდინატი (ნახ. 2. დეტალის ჭრილი დიმეტრიაში). ა. არ უნდა ავურიოთ აქსონომეტრულ პროექციაში, რომელიც მიეკუთვნება ორთოგონალურ აქსონომეტრიას.

აქსონომეტრული პროექცია – ნახაზზე სხეულის გამოსახვის მეთოდი სამ განზომილებაში პარალელური პროექციების მეშვეობით.

აქტი (ლათ. actus მოქმედება) – 1. სახელმწიფო ორგანოს ან თანამდებობის პირის მიერ თავისი კომპეტენციის ფარგლებში გამოცემული ოფიციალური დოკუმენტი (კანონი, ბრძანებულება, დეკრეტი, დადგენილება და ა.შ.); 2. ზოგადი ტერმინი, რომელიც აღნიშნავს საერთაშორისო სამართლის დოკუმენტებს (არის თუ არა ისინი იურიდიულად სავალდებულო). არსებობს აქტის სახეები: აღწერის, კომერციული, მიღება-ჩაბარების, მიღების, სადეფექტო, ტექნიკურ-განმკარგულებელი, ტექნიკური გამოძიების, ტექნიკური დათვალიერების, ფინანსური და სხვ.

აქტივაცია (ფრანგ. activation<ლათ. aktivus მოქმედი) – 1. რაიმე პროცესის ინტენსიფიკაცია, რომელიც სისტემის სტაბილური მდგომარეობიდან გამოყვანით მიიღწევა; 2. რისამე მოქმედების გაძლიერება ან ამოქმედება; 3. ნივთიერების, საგნების დასხივება ბირთვული ნაწილაკებით.

აქტივაციის ენერგია – მინიმალური ენერგია, რომელიც სჭირდება ნაწილაკებს, რათა მათი დაჯახებისას დაიწყოს ქიმიური რეაქცია.

აქტივების გადახდილი ნაწილი – 1. აქციების მფლობელის წილი საწარმოს კაპიტალში; 2. მარჟა ან სხვაობა ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ღირებულებასა და მათგან მიღებული სესხის სიდიდეს შორის.

აქტივების ღირებულება – აქტივების შეძენის, წარმოების, მშენებლობის, მონტაჟისა და დადგმის ხარჯები (დანახარჯები), აგრეთვე სხვა ხარჯები (დანახარჯები), რომლებიც ზრდის მათ ღირებულებას, გარდა გადახდილი მოსაკრებლისა ან საბაჟო გადასახადისა.

აქტივი (ლათ. activus მოქმედი) – 1. საკუთრების ობიექტი (ნაღდი ფული, ფასიანი ქაღალდი, მანქანა-დანადგარი, შენობა-ნაგებობა, საბანკო ანაზარი, პატენტი, ინვესტიცია და სხვ., რომელიც შეფასებულია ფულში და ეკუთვნის ინდივიდს ან ფირმას. დასავლეთის პრაქტიკაში – აგრეთვე საქმიანი რეპუტაცია); 2. სახელმწიფოს მიერ საზღვარგარეთიდან მიღებული ფულადი შემოსავლების სიჭარბე საზღვარგარეთ გაწეულ ხარჯებთან შედარებით; 3. წარმოების ბალანსის ნაწილი, რომელშიც შედის ყველა სახის მატერიალური ფასეულობანი (ფული, საქონელი და სხვ.) და მოთხოვნები; 4. რაიმე ორგანიზაციის, კოლექტივის ყველაზე მოწინავე და მოქმედი ნაწილი.

აქტინომეტრი – მზის პირდაპირი რადიაციის გასაზომი ხელსაწყო.

აქტიური მონიტორინგი – მიმდინარე საქმიანობა იმის დასადგენად, შეესაბამება თუ არა საშიში საწარმოო ფაქტორებისა და საფრთხეების თავიდან ასაცილებელი და დამცავი მართვის სისტემის გამოყენების ღონისძიებები დადგენილ კრიტერიუმებს.

აქტუარი (ლათ. actuarius) – 1. მათემატიკური სტატისტიკის სპეციალისტი, რომელიც დაკავებულია სადაზღვევო შენატანების, პენსიების, ტარიფების, სადაზღვევო რისკების, რეზერვების, ვალდებულებების და ა.შ. გაანგარიშებით.

აქცეპტანტი [ლათ. acceptans (acceptantis) მიმღები] – პირი, რომელიც იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს წარმოდგენილი ანგარიშის, თამასუქის მიხედვით.

აქცეპტი (ლათ. acceptus მიღებული) – 1. თანხმობა ხელშეკრულების დადებაზე; 2. უნაღდო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი ფორმა; 3. გადამხდელის მიერ გაკეთებული წარწერა თამასუქზე, რომ იგი კისრულობს გაანაღდოს ეს თამასუქი დროულად; 4. ბანკის თანხმობა გადასაპირებელ თამასუქზე აღნიშნული თანხის გადახდის გარანტიის შესახებ.

აქცია (ფრანგ. action<ლათ. action მოქმედება, გამოსვლა) – 1. ფასიანი ქაღალდი, გამოშვებული აქციონერთა საზოგადოების მიერ, რომელიც მის მფლობელს უფლებას აძლევს, მიიღოს დივიდენდი აქციონერთა საზოგადოების მოგებიდან. შემოსავლის სიდიდის მიხედვით განასხვავებენ ჩვეულებრივ და პრივილეგიურ (შეღავათიან) აქციებს. ჩვეულებრივი ა. მფლობელებისათვის შემოსავლები მერყეობს მოგების ნორმის შესაბამისად, პრივილეგიურებისათვის კი განაწილებული შემოსავლები არ იცვლება – იგი წინასწარ

დადგენილი, ფიქსირებული სიდიდეა; 2. რაიმე პოლიტიკური ან ეკონომიკური მიზნის მისაღწევად წამოწყებული ქმედება (შეკრება, დემონსტრაცია, მიტინგი და სხვ.); 3. საქონლის მიწოდება მყიდველის, მოვაჭრის, დიტრიბუტორის, მეწარმისათვის; ინვენტარი.

აქცია სახელობითი – აქცია, რომლის მოძრაობა ფიქსირებულია აქციონერთა საზოგადოების აქციების რეგისტრაციის ბლანკზე. აქციონერთა საზოგადოების წესდება შეიძლება მოიცავდეს დამატებით წესებს, რომელიც არეგულირებს საზოგადოების მიერ გამოშვებული სახელობითი აქციების მოძრაობას.

აქცია ჩვეულებრივი – აქცია, რომლის მფლობელსაც ენიჭება აქციონერის ყველა ქონებრივი და პიროვნული უფლება: ა) დივიდენდის მიღების უფლება კორპორაციის მოგების სიდიდის მიხედვით; ბ) კორპორაციის მართვაში მონაწილეობის უფლება კრებებზე ხმის მიცემის გზით; გ) ქონებრივი ნაწილის მიღების უფლება კრედიტორებთან ანგარიშის გასწორების შემდეგ, კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში. უფლების რეალიზაცია ხდება აქციის სიდიდის პროპორციულად.

აქციები ზონუსური – აქციები გადაცემული ანდერრაიტერისათვის (გამოშვების გარანტი) საკომისიოს სახით მომსახურებისათვის.

აქციები გაორმაგებული – ორი კომპანიის ჩვეულებრივი აქციები, რომლებიც იმართება ერთი და იმავე საინვესტიციო კომპანიის მიერ და იყიდება, როგორც გამთლიანებული.

აქციები ვინკულირებული – სახელობითი აქციები, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს მესამე პირებს, მხოლოდ მათი გამომშვები სააქციო საზოგადოების თანხმობით. ისინი გამოიშვება იმ მიზნით, რათა გავიგოთ ვინ წარმოადგენს აქციონერს და აუცილებლობის შემთხვევაში გამოირიცხოს პირთა გარკვეული კატეგორია მათი რიცხვიდან.

აქციები კონვერტირებადი – აქციები, რომლებიც შეიძლება გადაცვალოთ პრივილეგირებულ ან ჩვეულებრივ აქციებზე დადგენილი ფასით განსაზღვრულ ვადაში. კონვერსიის პირობები, პრივილეგიები და მათი მოქმედების ვადა დაწვრილებით მიეთითება პროსპექტში.

აქციები კუმულაციური – პრივილეგირებული აქციები, რომელთა მფლობელებს შესაძლოა გადაეხადოთ დივიდენდები, რომლებიც დაგროვდა მრავალი წლის მანძილზე და რომლის გასტუმრება კორპორაციამ ვერ შეძლო ცუდი ფინანსური მდგომარეობის გამო.

აქციები ოქროს – აქციები ხმის განსაკუთრებული უფლებით, რომლებიც განსაზღვრულ პირობებში გამომშვებისას დათქმული ვადის განმავლობაში (3 წლამდე) აძლევს მის მფლობელს ვეტოს დადების უფლებას აქციონერთა კრების გადაწყვეტილებებზე. კერძოდ, ცვლილებების შეტანაზე საზოგადოების წესდებაში, მისი რეორგანიზაციისა და ლიკვიდაციის შემთხვევაში; სახელმწიფო საკუთრებაში დარჩენილი ქონების დაგირავების, იჯარით გაცემის, გაყიდვის, გასხვისების უფლებას. ა. ო. შესაძლებლობას იძლევა შევინარჩუნოთ სახელმწიფო კონტროლი სააქციო საზოგადოებაზე.

აქციები წარმოდგენზე – აქციები, რომელთა უფლებამოსილი მფლობელია მათი წარმომდგენი. უფლებათა გადაცემა ასეთი აქციების მიხედვით წარმოებს დოკუმენტის ფაქტობრივი გადაცემით. აქციები წარმომდგენზე გამოიცემა მხოლოდ მათი სრული ანაზღაურებისას.

აქციების ერთობლივი შემოსავალი – დივიდენდების ჯამს დამატებული აქციების კურსის ცვლილება.

აქციების საკონტროლო პაკეტი – გამოშვებული აქციების მთლიანი თანხის ის ნაწილი, რომელიც მის მფლობელს სააქციო საზოგადოებაში ხმების გადამწყვეტ უპირატესობას ანიჭებს.

აქციზი (ინგლ. excise, შუაჰოლანდ. excijs, accijs<ლათ. accensare გადასახადი) – საერთო-სახელმწიფოებრივი არაპირდაპირი გადასახადი, რომელიც გადაიხდება აქციზური საქონლის მიწოდებისას მის ფასთან ერთად. საქართველოში აქციზური საქონლის წარმოება ან იმპორტი იხვევება აქციზით, თუ ეს საქონელი განთავისუფლებული არ არის გადასახადისაგან.

აქციის კურსი – ფასი, რომლითაც მოცემულ მომენტში ხდება კონკრეტული აქციონერთა საზოგადოების აქციების ყიდვა-გაყიდვა საფონდო ბირჟებზე, სასაქონლო ბირჟების საფონდო განყოფილებებში, ბანკებსა და საბროკერო კანტორებში. აქციის კურსი უპირატესად დამოკიდებულია დივიდენდის განაკვეთსა და სასესხო პროცენტის განაკვეთს შორის თანაფარდობაზე. მაგ., თუ დივიდენდის განაკვეთი უდრის 18%-ს, ხოლო სასესხო პროცენტის განაკვეთი – 12%-ს, მაშინ აქციის კურსი შეადგენს მისი ნომინალური ფასის 150%-ს, ანუ აქცია 100 დოლარის ნომინალური ფასით ეღირება არანაკლებ 150 დოლარისა. ა. კ. დინამიკაზე დიდ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება.

აქციონერთა საზოგადოება (სააქციო საზოგადოება) – იურიდიული პირი, რომელსაც აქვს აქციებად დაყოფილი საწესდებო კაპიტალი. საწესდებო კაპიტალის მინიმალური ნომინალური ღირებულება დგინდება კანონმდებლობით. საზოგადოების ყველა დოკუმენტი აღირიცხება საზოგადოების წიგნში, რასაც ადასტურებს ყველა დირექტორი და სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარე ხელის მოწერით. ა. ს. უმაღლესი ორგანოა აქციონერთა საერთო კრება, რომელიც განსაზღვრავს საზოგადოების საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, ცვლის წესდებას, ამტკიცებს გეგმებს, ირჩევს აქციონერთა საზოგადოების სამეთვალყურეო საბჭოს. საერთო კრებაზე კენჭისყრა ტარდება პრინციპით: ერთი აქცია – ერთი ხმა. აქციონერთა მთავარი მოვალეობაა გადაიხადონ შესატანი განსაზღვრული აქციის მისაღებად. მათი პასუხისმგებლობა საზოგადოების ვალდებულებების მიმართ შემოიფარგლება აქციების შესაძენად გადახდილი თანხით, ანუ წილით სააქციო საზოგადოების კაპიტალში, ხოლო მათი წილი მოგებაში განისაზღვრება აქციის ნომინალური ღირებულების შესაბამისად. არ შეიძლება მიეცეთ აქციონერებს სხვა საზღაური, გარდა საზოგადოების დივიდენდებისა. საწესდებო კაპიტალი და აქციის ნომინალური ღირებულება განისაზღვრება სათანადოდ რეგისტრირებული სააქციო საზოგადოების წესდებით.

აქციონერი – 1. აქციის მესაკუთრე ან ნომინალური მფლობელი; 2. სერტიფიკატის მფლობელი, რომელიც ადასტურებს სააქციო საზოგადოების, კაპიტალისა და მიღებული მოგების ნაწილზე, ასევე დირექტორების არჩევასა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტის პროცესში მონაწილეობის მიღების იურიდიულ უფლებას.

ალალი – 1. სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ცოცხალი გამწევი ძალის მეშვეობით მოდის მოძრაობაში; 2. ურემებისა და საზიდრების ქარავანი.

ალაჯა (კუთხ. მეგრ.) – ხის შენობის სარტყელი; ძვირფას მერქნიანი ხე, სახლის თავზე.

აღდგენადობა – ნაკეთობის პარამეტრების დასაშვები (ხშირ შემთხვევაში – საწყისი) მნიშვნელობების აღდგენის შესაძლებლობა მტყუნებებისა და უწყისივრობების მოცილების შედეგად (მაგ., მწყობრიდან გამოსული ნათურის შეცვლა რადიომიმღებში). ა. შეფასება ხდება ნაკეთობის აღდგენილი პარამეტრის შედარებით ამ პარამეტრის საწყის (ნორმატიულ) მნიშვნელობასთან. განასხვავებენ ნაკეთობებს აღდგენადსა და აღუდგენელს.

აღდგენის კოეფიციენტი – პირობა, რომელიც დარტყმის დროს ითვალისწინებს ნივთიერი წერტილისა და ზედაპირის ფიზიკურ თვისებებს. ეს პირობა ი. ნიუტონმა გამოსახა შემდეგი ჰიპოთეზის სახით: უძრავ ზედაპირზე ნივთიერი წერტილის დარტყმის შემდეგ მიღებული სიჩქარის ნორმალური მდგენელის სიდიდისა და დარტყმამდე სიჩქარის ნორმალური მდგენელის სიდიდის ფარდობა არის ფიზიკური მუდმივა. ამ მუდმივას ეწოდება აღდგენის კოეფიციენტი (k). იგი იცვლება 0-სა და 1-ს შორის, ე.ი. $0 \leq k \leq 1$. თუ $k = 0$, მაშინ დარტყმას ეწოდება სავსებით არადრეკადი. თუ $k = 1$, მაშინ დარტყმას ეწოდება სავსებით დრეკადი. თუ $0 < k < 1$, მაშინ დარტყმას დრეკადი ეწოდება.

აღმართი – გზა, რომელიც ზევით მიემართება.

აღმზნები – აღმზნების მდგომარეობაში მომყვანი, მექანიზმის (ორგანიზმის) მოქმედების გამაძლიერებელი; მაგ., თვითმავალ შასიზე დამონტაჟებული მოწყობილობა, რომელიც ბეტონის ნარევის ტრანსპორტირებისას კონსისტენციას უნარჩუნებს.

აღმზნები ძალა – გარე ძალა, რომელიც დროის ფუნქციაა და იწვევს ამორტიზაციის სისტემის იძულებით რხევებს, რომელზეც ეს ძალები მოქმედებს. მოძრაობა, იძულებით მინიჭებული ამორტიზაციის სისტემის რაიმე წერტილისათვის, არის რხევების კინემატიკური აღმზნების მიზეზი. ეს რხევები წარმოიშობა ისევე, როგორც, ვთქვათ განსახილველ სისტემაზე როცა მოქმედებს რაიმე ეკვივალენტური აღმზნები ძალა. აღმდგენი ძალები ჩნდება ამორტიზაციის სისტემის გადახრისას წონასწორობის მდგომარეობიდან და მისწრაფვის დააბრუნოს ის საწყის მდგომარეობაში. აღმდგენი ძალები წრფივად ან არაწრფივად დამოკიდებულია სისტემის გადაადგილებასთან და არა მარტო ვავლენას ახდენს სისტემის მოძრაობაზე, არამედ თვითონ არის დამოკიდებული ამ მოძრაობაზე. ამორტიზაციის სისტემის რხევითი თვისებები ძირითადად დაფუძნებულია აღმდგენი ძალების არსებობაზე.

აღმოჩენა – 1. მატერიალურ სამყაროში ობიექტურად არსებული, მაგრამ ადრე უცნობი კანონზომიერების, თვისების ან მოვლენის დადგენა; 2. ახლად დადგენილი მნიშვნელოვანი დებულება.

აღნაგობა – 1. მიწის ნაკვეთის გადაცემა ვადიან სარგებლობაში ამ ნაკვეთზე ან მის ქვეშ რაიმე ნაგებობის აღმართვის უფლებით. ასევე, ამ უფლების გასხვისების, მემკვიდრეობით გადაცემის, თხოვების, გაქირავების უფლება. ა. უფლების ვადა მხარეთა შეთანხმებით განისაზღვრება, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ორმოცდაცხრამეტ წელს; 2. მთის ქანების მარცვლოვანი შემადგენლობა (წვრილმარცვლოვანი, მსხვილმარცვლოვანი, ბოჭკოვანი და სხვა); 3. ადამიანის ფიზიკური გარეგნობა, შესახედაობა, ტანადობა; 4. იგივეა, რაც აგებულება.

აღორძინება – რენესანსი, პირობითი ტერმინი, რომელიც გამოიყენებოდა ცენტრალური ევროპის ქვეყნებში XV საუკუნის მეორე ნახევარსა და XVI საუკუნეში. გამონაკლისს წარმოადგენდა იტალიის რესპუბლიკა, სადაც ადრინდელი აღორძინება იწყება XIV საუკუნეში. ტერმინი "აღორძინება" შეპირობებულია ბურჟუაზიის აღმოცენების ეპოქის

უდიდესი ინტერესით ანტიკური კულტურის მატერიალისტური (ფილოსოფიაში) და რეალისტური (ხელოვნებაში) ელემენტებისადმი.

აღრიცხვა – რაიმეს რაოდენობის, შეჯამების პროცესი რეალური რაოდენობის დადგენის მიზნით; მატერიალური და ფინანსური საშუალებების გაანგარიშება. მისი სახეებია: ალბათობათა, გეგმიანი, დიფერენციალური, ვარიაციული, ვექტორული, ზღვართა, ინტეგრალური, მარათა, მატრიცული, ოპერაციული, პირველადი, სასრულ სხვაობათა, ტენზორული და სხვ.

აღსადგენი ობიექტი – ობიექტი, რომლისთვისაც განსახილველ სიტუაციაში მუშაობის უნარის აღდგენა გათვალისწინებულია ნორმატიულ-ტექნიკური ან საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციით.

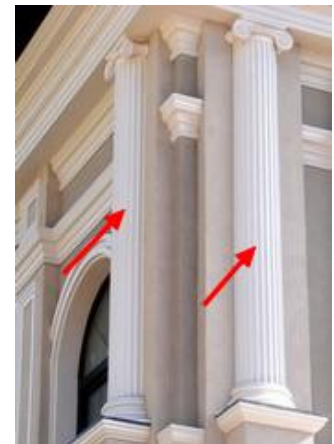
აღწარმოება (კვლავწარმოება) – ერთი და იმავე პროდუქციის ხელახალი წარმოება.

აღჭურვილობა – ტექნოლოგიური და სხვა დამხმარე მანქანა-დანადგარებითა და ნაკეთობებით წარმოების აღჭურვა ანუ მოწყობილობა.

აყალო – იგივე თიხა.

აყარი – იხ. ხარიხა.

აყრდნობილი სვეტი – კედლის სვეტი, პილასტრი (ნახ. 1); ვერტიკალური გამონაშვერი კედლის სიბრტყიდან, რომელიც იმეორებს რომელიმე ორდერის სვეტის მწყობრს და წარმოადგენს დეკორაციულ ელემენტს ან კედლის კონსტრუქციულ შესქელებას.

ნახ. 1

აშლარი (შუაინგლ. ascheler<ძვ. ფრანგ. aisselier ფიცარი; განივი კოჭი<ლათ. axilla<axis ფიცარი, თამასა) – 1. ოთხკუთხა სამშენებლო ქვა, რომელსაც, როგორც წესი, მართკუთხა პარალელეპიპედის

ნახ. 1

(კუბოიდის), იშვიათად კი ტრაპეციის ფორმა აქვს და რომლის ყველა წახნაგი მოჭრილია მაღალი ან მეტ-ნაკლებად მაღალი სიზუსტით. შედეგად, ერთმანეთზე მიბჯენილ ასეთ ქვებს შორის შესაძლებელია დუღაბის მხოლოდ ძალიან თხელი შემაკავშირებელი ფენის მოთავსება; 2. ასეთი ქვების ერთობლიობა; 3. პირველ პუნქტში აღწერილი ქვის წყობის სახეობა (ნახ. 1. ერთ-ერთი კედლის ფრაგმენტი, მზის ღმერთ ინტის სახელობის ტაძარი კორიკანჩა, ქ. კუსკო, პერუს რესპუბლიკა). დამატებით იხ. კედლის ქვის წყობა "აშლარი".

აჩაჩა (აჩაჩი) – ძველებური ქართული სახვნელი იარაღი (კავი), რომელიც ძირითადად გავრცელებული იყო ფშავსა და ქართლ-კახეთში. შედგებოდა მაგარი ჯიშის მერქნისგან დამზადებული კავიანი მხარის (რვილის), ქუსლკბილას, ერქვანის, ხმალას, სახნისის, საკვეთელისა და სოლებისაგან. მხარი ქუსლში იყო ჩამჯდარი ან ხელნაში გაყრილი. ფშაური

აჩაჩა კახურზე დიდი ზომისა იყო და გამწევი ძალაც მეტი სჭირდებოდა. ფშაურში ყვეარ ხარს აბამდნენ, კახურში – ულელს. აჩაჩათი მუშაობას 2-3 კაცი სჭირდებოდა და დღეში შეიძლებოდა 0,3-0,4 ჰა მიწის მოხვნა. ამ ტიპის სახვნელი იარაღი გავრცელებული იყო მთელ კავკასიაში. ტიპოლოგიურად აჩაჩა ენათესავება ძველ აღმოსავლურ (შუმერულ, ბაბილონურ, ასურულ) და ხმელთაშუა ზღვის სახვნელებს.

აჩქარება – წერტილის სიჩქარის ვექტორის რიცხვითი მნიშვნელობისა და მიმართულების ცვალეზადობის სისწრაფის მახასიათებელი. სწორხაზოვანი მოძრაობის დროს საშუალო აჩქარება ტოლია Δv სიჩქარის ნაზრდის ფარდობისა Δt დროის იმ მონაკვეთთან, რომელშიც მოხდა ეს ზრდა: $w = \Delta v / \Delta t$. აჩქარება პირდაპირპროპორციულია ამ წერტილზე მოქმედი ძალის და უკუპროპორციულია მისი მასის. აჩქარების ვექტორი ემთხვევა ძალის მოქმედების ვექტორს. მრუდხაზოვანი მოძრაობის დროს აჩქარება შედგება მხები და ნორმალური აჩქარებებისაგან. აჩქარების სახეები: აბსოლუტური, დამატებითი, დროში რეგულირებადი, თანაბარი, კორიოლისის, კუთხური, მოქცევის, მხები, ნორმალური, რადიალური, საშუალო, საწყისი, სიმძიმის ძალის (თავისუფალი ვარდნის), ტანგენციური, ტრანსვერსალური, უარყოფითი, ფარდობითი, ღერძისკენული, ცენტრიდანული, ცენტრისკენული, ცვლადი, წარმტანი, წირითი და სხვ.

აჩქარება გადატანითი მოძრაობისას – მყარი სხეულის ნებისმიერი წერტილის აჩქარება სხეულის გადატანითი მოძრაობისას.

აჩქარება კორიოლისის (მაბრუნებელი აჩქარება) – წერტილის აჩქარება რთული მოძრაობის დროს; იგი ტოლია ათვლის მოძრავი სისტემის ვექტორული კუთხური სიჩქარისა და განსახილველი მოძრავი წერტილის ფარდობით სიჩქარის გაორკვეებული ვექტორული ნამრავლისა.

აჩქარება მხები (ტანგენციური აჩქარება) – წერტილის აჩქარების გეგმილი წერტილის ტრანექტორიის მხებზე, რომლის სიდიდე ტოლია წერტილის სიჩქარის წარმოებულისა დროით ($W_t = dv/dt$); იგი ახასიათებს სიჩქარის სიდიდის ცვლილებას.

აჩქარება ნორმალური (ცენტრისკენული აჩქარება) – წერტილის აჩქარების გეგმილი წერტილის ტრანექტორიის მთავარ ნორმალზე, რომლის სიდიდე ტოლია წერტილის სიჩქარის სიდიდის კვადრატის განყოფისა ტრანექტორიის სიმრუდის რადიუსის სიგრძეზე. იგი ახასიათებს სიჩქარის მიმართულების ცვლილებას. წრეწირზე მოძრაობისას ნორმალური აჩქარება გამოითვლება ფორმულით: $W = W^2 \cdot r$, სადაც W – ბრუნვის კუთხური სიჩქარეა, r – წრეწირის რადიუსი. წრფივი მოძრაობისას $W_n = 0$.

აჩქარება საშუალო – ვექტორი, რომელიც ტოლია დროის რაიმე შუალედში ვექტორული სიჩქარის ნაზრდის ფარდობისა დროის ამ შუალედის სიდიდესთან.

აჩქარება სიმძიმის ძალის – აჩქარება, რომლითაც სხეული ვარდება დედამიწაზე სიმძიმის g ძალის გავლენით.

აჩქარება ტანგენციური – იხ. აჩქარება მხები.

აჩქარება ფარდობითი – რთული მოძრაობის დროს წერტილის აჩქარება ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

აჩქარების მყისი ცენტრი – თავის სიბრტყეში მოძრავი ბრტყელი ფიგურის წერტილი, რომლის აჩქარება მოცემულ მომენტში ნულის ტოლია.

აჩქარებული მოძრაობა – წერტილის მოძრაობა მხები აჩქარებით, რომლის მიმართულება ემთხვევა სიჩქარის მიმართულებას. თუ მხები აჩქარების სიდიდე მუდმივია და მიმართულებით ემთხვევა სიჩქარის მიმართულებას, მაშინ მოძრაობას ეწოდება თანაბარაჩქარებული, თუ მიმართულია სიჩქარის მიმართულების საწინააღმდეგოდ, მაშინ მოძრაობას ეწოდება თანაბარშენელებული.

აჩხოვრა – ძვ. რაიმეს ურიგოდ წყობა.

აცეტატი (ლათ. acetum ძმარი, ძმარმჟავას მარილი) – ძმარმჟავას მარილები და ეთერები; მარილები – კრისტალური პროდუქტები, რომელიც გამოიყენება საფეიქრო მასალების შესაღებად, მედიცინაში კატალიზატორების დასამზადებლად; ეთერები – აქროლადი სითხეები ხილისა და ყვავილის სუნით. გამოიყენება, როგორც გამხსნელი, კინოფირების წარმოებაში, პარფიუმერიაში, კვების მრეწველობაში, პოლიმერული მასალების დასამზადებლად (იხ. ვინილაცეტატი, ეთილაცეტატი).

აცეტატის ბოჭკო – ხელოვნური ბოჭკო, რომელიც მიიღება ცელულოზას აცეტატისგან. გამოდის უწყვეტი ძაფის ან შტაპელის სახით. გამოიყენება ტრიკოტაჟის ნაწარმის (ტეთრეული, ტანსაცმელი), "ელასტიკი"-ის ტიპის ქსოვილის წვეადი ნაწარმის, სასარჩულე ქსოვილების და სხვ. დასამზადებლად.

აცეტილენი [ინგლ. acetylene-ლათ. acet (um) ძმარი და ინგლ. ethylene ეთილენი] – ნახშირწყალბადით (C_2H_2) გაჯერებული უფერო მზამიანი აირი უსიამოვნო სუნით. დუდილის ტემპერატურა – $83,8^{\circ}C$. შეკუმშვისას ფეთქდება. ინახავენ აირბალონებში, რომელიც ავსებულია დიატომური მიწით (კიზელგურით) ან გააქტიურებული ნახშირით. სიმკვრივე $1,171$ კგ/მ³. ჰაერთან ნარევი (2,3-80,7% მოცულობის მიხედვით) ფეთქებადსაშიშია. ნორმალურ პირობებში ჰაერზე მსუბუქია, ცუდად იხსნება წყალში. აცეტილენი გამოიყენება: ლითონების საჭრელად და შესადუღებლად; ავტონომიურ სანათებში კაშკაშა, თეთრი შუქის მისაღებად, სადაც ის წარმოიქმნება კალციუმის კარბიდისა და წყლის შერევით (კარბიდის სანათური); ასაფეთქებელი ნივთიერებების მისაღებად (აცეტილენიდი); ძმრის მჟავას, ეთილის სპირტის, გამხსნელების, პლასტმასების, კაუჩუკის, სურნელოვანი ნახშირწყალბადების მისაღებად და სხვ.

აცეტონი (ლათ. acetum ძმარი) – უფერო, აქროლადი სითხე სპეციფიკური სუნით. ადვილად ერევა წყალში და ორგანულ გამხსნელებში; თვითონ კარგად ხსნის ორგანულ ნივთიერებებს (აცეტილცელულოზა, ნიტროცელულოზა, რეზინი, ცვილი) და ზოგიერთ მარილებს (კალციუმის ქლორიდი, კალიუმის იოდიდი). მრეწველობაში ა. პირდაპირი ან ირიბი გზით მიიღება პროპენისაგან. აცეტონისგან ტუტეების თანხლებით და ქლორის (იოდის) ზემოქმედებით მიიღება ქლოროფორმი (იოდოფორმი). წარმოადგენს ბევრი ქიმიური პროდუქტის სინთეზის მასალას, როგორცაა: ძმრის ანჰიდრიდი, კეტენი, დიაცეტონური სპირტი, მეთიზილის ჟანგი, მეთილიზობუტილკეტონი, მეთილმეთაკრილატი, დიფენილპროპანი და სხვ. ა. გამოიყენება შემდეგი ნივთიერებების მისაღებად: ლაქები, ასაფეთქებელი ნივთიერებები, წამლის პრეპარატები, წებოები კინოფირებისათვის, აეროზოლები ინსტრუმენტების ზედაპირების გასაწმენდად, აცეტილენის შესანახად, როგორც გამხსნელი და სხვ. ა. უარყოფითი თვისებებია: ადვილად აალებადია, ხოლო $-20^{\circ}C$

ტემპერატურაზე ფეთქდება; ადვილად ორთქლდება და წარმოქმნილი ღრუბელი შეიძლება გაუთვალისწინებლად მოხვდეს აალების წყაროსთან (ნაპერწყალი, ცეცხლი). ა. აქვს გამაღიზიანებელი და ნარკოტიკული მოქმედება, აავადებს ცენტრალურ ნერვულ სისტემას, გროვდება ორგანიზმში და თავს იჩენს მისი ტოქსიკური ზემოქმედება. ა. შერევა წყალში იწვევს ჟანგბადის მნიშვნელოვან შემცირებასა და ფლორის დალუპვას.

აციდომეტრია (ლათ. acidus მჟავე და ბერძ. métron გაზომვა) – ხსნარებში მჟავათა შემცველობის მოცულობითი განსაზღვრის მეთოდი.

აწვეის ისარი – მრუდწირული კონსტრუქციის (კამარა, თალი და მისთ.) ღერძის აწვეის მაქსიმალური სიმაღლე მისი საყრდენების შემაერთებელი წრფის მიმართ.

აწყობა – დეტალებისა და კვანძებისაგან მანქანების, დაზგების, ნაგებობების მონტაჟი. ის შეიძლება იყოს: აგრეგატული, ავეჯის, ავტომატური, ანტენის, დეტალების, ელექტრონული, ვიზუალური, თანამიმდევრული, თერმული, იარაღის, კვანძური, კონვეიერული, მანქანის, მდოვრე, ნაკადური, რეზონანსული, სადისტანციო, სელექციური, სტაციონარული, უხმაურო და სხვ.

აწყობილი სახურავი – სახურავის სისტემა, რომლის შემადგენლობაში შედის: ბურული, გამასწორებელი ფენა, გამათბუნებელი, ორთქლიზოლაცია, ფენილი.

აწყოლი – ძვ. კარს იქითა და აქეთა წირთხლები.

აწყურის ციხე (ინგლ. Atskuri Castle) – XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ფეოდალური ხანის ციხესიმაგრე (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს სამცხეში, ახალციხის მუნიციპალიტეტში, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, სოფელ აწყურთან, ბორჯომიდან 30 კილომეტრში (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა).

ნახ. 1

ისტორიის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, აწყური ბევრჯერ გამხდარა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ქართველთა გმირული ბრძოლის ასპარეზი და მრავალი თავდასხმისათვის გაუძლია. მთელ საქართველოში განთქმული იყო აწყურის ღვთისმშობლის ხატი, ხოლო აწყურის ტაძრის

(განთავსებული იყო ციხის მიმდებარედ) საეპისკოპოსო კათედრა, ათაბაგთა ბატონობის დროს, სამცხე-საათაბაგოს ეკლესიის მეთაური კათედრა იყო.

1259-1260 წლებში, მეფე დავით ულუს მონღოლების წინააღმდეგ აჯანყების შემდეგ, როცა ის თავშესაფრად სამცხეს გადავიდა, მტერი ჰულაგუიანთა სახელმწიფოს ილხანის არღუნ ყაენის მეთაურობით ამ მხარეს შეესია და აწყურის ციხეც ააოხრა. XIII საუკუნის ბოლოს

მომხდარმა მიწისძვრამ აწყურის ტაძარი დაანგრია, მაგრამ მალევე აღადგინეს, როგორც მესხეთის მთავარი სალოცავი. 1477 წელს მესხეთი (მათ შორის აწყურის ციხეც) ირანის შაჰმა უზუნჰასანმა დაარბია. იგივე გაიმეორა 1486 წელს ირანის შაჰმა იაყუბ ყაენმა, რომელმაც უამრავი ტყვე წაასხა ირანს და ნადავლის სახით სასწაულთმოქმედი ღვთისმშობლის ხატიც (ნახ. 3. აწყურის ღვთისმშობლის ხატი) წაიღო (სამცხის მთავარს მანუჩარ ათაბაგს ამ ხატის აწყურში დასაბრუნებლად დიდძალი ვერცხლი გადაუხდია). XVI საუკუნის 40-იან წლებში ციხე ოსმალეთის იმპერიამ დაიპყრო. 1546 წელს იმერეთის მეფე ბაგრატ III-მ სამხრეთისკენ გაილაშქრა; სამცხე ვერ დაიბრუნა, მაგრამ აწყურის ღვთისმშობლის ხატი გამოიტაცა და ციხისჯვარში დაასვენა, [1553](#) წელს კი იმერეთში გადააბრძანა. 1770 წელს აწყურის ციხეს რუს-ქართველთა გაერთიანებული ლაშქარი შემოეწყო, მაგრამ მისი აღება ვერ მოხერხდა (რუსმა გენერალმა ტოტლებენმა

ნახ. 2

ნახ. 3

მოლაღატურად მიატოვა ბრძოლა). 1829 წლის 2 სექტემბრის ადრიანოპოლის საზავო ხელშეკრულების დადების შემდეგ აწყური, ახალციხის საფაშოს ნაწილთან ერთად, კვლავ შემოუერთდა საქართველოს (რუსეთის იმპერიის ფარგლებში) და განთავისუფლდა ოსმალთა ბატონობისაგან.

ციხე აღმართულია უზარმაზარ კლდეზე, საიდანც თავს დაჰყურებს და აკონტროლებს მთელ მიდამოს. უდაო, რომ მშენებლებმა მოხერხებულად გამოიყენეს მაღალი და ძნელად მისადგომი კლდოვანი რელიეფი და შექმნეს სამშენებლო თვალსაზრისით რთული და მტრისთვის ძნელად ასაღები ნაგებობა. ციხეში შესვლა კლდეში გამოკვეთილი ვიწრო გვირაბით შეიძლებოდა. შიგა ნაგებობა იმდენად ძნელად მისადგომი იყო, რომ მტერი გვირაბში შეჭრის შემდეგც ვერ

დაიმორჩილებდა ადვილად. კლდეებთან შერწყმული ციხის კედლები ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებენ მნახველზე, თითქოს ისინი ბინებრივი, განუყოფელი ნაწილებია და ძნელი გასაგებიც კია, როგორ მოახერხეს ძველმა კირით-ხუროს ოსტატებმა ასეთი ამოცანის პრაქტიკული გადაწყვეტა.

ციხის მიმდებარედ არსებული აწყურის ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის საკათედრო ტაძარიც პრაქტიკულად დანგრეულია (ნახ. 4. აწყურის საკათედრო ტაძრის ნანგრევები). იგი თავის დროზე მთელ საქართველოში უდიდესი იყო ფართობის მხრივ (თვით სვეტიცხოვლის ტაძარსაც ჭარბობს). ამჟამად გუმბათი და გადახურვის კამარები ჩამოქცეულია, კედლების გარე პერანგი

ნახ. 4

ჩამომარცვულია და სხვ. საბედნიეროდ გადარჩენილია გედლების გარე რელიეფების ნაწილი, საკურთხეველის კუთხეების მორთულობა (ნახ. 5. ტაძრის საკურთხეველის მორთულობები), კედლის შიდა სვეტები ბურთულეებიანი თავსამკაულებით (ნახ. 6. ტაძრის სვეტების მორთულობები) და სხვ.

ამჟამად მიმდინარეობს აწყურის ციხისა და აწყურის ტაძრის სარესტავრაციო სამუშაოები.

ნახ. 5

ნახ. 6

ახალი არქიტექტურა [ინგლ. New Objectivity (architecture)] – XX საუკუნის 20-30-იანი წლების, გერმანულენოვანი ევროპის, არქიტექტურული მიმდინარეობა, რომელიც შემდეგ სხვა ქვეყნებშიც გავრცელდა (ნახ. 1. ფირმა "ვისოლის" ბენზინგასამართი სადგური ქ. გორში, საქართველო;

ნახ. 1

ნახ. 2. სამედიცინო ცენტრი კლივლენდში, ოჰაიოს შტატი, აშშ). მას ხშირად ახალ შენებასაც (Neues Bauen) უწოდებენ. ა. ა. ძირითადი მიმართულება ექსპრესიონიზმის დინამიზმი და მინისა და მკაცრი გეომეტრიული კომპოზიციების გამოყენება (გამჭვირვალობისა თუ ფერის ეფექტისთვის) გახდა.

ნახ. 2

ახალმა საგნობრიობამ მრავალი გერმანული ქალაქი განაახლა, გააუმჯობესა საცხოვრებელი ბინების კომფორტულობა, გარემოს კეთილმოწყობა, ბუნებასთან კავშირი და სხვ. ახალი არქიტექტურის შემოქმედი არქიტექტორები იყვნენ: ვ. გროპიუსი, ა. მაიერი, ჰ. პოლციგი, ბ. ტაუტი, ი. ვილსი, ი. ოუდი, ელ ლისიცი, ლე კორბუზე და სხვ.

ახალი მიდგომის ტექნიკური რეგლამენტი – ტექნიკური რეგლამენტი, რომელიც მიღებულია (დამტკიცებულია) ევროკომისიის ახალი და გლობალური მიდგომის შესაბამისი დირექტივის

საფუძველზე და რომელსაც აქვეყნებს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტო.

ახალი მშენებლობა – მშენებლობა, რომელიც ხორციელდება მიწის ნაკვეთის იმ ნაწილში, სადაც არ დგას შენობა-ნაგებობა ან ხდება არსებულის მთლიანად ჩანაცვლება.

ახალი ქალაქი – ქალაქების ან კომუნების ერთობლიობა, რომელიც ძირითადად პოლიტიკური ნებით იქმნებოდა მოკლე დროში ნაკლებად დასახლებულ ან საერთოდ დაუსახლებელ ადგილას. ანტიკურ ხანაში ქალაქების გაშენება უკავშირდებოდა ცივილიზაციათა ტერიტორიულ გაფართოებას. ბევრი ქალაქი ხმელთაშუა ზღვის აუზში სწორედ ამ გზით შეიქმნა ბერძნების (მცირე აზია, იტალია, სიცილია), კართაგენლებისა (ჩრდილოეთ აფრიკა, იბერიის ნახევარკუნძული) და რომაელების (ჩრდილოეთ აფრიკა, გალია) მიერ. ასეთი ქალაქებია: ალექსანდრია (ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკა), მარსელი (საფრანგეთის რესპუბლიკა), კართაგენი (ესპანეთის სამეფო) და სხვ. შუა საუკუნეების ფეოდალურ სამფლობელოებში ახალი ქალაქების აგება ფეოდალისთვის ეკონომიკური აქტივობის გაუმჯობესების საშუალება იყო. რენესანსის პერიოდში ევროპაში ხელისუფლება თანდათან ცენტრალიზებას განიცდის და მას უკვე სჭირდება ვრცელი სტრატეგიული ტერიტორიების გაკონტროლება და ამ ტერიტორიებზე ურბანული ქსელების ორგანიზება, რაც მათ ძალაუფლებას გაამყარებს. ასეთი ქალაქებია: ვიტრი-ლე-ფრანსუა, შარლეველი, რიშელიე (საფრანგეთის რესპუბლიკა), სანკტ-პეტერბურგი (რუსეთის ფედერაცია) და სხვ. ევროპელების მიერ ამერიკის კონტინენტის კოლონიზაციას მოჰყვა ახალი ქალაქების შექმნა, რომლებიც ხშირად ატარებდნენ მეტროპოლიის, დამაარსებლის ან რომელიმე პერსონის სახელს: კართაგენი (კოლუმბიაში), ახალი ორლეანი, ახალი ამსტერდამი, ვაშინგტონი, ნიუ იორკი აშშ-ში და მრავალი სხვ. XIX საუკუნეში ახალი ქალაქები დიდი სისწრაფით ვითარდება სამრეწველო რეგიონებში მადაროელთა დასახლებლად, ხოლო XX საუკუნის შუაწლებიდან იწყება დიდი აგლომერაციების შექმნა პერიფერიებზე მდებარე ქალაქებით, რაც ამცირებს ცენტრალიზებას და ქალაქებს მულტიპოლარულს ხდის (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი).

ახალი შუამთა (ინგლ. New Shuamta) – XVI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, ხახულის ღვთისმშობლის სახელობის დედათა მონასტერი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს კახეთის მხარეში, თელავის მუნიციპალიტეტში, ქ. თელავის დასავლეთით 7 კმ-ში, ცივგომბორის მთის კალთაზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: მთავარი ტაძარი, სამრეკლო, გალავანი.

ახალი შუამთის მონასტრის ერთ-ერთი უმთავრესი სალოცავი ხახულის ღვთისმშობლის ხატი იყო. იგი დაბრძანებული ყოფილა ტაძრის კანკელის წინ. განსაკუთრების და უბიწოდ ჩასახვის დოგმატის გამომხატველი (ოდიგიტრიის) ჩვილადი ღვთისმშობლის ფერწერული სახე ოქროთი და ძვირფასი ქვებითაა მოჭედილი (იაგუნდი, ფირუზი, ალმასები და მარგალიტები). ხატს ზურგზე 44 წმიდა ნაწილი აქვს. დღეს ეს ხატი თბილისში, საქართველოს ხელოვნების სახლმწიფო მუზეუმის საგანძურშია დაცული.

მონასტერი დაფუძნდა XVI საუკუნის 50-იან წლებში, მას შემდეგ, რაც ძველი შუამთის მონასტერი დაცარიელდა. ახალი მონასტერი კახეთის მეფის ლევანისა (1520-1574 წწ.) და მისი მეუღლის, თინათინის მიერ დაარსდა, რომელიც მონაზვნად აღიკვეცა და ამ მონასტერშია დაკრძალული. სახელწოდება მონასტერმა ადგილმდებარეობიდან მიიღო – მას სამი მხრიდან მთები აკრავს, თავად კი მთათაშუა მდებარე ვაკეზეა აგებული. XVI საუკუნის მიწურულს

დედოფალ თინათინის ასულს თეკლა მონაზონს ეკლესიისათვის მთავარანგელოზთა ეგვტერი მიუშენებია და შეწირულობებიც უბოძებია. 1637 წელს კახეთისა (1733-1744 წწ.) და ქართლის (1744-1762 წწ.) მეფე თეიმურაზ II-ს მონასტრისათვის ბაჟი შეუწირავს (ბაჟი იმ სავაჭრო ქარავანთაგან, რომლებიც გომბორის გზას გაივლიდნენ). XVII საუკუნის II ნახევარში ტაძარი

ნახ. 1

კახეთის (1744-1762 წწ.) და ქართლ-კახეთის (1762-1798 წწ.) მეფეს ერეკლე II-ს განუახლებია, რასაც მოწმობს ტაძრის კარის არქიტრავის ქვაზე არსებული მხედრული წარწერა. 1899 წელს მონასტერი საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს – კირიონს აუღორძინებია, თუმცა მალევე დაუხურავთ და ბავშვთა სახლად გადაუკეთებიათ. მხოლოდ 1990 წელს აღდგა ახალ შუამთაში სამონასტრო ცხოვრება.

მონასტრის მთავარი ტაძარი აგურითაა ნაგები. ტაძრის ხილვისას, უწინარეს ყოვლისა, მისი აზიდული პროპორციები იპყრობს ყურადღებას. გეგმაში მართკუთხა (ნახ. 3. გეგმა) მაღალგუმბათიან ნაგებობას (12,9x17,8 მ, სიმაღლე 24,2 მ) ფსაადებზე ჯვრით დაგვირგვინებული დეკორი ამშვენებს. ტაძარი თავდაპირველად მთავარი კორპუსისა და გარშემოსავლისგან შედგებოდა. პირველი საკმაოდ კარგადაა შემორჩენილი, მეორე კი შესამჩნევად დაზიანებულია. მთავარი კორპუსის შიდა სივრცის შემქმნელი ჯვრის მკლავების გადაკვეთაზე რვაწახნაგა პრიზმული გუმბათია აღმართული (ნახ. 4. გუმბათის ყელი), რომელიც აღმოსავლეთით საკურთხეველის კუთხეებს, ხოლო დასავლეთით თავისუფლად მდგომ ორ სვეტს ეყრდნობა. კვადრატიდან გუმბათის წრეზე გადასვლა ხდება აფრების მეშვეობით, ზედ აფრებზე კი პატარა ტრომპები გამოყვანილი.

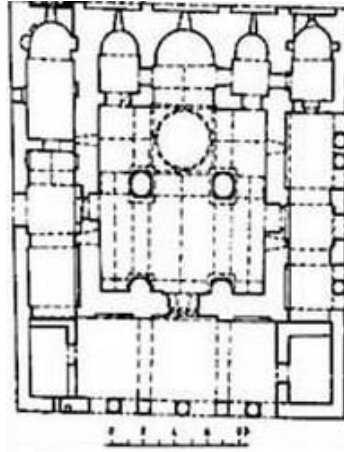

ნახ. 2

აღმოსავლეთის მონაკვეთი სამნაწილიანი საკურთხეველისაგან შედგება. ცენტრში აფსიდია ბემით, გვერდებზე კი – სადიაკვნო და სამკვეთლო. სამივე სათავსე ერთმანეთთან კარებითა დაკავშირებული. ასევე, გვერდითი სათავსეები კარებითაა დაკავშირებული დარბაზთან. აღნიშნული გვერდითი სათავსეები ღრმა აფსიდებით მთავრდება და თითო სარკმლით ნათდება. ტაძარში შესასვლელი დასავლეთიდან (ნახ. 5. დასავლეთი ფსადი), სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდანაა.

მთავარ ტაძარს ორი პატარა ეგვტერი აკრავს, ხოლო მონასტრის ეზოს ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში ოთხსართულიანი სამრეკლოა (ნახ. 6. სამრეკლო) აღმართული.

მონასტრის ეზოში დაკრძალულია ცნობილი ქართველი პოეტი-რომანტიკოსი ალექსანდრე ჭავჭავაძე (დ. 1786 - გ. 1846 წ.).

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ახალშენი – 1. ქალაქის ან სოფლის ტიპის პატარა დასახლება; 2. ახლად გაშენებული ტყე.

ახარისხება – თავის თავზე გამრავლება, ხარისხში აყვანა, მაგ., $X \cdot X = X^2$, $Y \cdot Y \cdot Y = Y^3$ და ა.შ.

ახლო წესრიგი – ატომებისა და მოლეკულების მოწესრიგებული განლაგება ატომთშორისი მანძილების საზღვრებში; ახასიათებს ამორფულ ნივთიერებებს და სითხეებს.

აჯორნო (იტალ. agiorno) – ხელოვნური განათება, დღის განათების იმიტაცია.

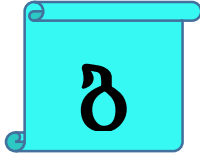
აჰუ (აღმოსავლეთპოლინეზიური ენა ahu) – ადდგომის კუნძულის (რაპანუის) სკულპტურების (მოაი, ადამიანის ფორმის მონოლითური, გიგანტური ფიგურა) ე.წ. პლატფორმა, რომელზეც ერთიმეორის მიყოლებით დგანან ქანდაკებები (ნახ. 1. აჰუ ტონგარეკი და მასზე მდგომი 15 მოაი). სკულპტურები, როგორც წესი, ოკეანიდან კუნძულის სიღრმისკენ იყურებოდნენ აჰუ აკივის 7 ფიგურის გარდა (ნახ. 2), რომელთა მზერა ოკეანისკენ იყო მიმართული და მოგზაურებს კუნძულის მოძებნაში ეხმარებოდნენ. აჰუს სიმაღლე დაახლოებით 1,20 მ-ია. კუნძულზე ცნობილია 250-ზე მეტი აჰუ. დამატებით იხ. მოაი.

Баб. 1

Баб. 2

ბაბილონის გოდოლი (ინგლ. Tower of Babel) – 1. საკულტო გიგანტური წმინდა ტაძარი, რომლის თავზეც იდგა ღმერთ მარდუქის სახელობის ტაძარი. ბაბილონის გოდოლის ისტორია შემოგვინახა თიხის ფირფიტებმა (რომლებიც არქეოლოგებმა გათხარეს ბაბილონში და ასურულ-ბაბილონური სამეფოს სხვა ქალაქებში), აგრეთვე ბერძენი ისტორიკოსების ჩვენამდე მოღწეულმა ცნობებმა. გოდოლი ცამდე იყო აზიდული და რამდენიმე გიგანტური ტერასისგან შედგებოდა [ნახ. 1. ბაბილონის გოდოლი, ნიდერლანდელი მხატვრის, პიტერ ბრეიგელის ნახატი (დაახლოებით 1563 წ.). შვიდი კოშკი ერთმანეთზე იყო დადგმული. ფუნდამენტი 90 მეტრი სიგანის იყო და გოდოლიც მთლიანად იმავე სიმაღლის იყო. პირველი სართული 33 მეტრს აღწევდა, მეორე 18 მეტრს და დანარჩენი ოთხი კი 6-6 მეტრს. სულ ბოლო სართული 15 მეტრის სიმაღლის იყო და წარმოადგენდა მარდუქის სახელზე აგებულ ტაძარს. იგი დაფარული იყო ოქროთი და მოპირკეთებული ცისფრად მოჭიქული აგურით. ეს ტაძარი მზეზეც ცისფერ-ოქროსფრად ლივლივებდა და

ნახ. 1

რამდენიმე კილომეტრის მანძილიდან ჩანდა. ძველი ებრაული მითის თანახმად, მსოფლიო წარღვნის შემდეგ ადამიანებმა განიზრახეს სენაარის მიწაზე (მესოპოტამია, იგივე შუამდინარეთი) ქალაქისა და ისეთი კოშკის აშენება, რომელიც ცას მისწვდებოდა. ადამიანის თავხედობით განრისხებულმა ღმერთმა აურია მათ ენა და გაფანტა მთელ დედამიწაზე. დაუმთავრებელ ქალაქს ეწოდა ბაბილონი. მითში თავისებურად აისახა ბაბილონის ზიკურათების (სატაძრო-რელიგიური დანიშნულების გიგანტური შენობები) მშენებლობა და მასში სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის მონაწილეობა; 2. გადატ. უწესრიგოდ მოფუსფუსე ბრბო, აურზაური, არეულობა.

ბაბილონის დაკიდებული ბაღები (სემირამიდას ბაღები) (ინგლ. Hanging Gardens of Babylon) – შუამდინარეთის ქალაქ ბაბილონში (ახლანდელი ალ-ჰილა, ერაყის რესპუბლიკა) ქალდეური ბაბილონის მეფე ნაბოფალასარის მეგვიდრის ნაბუქოდონოსორ II მიერ აგებული მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი (ნახ. 1. ერთ-ერთი რეპროდუქცია). ბ. დ. ბ. აგებული იქნა დედოფალ ამიტინასათვის ძვ. წ. VI საუკუნეში (ამიტინა იყო მიდიის ბელად კამბარის შვილის კიაქსარის ასული). ბაღებმა დაახლოებით 2 ასწლეულს გაუძლო, რის შემდეგაც ის განადგურდა. შენობას ჰქონდა პირამიდის ფორმა და შედგებოდა 4 იარუსისაგან. თითოეულ იარუსს იჭერდა 25 მეტრი სიმაღლის სვეტები. ულამაზესი მცენარეები კი მიდიიდან იქნა ჩამოტანილი. იმისათვის, რომ სარწყავ წყალს არ გაეჟონა, ყველა იარუსის ზედაპირი იფარებოდა ჯერ ლერწმით, შემდეგ კი მასზე დიდ ფენად იყრებოდა ნოყიერი მიწა, სადაც ირგებოდა მრავალი სახის ხე, ბუჩქი, ყვავილი და ბალახი. ბაღები ირწყვებოდა ევფრატის წყლით, რომელსაც იქ საგანგებო წყალსაქაჩი ბორბლებითა და ტყავის ჭურჭლით აჰქონდათ 24 საათის განმავლობაში. ბ. დ. ბ. მართლაც სამოთხეს ჰგავდა ცხელ

ბაბილონში, ის მარად მწვანე იყო. შორიდან ისე ჩანდა, თითქოს ბაღები ჰაერში ეკიდა. ძვ. წ. IV საუკუნეში ის ალექსანდრე მაკედონელის რეზიდენცია იყო. სწორედ აქ გაატარა ალექსანდრემ

ნახ. 1

სიცოცხლის ბოლო წუთები. ბ. დ. ბ. გაშენებას ხშირად შეცდომით მიაწერენ დედოფალ შამურატს, რომელიც ნაბუქოდოსორამდე ორასი წლით ადრე განაგებდა ბაბილონს. მას ბერძნები სემირამიდას უწოდებდნენ. სწორედ ამ გარემოებამ გამოიწვია, რომ ნაბუქოდოსორის მიერ შექმნილ ბაღებს ბევრი სემირამიდის ბაღებად მოიხსენიებს. ბაბილონის დაკიდებული ბაღებიდან დღეს არაფერია დარჩენილი, მაგრამ მის სიდიადეზე წარმოდგენას გვაძლევს ძველ ასურულ რელიეფზე გამოსახული ბაბილონური შენობა-ნაგებობები.

ბაბიტი (ინგლ. babbitt<ამერიკელი გამომგონებლის ი. ბაბიტის სახელის მიხედვით) – შედარებით ძველი და ამჟამად ფართოდ გამოყენებული ანტიფრიქციული ძნელდნობადი (2320°C) პლასტიკური არაერთგვაროვანი შენადნობი კალისა და ტყვიის საფუძველზე სტიბიუმის, სპილენძის და სხვ. ელემენტების დანამატით. ის უზრუნველყოფს საკისრის თანაბრად მიბრჯენას და მუშაობას როგორც ლილვთან, ისე საყრდენთან. აქვს ხახუნის დაბალი კოეფიციენტი. გამოიყენება მაღალ დატვირთვებზე და სიჩქარეებზე მომუშავე საკისრების ზედაპირების დასაფარავად.

ბაგა – 1. ძვ. სახლის მოდაბლო სარკმელი; 2. ყველაზე პატარა ბავშვების აღსაზრდელი დაწესებულება.

ბაგეტი (ფრანგ. baguette ჩხირი) – 1. დაპროფილებული, ჩუქურთმიანი ან მოვარაყებელი ხის თამასა ჩარჩოსათვის (ნახ. 1); 2. ნახევარწრიული ფორმის მცირე ზომის ნივთი, ნაკეთობა (მაგ., ქალის ხელჩანთა მოკლე თასმით); 3. იხ. ასტრაგალი.

ნახ. 1

ბაგინი – ძვ. ებრაელთა სალოცავი; ბომონი, საკერპო.

ბაგირგადახვევა – ბაგირების გადახვევის სქემა, რომელზეც აისახება ამა თუ იმ მექანიზმის მართვის ბაგირული სისტემის მოწყობა.

ბაგირგზა (საბაგირო გზა) – ტვირთისა და მგზავრების სატრანსპორტო მოწყობილობა, რომელშიც ვაგონეტების, ვაგონების, გონდოლების, კაბინებისა და სავარძლების გადასადგილებლად გამოიყენება გამწევი ან გამწევ-მზიდი ბაგირი, გაჭიმული ორ საყრდენს შორის (ნახ. 1) ისეთნაირად, რომ მოძრავი კაბინა-გონდოლები არ ეხებოდეს მიწის ზედაპირს. ბ. შეიძლება იყოს სამგზავრო ან სატვირთო. სამგზავრო ძირითადად გამოიყენება მთაგორიანი რელიეფის მქონე

ნახ. 1

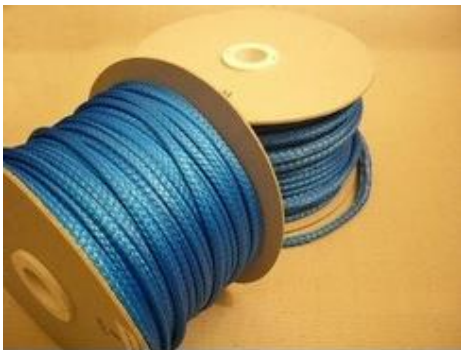
დასახლებულ პუნქტებში, ხოლო სატვირთო – სასარგებლო წიაღისეულის გადასაზიდად მოპოვების ადგილიდან გადასამუშავებელ (გამამდიდრებელ) ქარხნებამდე. ვიწრო გაგებით ტერმინ "საბაგირო გზა"-ს ქვეშ იგულისხმება არასაგზაო და არასაქალაქო სატრანსპორტო ტრასები, გაჭიმული ჰაერში, მაშინ როცა ფართო გაგებით, საბაგირო გზებს მიეკუთვნება სხვა ტიპის სატრანსპორტო სისტემებიც ბაგიროვან გამწევეზე, რომელიც შეიძლება იყოს საქალაქო (მაგ., ფუნიკულიორი) ან საგზაო (მაგ., საბაგირო ტრამვაი სან-ფრანცისკოში, აშშ). საქართველოში ბაგიროვანი მუშაობს ქალაქებში: თბილისი, ქუთაისი, ბათუმი, ჭიათურა, კასპი, ბორჯომი; დ. ხულო; კურორტებზე: ბაკურიანი, ნუნისი, გუდაური, აბასთუმანი, მესტია.

ბაგირი – ფოლადის მავთულისგან (ნახ. 1), ნართისგან, სინთეზური, მინერალური (ნახ. 2) ან მცენარეული ბოჭკოებისგან (ნახ. 3) დამზადებული დრეკადი ნაკეთობა, რომელიც შეიძლება იყოს ხვეული (გრეხილი), არახვეული (არაგრეხილი) და წნული. პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელებულია ფოლადის ბ. დიამეტრით 60 მმ-მდე. არსებობს ბაგირის უამრავი სახეობა, როგორებიცაა: ამყლი, ამწევი, გადაგრეხილი, განმტვირთავი, გაფისული, გვარლის, დამცველი, დამჭერი, დამჭიმავი, მავთულის, მამოძრავებელი, მზიდი, მიმმართველი, მისაბმელი, მოქნილი, მრავალწნული, მრგვალწნული, მუშა, მცენარეული, საბუქსირო, საზიდი, სატვირთე, საწევი, სპირალური, ფასონურწნული, ფოლადის, ქერელის (გაფისული და გაუფისავი), ღია, შემაერთებელი,

ნახ. 1

ჩაკეტილი, წამყვანი, ხვეული, ხისტი და სხვ.

ნახ. 2

ნახ. 3

ბაგირი საიზოლაციო – ბაგირი მოქნილი დიელექტრიკისაგან, განკუთვნილი საგნების სიმაღლეზე ასაწევად და დასაშვებად საჭაერო ელექტროგადამცემ ხაზებზე ძაბვის ქვეშ მუშაობისას. წარმოადგენს ძირითად მაიზოლირებელ დამცავ საშუალებას.

ბაგირხერხი – მოწყობილობა ბუნებრივი ქვის მოპოვება-დამუშავებისათვის, რომლის მჭრელი ორგანოა ფოლადის ბაგირი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბაგრატის ტაძარი (ინგლ. Bagrati Cathedral) – XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ბრწყინვალე ძეგლი, ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის საკათედრო ტაძარი (ნახ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს იმერეთის მხარეში, ქ. ქუთაისში, უქიძერიონის გორაზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის საკათედრო ტაძარი, გალავანი, სამსართულიანი კოშკი, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კარიბჭეები, ეზოში გაბნეული ტაძრის ფასადებისა და შიდა კედლების ორნამენტით შემკული დეტალები და ფრაგმენტები.

ნახ. 1

ბაგრატის ტაძარი აგებულია 1003 წელს, ბაგრატ III-ის (975-1014 წწ.) მეფობაში, რასაც ადასტურებს ჩრდილოეთ კედლის წარწერა, სადაც იატაკის დაგების თარიღია მითითებული („...ქორონიკონი იყო 223“). ეს წარწერა იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ მასში არაბული ციფრების ხმარების უძველესი ნიმუშია წარმოდგენილი. ტაძარი ბაგრატ მეფისა და მისი დედის, ეგრის-აფხაზეთის მეფის გიორგი II-ის ასულის, გურანდუხტ დედოფლის შემწეობით აშენდა.

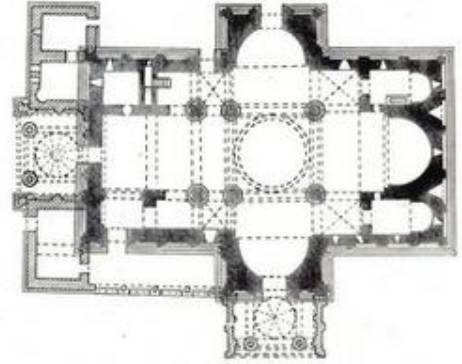

ნახ. 2

XVII საუკუნემდე ძეგლი უვნებლად იდგა (ცნობებს გვაწვდის რუსი ელჩების, ტოლჩანოვისა და იევლევის ჩანაწერები). ტაძარი დამზვენებული ყოფილა ოქრო-ვერცხლის, იაგუნდისა და სხვა ძვირფასი ქვებით მოჭედილი ძვირფასი ხატებით. დღესასწაულებზე მეფე-დედოფალი ამალითურთ დასავლეთის პატრონიკეზე (მეორე სართულზე) იმყოფებოდნენ და წირვას ისმენდნენ. 1669 წელს ახალციხიდან შემოსულმა ოსმალებმა ხელში ჩაიგდეს ქუთაისის ციხე, მიიტაცეს ბაგრატის ტაძრის სიმდიდრე და მერე, 1691 წელს, როცა არჩილ მეფის (დ. 1647 - გ. 1713 წ.) მეთაურობით

ქართველებმა ციხის განთავისუფლება განიზრახეს, თოფის წამლის გამოყენებით ააფეთქეს, ჩამოიქცა გუმბათი, შეირყა კედლები, ტაძრის მოკაზმულობა და მარმარილოს პერანგი მოხსნეს

და ოსმალეთში გაზიდეს, ხოლო რაც ნგრევას გადაურჩა, 1740 წლიდან, იარალის საწყობად გადააქციეს. 1770 წელს იმერეთის მეფემ (1752-1784 წწ.) სოლომონ I-მა ციხე დაიბრუნა, მაგრამ ბრძოლების დროს ტაძრის ძველ დაზიანებებს ახალიც დაემატა, რაც რუსი გენერლის ტოტლებენის არტილერიის „დამსახურება“ იყო. ოსმალებმა ღამით, ქართველი ტყვეების გარეშე, ჩუმად დატოვეს ციხე, ქართველი ტყვეები კი ოსმალეთის ნაცვლად რუსეთის გზას გაუყენეს. აღსანიშნავი ფაქტია, რომ ამ ტყვეებს შორის იყო, მოგვიანებით ბოროდინოს ბრძოლის გმირის, რუსეთის არტილერიის სარდლის, გენერალ ალექსანდრე კუტაისოვის მამა.

ნახ. 3

ძველი წარმოადგენს ქართულ საეკლესიო არქიტექტურაში საეტაპო მნიშვნელობის ტაძარს, როგორც თავისი არქიტექტურული გადაწყვეტით, ისე ისტორიული და სიმბოლური მნიშვნელობითაც. ბაგრატის ტაძარი ტრიკონქის ტიპის ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობაა (ნახ. 3. გეგმა). თექვსმეტწახნაგა გუმბათი თავისუფლად მდგარ ოთხ მძლავრ სვეტს ეყრდნობოდა, ჯვრის შვერილი მკლავები გარედან მართკუთხა, შიგნით კი (აღმოსავლეთ, სამხრეთ და ჩრდილოეთ მხარეს) – ნახევარწრიული აფსიდებით იყო დასრულებული. შიგნითვე დასავლეთის მკლავს შემოუყვებოდა პატრონიკე – გალერეა, სადაც წირვა-ლოცვისა და დღესასწაულების დროს მეფე-დედოფალი და დიდებულები იდგნენ. საკურთხეველის ორივე მხარეს სამკვეთლო და სადიაკვნე იყო. მშენებლობის დამთავრებამდე ძეგლს ჩრდილო-დასავლეთიდან სამსართულიანი საცხოვრებელი კოშკი, ხოლო XI საუკუნის I ნახევარში სამხრეთიდან და დასავლეთიდან მდიდრულად მოჩუქურთმებული კარიბჭეები მიაშენეს. ფასადების გასაფორმებლად გამოყენებული დეკორატიული თაღების სისტემა ფასადებს ერთმანეთთან აკავშირებდა.

აღსანიშნავია აღმოსავლეთი ფასადი – ხუთი დეკორატიული თაღითა და ორი ღრმა ნიშით. დასრულებული სახე აქვს სარკმელთა მოჩუქურთმებულ საპირეებსა და "სათაურებს". უხვადაა

ნახ. 4

მოჩუქურთმებული კარიბჭეები (ნახ. 4. სამხრეთი კარიბჭე; ნახ. 5 - ნახ. 7. სამხრეთი კარიბჭის ფრაგმენტები). ძირითადი ნაგებობის ორნამენტს გრაფიკულობა, ხოლო კარიბჭეთა შემკულობას ღრმა, პლასტიკური კვეთა ახასიათებს. შიგნითა ბაზისები და სვეტისთავები რელიეფური გამოსახულებებითა და ჩუქურთმებით იყო შემკული, კედელ-კამარებსა და იატაკს მოზაიკა ამკობდა (იატაკზე დღესაც მოჩანს მისი ფრაგმენტები, რომელიც ძალიან ჰგავს იშხნის ტაძრის იატაკის მოზაიკას) (ნახ. 8. შემორჩენილი ძველი იატაკის მოზაიკა). სამხრეთ კარიბჭეში შემორჩენილია ფრესკის კვალი – ღვთისმშობლის გამოსახულება. ტაძრის ინტერიერსა და ეზოში აწყვია ქვაზე ნაკვეთი,

რელიეფებითა და ორნამენტით შემკული დეტალები და ფრაგმენტები, რომლებიც ტაძრის შიგა კედლებსა და ფასადებს ამშვენებდა. ბაგრატის ტაძრის დახვეწილი პროპორციები, გარე მასების ჰარმონიულობა, გრანდიოზული შიგა სივრცე, ფასადების კომპოზიცია, მრავალფეროვანი მორთულობა და რთული ტექნიკური ამოცანების დაძლევა მოწმობს

შუასაუკუნეების ქართული არქიტექტურის მაღალ დონესა და მშენებლების ოსტატობას. ბაგრატის ტაძარი უამრავჯერ იქნა დანგრეული და იავარქმნილი მომხვედური მტრების მიერ (ნახ. 9. ბაგრატის ტაძარი რესტავრაციამდე), თუმცა ყოველთვის ხდებოდა მისი აღდგენა (ნახ. 10. განახლებული ბაგრატის ტაძრის გუმბათის ფრაგმენტი).

XXI საუკუნის დასაწყისში, საქართველოს მთავრობის ძალისხმევით, მოხდა ტაძრის სრული რეაბილიტაცია და დიდებული ბაგრატის ტაძარი კვლავ ამაყად გადაჰყურებს ქუთაისსა და მთელ საქართველოს უქიმერიონის გორიდან, როგორც განვითარებული შუა საუკუნეებიდან დღემდე, გაერთიანებული საქართველოს სიმბოლო.

1994 წელს ბაგრატის ტაძარი გელათის მონასტერთან ერთად შეტანილ იქნა UNESCO-ს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა სიაში, მაგრამ 2017 წელს, ძეგლის რესტავრაციისას დაშვებული გადაცდომების გამო, სიიდან ამოიღეს.

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

ნახ. 9

ნახ. 10

ბადახში (ლალი) – წითელი ფერის ძვირფასი ქვა, რომელიც მოიპოვება ტაჯიკეთისა და ავღანეთის მომიჯნავე რეგიონის ბადახშანის ტერიტორიაზე. საქართველოში ძველთაგან დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, რასაც მოწმობს ბადახშის ქვებით შემკული ძველი ქართული ნივთები.

ბადე – ერთგვაროვანი უჯრედოვანი სისტემა, ბრტყელი მეჩხერქსოვილი ან წნული მავთულოვანი ნაკეთობა, რომელიც გამოიყენება ფხვიერი მასალების დასახარისხებლად ზომის (სისხოს) მიხედვით ან მათ გამოსაცალკევებლად სითხეებისა და აირებისაგან (ნახ. 1). არსებობს ბადის სხვადასხვა სახეები: ანაბეჭდების, აზბესტის, არმატურის, ასაწყობი ლითონის, ბოჭკოების, გოფირებული, გრებილი ლითონის, დამცავი, დისლოკაციური, თითბრის, კარბიდული, ლითონური, მაგროვებელი, მაკრანებელი, მავთულის, მინის, მმართველი, მოქანავე, მრუდწირული, მფოლხავი, მცოცავი, ნაქსოვი ლითონის, საბათქაშე, სამიზნის, სანიველირო, საფილტრავი, სვეტების, შენადული, შენადული ლითონური, ჩამიწებული, ცემენტიტის, წნული ლითონის, ძაფებისა და სხვ.

ნახ. 1

ბადე არმატურის – რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში არმატურის ერთ-ერთი სახეობა (იხ. ბადე, ნახ. 1). ბადის ღეროების დიამეტრის მიხედვით არსებობს ბ. ა. მძიმე და მსუბუქი. მძიმეს მიეკუთვნება ბადე, რომელსაც აქვს ერთი მიმართულებით 12 მმ და მეტი დიამეტრის ღეროები; მსუბუქს – გრძივი და განივი მიმართულებით ღეროები 3-10 მმ დიამეტრით. მუშა არმატურის განლაგების მიხედვით განასხვავებენ: ბადეებს მუშა არმატურით ერთი მიმართულებით და გამანაწილებელი არმატურით მეორე მიმართულებით და ბადეებს, მუშა არმატურით ორივე მიმართულებით. მზადდება ბ. ა. შემდეგი ტიპის: 1) მძიმე, მუშა არმატურით გრძივი მიმართულებით, რომლის დიამეტრი მეტია გამანაწილებელი არმატურის დიამეტრზე; 2) მძიმე, მუშა არმატურით ორივე მიმართულებით; 3) მძიმე, მუშა არმატურით განივი მიმართულებით, რომლის დიამეტრი მეტია გამანაწილებელი არმატურის დიამეტრზე; 4) მსუბუქი, განივი ღეროებით ბადის მთელ სიგანეზე; 5) მსუბუქი, შერეული განივი ღეროებით. ღეროების ერთმანეთთან გადაბმა ხდება წვრილი მავთულის ნასკვით ან შედუღებით.

ბადე მრგვინავი – იხ. ბადე ცხავის.

ბადე მინაბოჭკოს – მინის ბოჭკოსგან დამზადებული ბადე. გამოიყენება მარმირებელ მასალად კედლების შიგა და გარე საბათქაშე სამუშაოებისათვის, თხევადი იატაკების მოსაწყობად, ღრეჩოების შესავსებად ჭერზე, კედლებზე შეფითხვნის და სამღებრო სამუშაოების დაწყებამდე, თაბაშირმუყაოს პირაპირების შესავსებად, თვითწებვადი ლენტის დასამზადებლად ნავთობ- და აირსადენების, რეზერვუარების, ტევადობების იზოლაციისათვის. მზადდება რულონების სახით (ნახ. 1), შეფუთული ქაღალდში ან პოლიეთილენის აფსკში.

ნახ. 1

ბადე მოდულური – სიბრტყეზე განლაგებული საკოორდინაციო ღერძების ერთობლიობა.

ბადე რაბიცა (ბერჰარდის ბადე) (გერმ. *Rabitzgewebe* გერმანული გამომგონებლის კარლ რაბიცას სახელის მიხედვით) – ლითონის წნული ერთმაგი ბადე ფოლადის მავთულისაგან ერთჯერადი გადახლართვით (ნახ. 1). უჯრედის ფორმის მიხედვით განასხვავებენ რომბულს (რომბის მახვილი კუთხე 60°) და კვადრატულს. ზედაპირის მიხედვით – საფარვლის გარეშე, მოთუთიებული მავთულისაგან, პოლიმერული საფარვლით. გამოიყენება ტერიტორიის შემოსაღობად, თბოსაიზოლაციო სამუშაოებში, ნაპირსამაგრ ნაგებობებში, შახტებსა და საბადოებში სამთო გამონამუშევრების გასამაგრებლად, მდინარეების ნაპირებზე ჯებირების მოსაწყობად და სხვ. მომხმარებელს მიეწოდება დახვეული რულონების სახით (ნახ. 2).

ნახ. 1

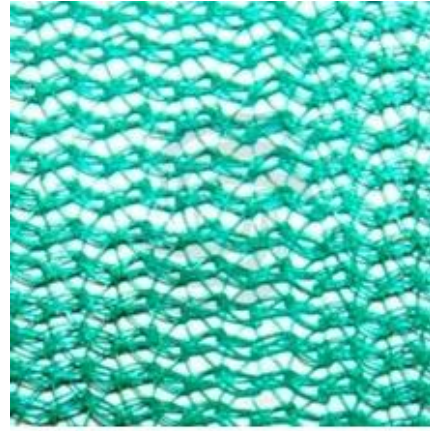

ნახ. 2

ბადე ფასადის – სამშენებლო ბადე დამზადებული ბრტყელი დეფიბრილებული პოლიეთილენის ძაფებისაგან, რომლებსაც მინიჭებული აქვს ულტრაიისფერი სხივებისადმი მდგრადობის უნარი (ნახ. 1; ნახ. 2). გამოირჩევა ქიმიური მდგრადობით ატმოსფერული ზემოქმედების მიმართ, ეკოლოგიურად სუფთაა და ადვილად ჭრადია. გამოიყენება სამშენებლო ობიექტებზე სიმალიდან სამშენებლო ნარჩენების, ინსტრუმენტების, ნაგავის ჩამონაცვენებისაგან ტერიტორიის დასაცავად, სარესტავრაციო და მოსაპირკეთებელი სამუშაოების წარმოებისას სამუშაო ზონის იზოლირებისათვის, მშენებარე ობიექტისათვის ესთეტიკური სახის მისაცემად, სპორტული მოედნების დროებითი შემოღობვისათვის (სამთო-სათხილამურო ტრასა, ჩოგბურთის კორტი, გოლფის მოედანი) და სხვ.

ნახ. 1

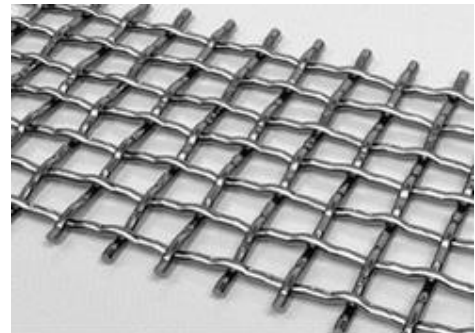
ნახ. 2

ბადე შენადული – სამშენებლო ბადის სახეობა, რომელიც დამზადებულია ერთმანეთთან შედუღებული, ურთიერთმართობულად განლაგებული მოთუთიებული მავთულებისაგან (ნახ. 1). დასამზადებლად გამოიყენება სპეციალური დაზგა წერტილოვანი შედუღებისათვის. მასალად ძირითადად გამოიყენება მცირედ ლეგირებული ფოლადის მავთული დიამეტრით 10 მმ-მდე. გამოყენების სფერო: ბეტონის ფილების წარმოება, საგზაო სამოსი, კედლების მობათქაშება, ქვის წყობა, მინის წარმოება, იატაკები, ფრინველების, ცხოველების გალიები და ვოლიერები, ღობეები, სავენტილაციო ხვრელები, წყალსაწრეტები, გაბიონები და სხვ.

ნახ. 1

ბადე ცხავის (მგრგვინავი) (რუს. грохотная сетка) – სამშენებლო ბადის სახეობა, რომელიც დამზადებულია ურთიერთგადახლართული მსხვილი არმატურის ღეროებისაგან (ნახ. 1). გამოიყენება ვიბროსაცრებში, ქვასამსხვრევეებში, შავი და ფერადი მადნების დასახარისხებლად, შენობათა ფასადებზე წინაფრების მოსაწყობად ტროტუარებზე ხალხის უსაფრთხოებისათვის, შემომზღუდავი კონსტრუქციებისა და ღობეების მოსაწყობად და სხვ.

ნახ. 1

ბადელეიტი (ინგლ. baddeleyite<ინგლისელი გეოლოგის ჟოზეფ ბადელის სახელის მიხედვით) – უბრალო ოქსიდების ქვეკლასის მინერალი, ცირკონიუმის ორჟანგი. აპატიტებისა და მაგნეტიტების საბადოს ტიპური წარმომადგენელი. ქიმიური ფორმულა – ZrO_2 ; დნობის ტემპერატურა – $2700^{\circ}C$; ფერი: უფერო, ყვითელი, მწვანე, მოწითალო-ყავისფერი, ყავისფერი, შავი. გამოიყენება ნედლეულად კერამიკულ მრეწველობაში, აგრეთვე ცეცხლგამძლე საშენი მასალების წარმოებაში

ბადია – 1. ქუსლიანი დიდი ჯამი, საწვნე ჭურჭელი; 2. სამთო საქმეში – ჭურჭელი, რომელსაც იყენებენ ჭაურებისა და შურფების გაყვანისას ტვირთის ჩასაშვებად და ამოსატანად; 3. მაღალი სიმტკიცის ფოლადისაგან დამზადებული ჭურჭელი (ბუნკერი), რომელიც გამოიყენება ბეტონისა და სამშენებლო დუღაბის მისაწოდებლად მაღლივ მშენებლობაზე, აგრეთვე ჩვეულებრივ სამშენებლო ობიექტებზე. არსებობს ორი სახის: შვეული (ნახ. 1) და საბრუნო (ნახ. 2). საბრუნო ბადიის შევსება ბეტონით ხდება ჰორიზონტალურ მდგომარეობაში, ხოლო ტრანსპორტირება – შვეულში. ის საშუალებას იძლევა მიეწოდოს ბეტონი ადგილზე მიმართულად და თანაბრად, ადვილად რეგულირდება დახრა, შესაძლებელია მისი გამოყენება დაბალი სიმაღლის სართულებზე და სხვ., ხოლო შვეული ბადია გამოიყენება დიდი რაოდენობის ბეტონის მისაწოდებლად; შევსება წარმოებს ზევიდან, დაცლა – ქვედა სპეციალური ხვრელიდან, რომელიც აღჭურვილია საბრუნო ღარიტ.

ნახ. 2

ნახ. 1

ბადიმი – ღვინის ჭურის ხის სარქველი, პირსაფარი, რომელზედაც დაიგლისება აზელილი აყალო მიწა. დასამზადებლად გამოიყენება ნამვი, ცაცხვი, წიფელა ან თელა. ბ. სამი სახისაა: მთლიანი (შედარებით პატარა ჭურებისათვის), ორნაწილიანი და შედგენილი რამდენიმე ფიცრისაგან. ყველა ტიპის ბადიმს შუაში ნახვრეტი აქვს მაჭრის დუღილისას ჰაერის გამოსასვლელად.

ბადისახე – 1. ძვ. რკინის ფანჯარა; 2. ფანჯარაზე დამონტაჟებული, სხვადასხვა დანიშნულების, ლითონის, პლასტმასის, ხის და სხვ. ბადე.

ბადისებრი ნახჭი (მოხატულობა) – განმეორებადი ორნამენტული მოტივი, უმეტესად რომბული.

ბადური (კუთხ. მეგრ.) – ჭერის ბადისებრი სამაგრი; კედლის ფიცრების შემკვრელი შვეული ფიცარი, რომლის დახმარებითაც იგება კედელი.

ბავენიტი [ინგლ. bavenite<ადგილ ბავენოს (პიემონტი, იტალია) სახელის მიხედვით] – შედარებით იშვიათი მინერალი, ბერილიუმის ალუმინსილიკატი. შედის ბერილიუმის პოლიმინერალურ საბადოებში. ქიმიური ფორმულა – $Ca_4[Be_2Al_2Si_9O_{26}](OH)_2$; ფერი – თეთრი, მწვანე, მოვარდისფრო, ყავისფერი; სიმკვრივე – 2700 კგ/მ³.

ბაზა (ბაზისი) (ბერძ. basis ფუძე, საყრდენი, კვარცხლბეკი) – 1. კლასიკურ არქიტექტურაში სვეტის, კოლონის, პილასტრის, პილონის ქვედა დაპროფილებული ან ბრტყელი საყრდენი ნაწილი (ნახ. 1. სვეტის ბაზა; ნახ. 2. რომის პანთეონის კოლონის გრანიტის ბაზა, ქ. რომი,

იტალიის რესპუბლიკა); 2. სხვადასხვა სამშენებლო კონსტრუქციის საყრდენი ნაწილი (მაგ., თაღის ბაზა); 3. რაიმეს საფუძველი, ძირი; 4. საბაზო ზედაპირი დეტალის მექანიკური დამუშავებისას; 5. თვლებიან ორღერძიან სატრანსპორტო საშუალებებში მანძილი წინა და უკანა ღერძებს შორის; 6. მონაცემთა ბაზა, მონაცემთა მოწესრიგებული ერთობლიობა, რომელიც ინახება, გროვდება და შემდგომ დამუშავდება ელექტრონულ გამომთვლელ მანქანაში; 7. სპეციალური თავმოსაყრელი ადგილი ან დასაყრდენი პუნქტი, მასზე განლაგებული იარაღით, საბრძოლო მასალითა და სურსათის მარაგით (მაგ., ტურისტული ბაზა, სამხედრო ბაზა); 8. საწყობი; საქონლის, სურსათის, მასალის შესანახი ადგილი; 9. საზოგადოებრივ-წარმოებითი ურთიერთობების ერთობლიობა, რომელიც მოცემული საზოგადოების ზედნაშენის წარმოშობის საფუძველია.

ნახ. 1

ნახ. 2

ბაზაკლოს ტუფის საბადო – ტუფის საბადო დმანისის რაიონში, 67 კმ-ის დაცილებით რაიონული ცენტრიდან, 1500 მ-ის სიმაღლეზე. შემცხვარი ტუფი სხვადასხვა შეფერილობისაა: მონაცრისფერო-მომწვანო, მოყავისფრო-მოიისფრო, მუქი ყავისფერი და ა.შ. პროდუქციის გამოსავალი მთის მასივიდან შეადგენს 36,5%. მის შემადგენლობაში შედის სილიციუმის, ალუმინის, რკინის, ტიტანის, კალციუმის, მანგანუმის, ფოსფორის, ნატრიუმის, კალიუმისა და გოგირდის ჟანგეულები. ბუნებრივი ქვა კარგად მუშავდება. გაპრიალების შემდეგ იძენს გლუვ ზედაპირს. მოცულობითი მასა – 1900-2900 კგ/მ³; წყალშთანთქმა – 1,27-9,20%; ფორიანობა – 0,5-0,6%. სიმტკიცე კუმშვაზე: მშრალ მდგომარეობაში – 631-1416 კგ/სმ²; წყალგაჟღენთილ მდგომარეობაში – 573-1387კგ/სმ²; გაყინვა-გაღობის 25 ციკლის შემდეგ – 505-1369 კგ/სმ²; დარბილების კოეფიციენტი – 0,72-0,96; სიმკვრივე 750-1600 კგ/მ³. გამოიყენება შენობების მოსაპირკეთებლად, აგრეთვე საშენ მასალად ბუნებრივი ქვის სახით.

ბაზალტი (ლათ. basaltis, basanites-ბერძ. basanos სასინჯი ქვა, რკინისშემცველი ქვა) – ფართოდ გავრცელებული კაინოტიპური (სალი) შავი ფერის ფუძეველკანური ქანი. ძირითადი კომპონენტია სილიციუმის დიოქსიდი: SiO₂, სიმკვრივე 2,24 გრ/სმ³. მედეგია მჟავების და ტუტეების მიმართ. ჩვეულებრივ ბ. ამა თუ იმ რაოდენობით გვხვდება ვულკანური მინა. ბ. მინით მდიდარ სახესხვაობას ჰიალობაზალტი ეწოდება, ხოლო სრულკრისტალურს და რამდენადმე მსხვილმარცვლოვანს – დოლერიტი. ბ. ადვილად ლღვება. ლღობილ ბაზალტს იყენებენ მჟავაგამძლე ქიმიური აპარატურის, მილების, ძლიერი დენის ელექტროიზოლატორების დამზადებისათვის და სხვ. ნორმალური რიგის ბაზალტში ორ ტიპს გამოყოფენ: ოლივიანიანს და უოლივინოს, ანუ ტოლეიტურს. ბ. კარგი საშენი მასალაა (ნახ. 1).

იყენებენ ღორღისა და საცალო (ბორდიურის) ქვის დასამზადებლად, ასევე ნაგებობათა მოსაპირკეთებლად; მკვრივია, კარგად იხეხება, რის გამო მას ძველი დროიდან (ეგვიპტე, ასურეთი, გვიანდელი რომი, ბიზანტია) იყენებდნენ ქანდაკებებისათვის. საქართველოში სამენ ქვად ბაზალტს ძველთაგანვე ხმარობდნენ (ბრინჯაოს ხანის მეგალითური ნაგებობანი).

შუა საუკუნეების ქართლში, მესხეთ-ჯავახეთში ძირითადი საშენი ქვა ბაზალტი იყო. ბაზალტითაა აგებული სამშვილდისა და დმანისის ციხესიმაგრეები, მანგლისის ტაძარი, რუისის, წუნდის, აბელიის ეკლესიები, თირის მონასტერი, ნადარბაზევის კომპლექსი და სხვ. ბ. ამზადებდნენ ეკლესიათა და სხვა ნაგებობათა სახურავის ფილებს. საქართველოში გავრცელებული შედარებით ძველი (იურული, ცარცული, პალეოგენური) ბ. (ბაზალტური პორფირიტები) ცნობილია მთიან აფხაზეთში, სამეგრელოში, ლეჩხუმ-იმერეთსა და აჭარა-გურიაში; ახალგაზრდა ბ. (ზედამესამეულ-მეოთხეული)

ნახ. 1

გვხვდება სამხრეთ საქართველოში ასპინძა-ახალქალაქის, ნინოწმინდა-წალკისა და დმანის-თეთრი წყაროს რაიონებში. ბაზალტისაგან მიიღება საწარმოო ტექნოლოგიური საქსოვი ბოჭკო, უნიკალური ძაფი, რომელიც კარგი მდგრადობით გამოირჩევა. მისგან შეიძლება დამზადდეს კოროზიამდეგი არმატურა, ნებისმიერი სახის მილი, შიფერი, კრამიტი, მატარებლის ხუნდები, შვერილები და სხვ.

ბაზალტის ძაფი – ვულკანური ქანის ბაზალტისგან დამზადებული ძაფი. იწარმოება ბაზალტის ღორღის დნობით ღუმლებში მაღალ ტემპერატურაზე, რომლის შედეგად მიიღება ფაფის მსგავსი მასალა, საიდანაც გამოიწელება ბაზალტის ძაფი. ბ. ძ. შესაძლებელია ნებისმიერი ფორმისა და დანიშნულების კომპოზიტიური მასალისა და კონსტრუქციის შექმნა, რომელიც 3-3,5-ჯერ უფრო მტკიცე და მსუბუქია, ვიდრე ფოლადის კონსტრუქციები. პირველ შემთხვევაში, თუ ფილები მოუხეშავი და მძიმეა, ძაფის დაწნევის შედეგად ნებისმიერი ფორმისა და ზომის ფილის დამზადებაა შესაძლებელი. აღსანიშნავია, რომ ბაზალტის ბოჭკო 300-დან 1000°C ტემპერატურამდე ფიზიკურ-მექანიკურ თვისებებს არ იცვლის. ასეთი უნიკალური თვისებების გამო, მისი გამოყენების სფერო, პრაქტიკულად, შეუზღუდავია. გამოიყენება კოსმოსური თანამგზავრებისა და ხომალდების დასამზადებლად, სამშენებლო ინდუსტრიაში; ბაზალტის ძაფით შესაძლებელია არმატურისა და ნებისმიერი სახის მილის დამზადება. ხოლო იქ, სადაც დაარმირებულ ასფალტსა და ბეტონს ვიყენებთ, ბაზალტის ძაფი შეუცვლელია. ის ჩვეულებრივი არმატურისგან განსხვავებით, კოროზიამდეგია. საქართველო მდიდარია ვულკანური ქანის ბაზალტით და მისი წარმოება ქვეყნისათვის პერსპექტიულია.

ბაზანიტი (ბერძ. basanos სასინჯი ქვა, რკინისშემცველი ქვა) – ექსტრუზიული ვულკანური კლდოვანი მთის ქანი, რომელიც სიმაგრით გრანიტს ჩამოჰგავს. მინერალის შემადგენლობაში დიდი რაოდენობით შედის მინდვრის შპატი (ნეფელინი ან ლეიციტი), აგრეთვე პლაგიოკლაზი, ავგიტი, ოლივინი, რკინა-ტიტანის ჟანგეულები (ილმენიტი და მაგნეტიტი) და სხვ. გვხვდება კონტინენტებზე და ოკეანეების კუნძულებზე. უძველესი დროიდან გამოიყენებოდა რთული ფორმის ნივთებისა და ორნამენტების დასამზადებლად.

ბაზარზე განთავსება – საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე, გარდა თავისუფალი ინდუსტრიული ზონებისა, პროდუქტის ბაზარზე პირველადი მიწოდება წარმოების, იმპორტის, იჯარის, ლიზინგის ან სხვა გზით, კომერციული ან არაკომერციული

მიზნებისათვის. ბაზარზე განთავსებად არ ითვლება შემთხვევა, როდესაც: ა) მწარმოებელმა პროდუქტი საკუთარ წარმომადგენლობას მიაწოდა; ბ) პროდუქტი მიწოდებულია შემდგომი დახვეწის (მაგ., აწყობის, შეფუთვის, გადამუშავების ან ეტიკეტირების) მიზნით; გ) პროდუქტი არ არის ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიაზე; დ) პროდუქტი წარმოებულია ერთ ქვეყანაში მეორე ქვეყანაში ექსპორტის მიზნით; ე) პროდუქტი განკუთვნილია სადემონსტრაციოდ; ვ) პროდუქტი განთავსებულია ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიაზე დასაწყობების მიზნით და არ არის ხელმისაწვდომი მომხმარებლისათვის, თუ შესაბამისი ტექნიკური რეგლამენტით დასაწყობებისათვის სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.

ბაზარი (მგ. ქულბაქი) – 1. საბაზრო ეკონომიკაში აღწარმოების მთელი პროცესის მომცველი ფენომენი, ეკონომიკური სივრცე, სადაც თვითრეგულირების მექანიზმის საფუძველზე ყალიბდება ურთიერთობა საქონლისა და მომსახურების მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის; 2. საქონლის არსებულ და პოტენციურ მომხმარებელთა ერთობლიობა; წარმოების ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც ფასების მექანიზმის საშუალებით უზრუნველყოფს წარმოებისა და მომსახურების ურთიერთობას. განვითარებულ საზოგადოებაში ბ. სულაც არ არის კონკრეტული ადგილი. კომუნიკაციისა და ტრანსპორტის თანამედროვე საშუალებათა მეშვეობით გარიგების განხორციელება ხდება მყიდველთან უშუალო კონტაქტის გარეშე. საქონლის რეალიზება და მყიდველამდე მიტანა ტრანსპორტირების მეშვეობითაა შესაძლებელი, ხოლო მყიდველთა შეკვეთების მიღება წარმოებს ტელეკომუნიკაციებისა და სხვა საინფორმაციო არხების მეშვეობით. ბ. მიიჩნევენ ხელშეკრულებასაც ყიდვა-გაყიდვის შესახებ; საქმიანი ოპერაციების ერთობლიობასაც; მოცემული საქონლის მწარმოებელ ქვეყანასაც (მაგ., კანადის მარცვლეულის ბაზარი) და ბოლოს ბ. საქონლის, მომსახურებისა და კაპიტალის მიწოდების და მოთხოვნის ადგილია. ბ. ახასიათებს 5 ძირითადი ნიშანი: 1) თავისუფალი შესვლა და თავისუფალი გასვლა; 2) ფასების თავისუფალი თამაში; 3) ბაზარზე მატერიალური, ფინანსური და ადამიანთა თავისუფალი გადაადგილება ნაკლებად მომგებიანიდან უფრო მომგებიან სივრცეში; 4) ბ. უნდა უზრუნველყოს პრაქტიკულად თანაბარი შესაძლებლობა; 5) თავისუფალ ბაზარზე გამორიცხულია რაიმე პრივილეგია გამყიდველთა რომელიმე ჯგუფისათვის, მით უფრო, ცალკეული გამყიდველისათვის. ეს მოდელი, იდეალური ბ. მოდელია, რომელიც დაფუძნებულია თავისუფალ კონკურენციაზე და თითოეული გამყიდველისა და მყიდველის ერთნაირ შესაძლებლობებზე და რომელიც პრაქტიკაში, სინამდვილეში არ არსებობს. ბ. მრავალი სახე არსებობს, ესენია: ადგილობრივი, არალეგალური, გაჯერებული, დეფიციტური, თავისუფალი, კონკურენტული, კონტროლირებადი, ლეგალური, ლოკალური, მსოფლიო, მონოპოლიური, მოჭარბებული, ნაციონალური, ოლიგოპოლიური, რეალური, რეგიონული, რეგულირებადი, საბითუმო, საერთაშორისო, სამუშაო ძალის, საქონლის, საფინანსო, საცალო, შავი, შერეული, ჩაკეტილი, წონასწორული და სხვ. ანსხვავებენ ასევე მომწოდებლისა და მომხმარებლის ბაზარს.

ბაზარი გამყიდველის – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მოთხოვნა აღემატება მიწოდებას, მონოპოლიზმის მაღალი დონე მონოპოლიურ ფასებს წარმოქმნის და ბაზრის კონტრაჰენტებს თავს ახვევს სამეურნეო ხელშეკრულებათა დისკრიმინაციულ პირობებს.

ბაზარი ვალუტის – მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ვალუტებისა და უცხოურ ვალუტებში გამოხატული საგადასახადო დოკუმენტების – ჩეკების, თამასუქების, აკრედიტივებისა და ა.შ. ყიდვა-გაყიდვას. ეს პროცესი ხორციელდება ვალუტების გაცვლის ფორმით და მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე დადგენილი კურსის შესაბამისად. ვალუტის ბაზარი, როგორც ინსტიტუციური მექანიზმი, ბანკების, სავალუტო განყოფილებების

ერთობლიობაა. სავალუტო ოპერაციების ძირითად ნაწილს, ცენტრალური ბანკის ლიცენზიის საფუძველზე, ახორციელებს სავალუტო ბანკი.

ბაზარი თავისუფალი კონკურენციის – გამყიდველებისა და მყიდველების ერთობლიობა, რომლებიც ახორციელებენ გარიგებებს მსგავსი სასაქონლო პროდუქტებით ისეთ სიტუაციებში, როდესაც არცერთი ცალკეული მყიდველი ან გამყიდველი არ ახდენს დიდ გავლენას მიმდინარე ფასების დონეზე.

ბაზარი ინვესტიციის – საინვესტიციო რესურსებზე მოთხოვნა-მიწოდების ფორმირებისა და საინვესტიციო საქონლის ყიდვა-გაყიდვის სფერო. ინვესტიციის ბაზარი ემსახურება საინვესტიციო პოტენციალის მობილიზება-ორგანიზებას, საინვესტიციო საქონლის ფინანსურ, მატერიალურ და ინტელექტუალურ უზრუნველყოფას.

ბაზარი კაპიტალის – კაპიტალზე მოთხოვნისა და მიწოდების ფორმირების სფერო, რომელიც უზრუნველყოფს ფულადი სახსრების აკუმულაციასა და გადანაწილებას, ძირითადი კაპიტალის მოძრაობას, ხელს უწყობს მოგების მაქსიმიზაციასა და ეკონომიკაში პროპორციების შენარჩუნებას. კაპიტალის ბაზარზე თავს იყრის სახელმწიფო და კერძო ფირმების ფულადი დანაზოგები, რომლებიც საკრედიტო საშუალებების სახით წარმართება კვლავწარმოების განვითარებისათვის. ერთდროულად კაპიტალი თავმოყრილია კრედიტორის ხელში ფასიანი ქაღალდების სახით. ბ. კ. მოიცავს ფასიანი ქაღალდების ბაზარს, საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტის ბაზარს, ვალუტის ბაზრის განსაზღვრულ ნაწილს და ინვესტიციის ბაზარს. ბ. კ. სცილდება ცალკეული ქვეყნების საზღვრებს და მსოფლიო მეურნეობის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

ბაზარი კონკურენტული – ბაზარი, სადაც მრავალი წვრილი გამყიდველი და მყიდველია. ისინი ახორციელებენ თავიანთ ოპერაციებს ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად და არ შეუძლიათ არსებითი გავლენა მოახდინონ ფასზე.

ბაზარი ლიკვიდური – ბაზარი, სადაც გარიგებები ყიდვა-გაყიდვის შესახებ ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე ხორციელდება.

ბაზარი მეორეული – მიმოქცევაში გაშვებული ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა ან ყიდვა დილერების ან ბროკერების მიერ.

ბაზარი მომსახურების – მატერიალური და არამატერიალური მომსახურების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა. ეკონომიკურ ურთიერთობებში მომსახურების მრავალი სახე გამოიყენება. უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვნად განვითარდა მისი ისეთი სახეები, როგორცაა ნოუ-ჰაუ და სალიცენზიო მომსახურება, ინჟინირინგი, ლიზინგი, ფაქტორინგი, ფორფეიტინგი, სატრანსპორტო, ტურისტული, სადაზღვევო მომსახურება და სხვ.

ბაზარი მყიდველის – სიტუაცია ბაზარზე, როდესაც მიწოდება აღემატება მოთხოვნას, რის გამოც ფასი ეცემა.

ბაზარი საფრახტო – სატრანსპორტო პროდუქციის მიმოქცევის სფერო. არსებობს ღია და დახურული ბ. ს. ღია ბაზარზე საზღვაო გადაზიდვის ფასი მსოფლიო ფასს უთანაბრდება და თავისუფლად წესდება მოთხოვნისა და მიწოდების ცვალებადობის გავლენით. მის წილად მოდის საერთაშორისო საზღვაო გადაზიდვის მოცულობის არაუმეტეს 10-15%-ისა. ტვირთის

დანარჩენი რაოდენობა გადაიზიდება დახურული საფრახტო ბაზრის მეშვეობით, რომელიც დაცულია ღია ბაზრის ზემოქმედებისაგან სპეციალური სახელმწიფო აქტებით.

ბაზარი საქონლის – მატერიალურ-ნივთობრივი პროდუქტების ყიდვა-გაყიდვის აქტების ერთობლიობა. იგი მოიცავს წარმოების საშუალებებისა (შენობა-ნაგებობები, მოწყობილობები, დანადგარები, ნედლეული, სათბობი და სხვ.) და საბოლოო მოხმარების საგნების (ყოველდღიური, ხანგრძლივი მოხმარების) ფართო სპექტრს და, შესაბამისად, იყოფა ცალკეულ, უფრო ვიწრო ბაზრებად.

ბაზარი სახელმწიფო დაწესებულებების – ფედერალური მთავრობის ან ადგილობრივი ორგანოების ორგანიზაციები, რომლებიც არენდით ან შესყიდვით იძენენ საქონელს თავისი ძირითადი ფუნქციის ძალაუფლების განსახორციელებლად.

ბაზარი ფასიანი ქაღალდების – ფასიანი ქაღალდების მიმოქცევის სფერო, რომლის საშუალებითაც ხდება საწარმოთა დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრებისა და მოსახლეობის დანაზოგების მობილიზაცია ეკონომიკაში ინვესტირებისათვის.

ბაზარი ფიასკო – სიტუაცია, რომლის დროსაც ბაზარს არ ძალუძს ეკონომიკურ არჩევანთან დაკავშირებული პროცესების იმგვარად კოორდინირება, რომ უზრუნველყოს რესურსების ეფექტიანი გამოყენება.

ბაზარი შრომის – სამუშაო ძალის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებულ ურთიერთობათა სისტემა, საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მამოძრავებელი ძალა. მასზე უშუალოდ აისახება ეკონომიკური რეფორმის ძირითადი შედეგები. შრომის ბაზარი უზრუნველყოფს მოთხოვნა-მიწოდების კანონის საფუძველზე სამუშაო ძალის კვლავწარმოებას, განაწილებასა და გამოყენებას. მისი ძირითადი ფუნქციაა წარმოებისა და მომსახურების სფეროების შესაბამისი ადამიანური რესურსებით დროული და ოპტიმალური უზრუნველყოფა. შრომის ბაზრის ფუნქციონირება მრავალ ფაქტორზე დამოკიდებულია. ეს ფაქტორები განსხვავებული ხასიათისაა (დემოგრაფიული, ეკონომიკური, სოციალური, საკანონმდებლო, ორგანიზაციული, ინსტიტუციონალური) და შრომის ბაზარზე მათი გადაკვეთით გარკვეულწილად ფოკუსირდება ქვეყანაში არსებული ვითარება.

ბაზარი შუალედური გამყიდველების – პიროვნებებისა და ორგანიზაციების ერთობლიობა, რომლების შეისყიდიან საქონელს სხვა მომხმარებელზე გაყიდვისათვის ან არენდით გადასაცემად სარგებლის მიღების მიზნით.

ბაზარი ჩაკეტილი – ბაზრის ისეთი მდგომარეობა, როდესაც მყიდველის კურსი გამყიდველის კურსს უტოლდება.

ბაზარი ცალმხრივი – ბაზარი, სადაც მხოლოდ მყიდველის კურსის კოტირება ხდება.

ბაზილიკა (ბერძ. basilikē მეფის სახლი) – 1. წაგრძელებული, გეგმით მართკუთხედის ფორმის შენობა, ან ბოძების (სვეტების) რიგებით დაყოფილი სამ ან ხუთ გრძივ ნაწილად (ნავად). აფსიდით დაბოლოებული შუა ნაწი ცალფერდა სახურავებით გადახურულ გვერდითა ნაგებზე განიერი და მაღალია. სინათლე შემოდის მისი კედლების ზედა ნაწილში დაყოლებული სარკმლებიდან (ნახ. 1). ადრინდელ ქრისტიანულ ბაზილიკას ხშირად დასავლეთი მხრიდან ეკვრის დიდი, გეგმით მართკუთხა ატრიუმი. ატრიუმსა და ძირითად ეკლესიას შორის, შესასვლელის წინ, მოთავსებულია ნართექსი; ხოლო საკურთხევლის

აფსიდსა და ნავეს (ნეფებს) შორის განივი ნავი – ტრანსეპტი. რომაულ და ადრინდელ ქრისტიანულ ბ. გამოყენებული იყო ხის ნივნივებიანი ღია გადახურვა, რომელიც მოგვიანებით კამაროვანი გადახურვით შეიცვალა. ბ. ძველ საბერძნეთში უწოდებდნენ კარიბჭეს, სადაც სხდომებს ატარებდა ათენის არქონტი – ბაზილევსი, ძველ რომში – სასამართლოსა და სავაჭრო

ნახ. 1

გარიგებათა შენობას (პორციუსის ემილიუსის, იულიუსის, ულპიუსის, მაქსენციუსის ბაზილიკები). შემდეგში ბ. გახდა ადრინდელ ქრისტიანულ ტაძრის ძირითადი ტიპი (ნახ. 2. ბაზილიკა, ქ. ფლორენცია, იტალიის რესპუბლიკა). ის განვითარებული სახით გვხვდება ბიზანტიურ, რომანულ, გოტიკურ, აგრეთვე, აღორძინების ხანის ბაროკოს ხუროთმოძღვრებაში. ელინისტურ ქალაქებში საზოგადოებრივი ბაზილიკები ძვ. წ. მე-2 საუკუნიდან ჩნდება. რომის იმპერიის გაქრისტიანების შემდეგ ტერმინის მნიშვნელობა განივრცო და მიუთითებს ვრცელ,

მნიშვნელოვან ეკლესიაზე, რომელსაც პაპის მიერ განსაკუთრებული მნიშვნელობის რელიგიური ცერემონიების ჩატარების უფლება მიეცა. ეს უმაღლესი და უმნიშვნელოვანესი სალოცავი ადგილებია წმინდა რომის კათოლიკურ ეკლესიაში, რომელსაც შემდეგ იერარქიით მოჰყვება საკათედრო ტაძრები, ეკლესიები და ბოლოს კაპელები. შესაბამისად, ეს სიტყვა დღეს ინარჩუნებს ორმაგ მნიშვნელობას – არქიტექტურულსა და ეკლესიასტიკურს.

საქართველოში ბ. გავრცელებული იყო უმეტესად ადრინდელ ფეოდალურ ხანაში. ქართულ ბ. არ აქვს ატრიუმი, ნართექსი და ტრანსეპტი. კონსტრუქციულად დამახასიათებელია კამაროვანი გადახურვა, მასიური ბოძები ან თაღები, საშენ მასალად გამოყენებულია ქვა, საქართველოში შემუშავდა აგრეთვე ბ. თავისებური ვარიანტი, რომელსაც ქართველმა მეცნიერებმა სამეკლესიანი ბ. უწოდეს. ყველაზე მნიშვნელოვანი ქართული ბაზილიკები (ბოლნისის სიონი, ურბნისი, ხაშმი, ანჩისხატი, წყაროსთავი და სხვ.) V-VI საუკუნეებს განეკუთვნება; 2. არქიტექტურული სტილი, უგუმბათო ნაგებობა.

ნახ. 2

ბაზილიკური შენობა – გრძივ ნაწილებად (ნავებად) გაყოფილი შენობა, რომელთაგან შუა შედარებით მაღალია და ნათდება მის ზედა ნაწილში მოქცეული სარკმლებით.

ბაზისი (ბერძ. basis ფუძე, საფუძველი) – იხ. ბაზა.

ბაზისის ლილვი – არქიტექტურული ნატეხი, რომელიც მოთავსებულია სვეტის (კოლონის) ან კედლის ცოკოლის თავზე.

ბაზისური მეთოდი – ლოკალური ხარჯთაღრიცხვის შედგენის მეთოდი, რომელსაც საფუძვლად უდევს ერთეული ფასდებების კრებულები და ლოკალური ხარჯთაღრიცხვის შედგენის მომენტისათვის არსებული ინფლაციის კოეფიციენტი ან ინდექსი, რომელსაც ქვეყნის ეკონომიკის სამინისტროსთან არსებული სტატისტიკის სამსახური ყოველთვიურად აქვეყნებს.

ბაზისური მომსახურება – მომსახურების სახე, რომელიც აკმაყოფილებს მყიდველის (დამკვეთის) ძირითად მოთხოვნებს (მაგ., სანარდო სამშენებლო ორგანიზაციის შემთხვევაში სამშენებლო სამუშაოების ხარისხიანი და დროული შესრულება). ორგანიზაციას შეუძლია დამკვეთს შესთავაზოს, ბაზისურის პარალელურად, სხვა დამატებითი მომსახურებაც, რაც ქმნის ხელსაყრელ პირობებს.

ბაზისური ფასი – საქონლის ყველაზე დაბალი გასაყიდი ფასი.

ბაზიტი – იგივეა, რაც ფუმე, ქანი.

ბაზმა – ზეთის პატარა სანათი; ლამპარი.

ბაზო – ჩარჩო, რომელშიც რაიმეს დეტალია ჩასმული (მაგ., კარის ბაზო, ფანჯრის ბაზო და სხვ.).

ბაზრის სეგმენტი – მომხმარებელთა ჯგუფი, რომელიც ერთნაირად რეაგირებს მარკეტინგულ ქმედებებზე.

ბაზრობა – სავაჭრო და სამრეწველო ორგანიზაციების, კომერსანტების, მწარმოებლების, ცალკეული პირების პერიოდული თავშეყრის ადგილი, ძირითადად, საქონლის გამოფენილი ნიმუშების მიხედვით საბითუმო გაყიდვისა და ყიდვისათვის.

ბათიალური (ბერძ. bathos ღრმა) – ის, რაც მიეკუთვნება მსოფლიო ოკეანის ღრმა ნაწილს, ანუ რაც დევს (არსებობს) მატერიკებს შორის შელფსა და აბისალურ ზონას შორის.

ბათიალური არე (ინგლ. bathial area-ბერძ. bathos სიღრმე) – ოკეანის, ზღვის სიღრმე 200-დან 2000 მ-მდე.

ბათილამა – გაუქმების წიგნი, ხელწერილი; ვალდებულების რაიმე გზით განაღდების საბუთი.

ბათილი – ძალადაკარგული, გაუქმებული.

ბათიმეტრია (ბერძ. bathos სიღრმე და métron გაზომვა) – 1. წყლის სიღრმის გაზომვა; 2. წყლის აუზების (ოკეანე, ზღვა, წყალსაცავი, მდინარე და სხვ.) წყალქვეშა ნაწილის რელიეფის შესწავლა ბათიმეტრიული გადაღებების საფუძველზე, ანუ ბ. არის წყალქვეშა ტოპოგრაფიის ან ჰიპსომეტრიის ეკვივალენტი.

ბათისკაფი (ბერძ. bathos სიღრმე და skaphē მცურავი ცეცხლი) – თვითმავალი წყალქვეშა აპარატი ოკეანოგრაფიული და სხვა სახის კვლევებისათვის დიდ სიღრმეებზე.

ბათისფერო (ბერძ. bathos სიღრმე და sphaira სფერო, ბირთვი) – წყალქვეშა დაკვირვებისათვის განკუთვნილი ფოლადის სფერული კამერა.

ბათმანი (თურქ. Batman) – ფიცრებისაგან შეკრული ცილინდრული ფორმის მარცვლეულის საწყაო მასის ერთეული (ნახ. 1). საქართველოში შემოსულია ირანიდან. ირანული ბათმანი უდრიდა 3კგ, ხოლო ოსმალური 7,3 კგ. ეთნოგრაფიულ ყოფაში მარცვლეულის საწყაოდ ხმარობდნენ ხის ჭურჭლებს, რომლებშიც

ნახ. 1

გარკვეული რაოდენობის ბათმანი ჩაეტეოდა. აქედან გამომდინარე, დროთა განმავლობაში თავად ჭურჭელმაც ბათმანის სახელწოდება მიიღო.

ბათოლითები (ბერძ. bathos სიღრმე და lithos ქვა) – 1. სიღრმული მაგმური ქანების განლაგების ფორმა; 2. დედამიწის ღრმა ფენებში დალექილი გრანიტული სამთო ქანების დიდი მასივი.

ბათომეტრი (ბერძ. bathos სიღრმე და métron გაზომვა) – ამა თუ იმ სიღრმიდან ამოღებული წყლის სინჯის საკვლევი ხელსაწყო.

ბათუმის საკათედრო ტაძარი (ინგლ. Batumi Cathedral) – ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლი, ბათუმის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის საკათედრო ტაძარი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს ქ. ბათუმის ცენტრალურ ნაწილში. ტაძარი შენდებოდა 1898-1903 წლებში მოქალაქეთა შემოწირულობების ხარჯზე. დღეისათვის ეს მართლმადიდებლური ტაძარი, თავიდან ჩაფიქრებული იყო, როგორც კათოლიკური ეკლესია, ამიტომ იგი აგებულია გვიანი გოტიკის სტილში (ნახ. 2. საერთო ხედი). 1998 წლიდან ტაძარი ემსახურება ქართულ მართლმადიდებელ მრევლს. იგი თავისი ვიტრაჟული გოტიკური სარკმლებით, სკულპტურული კომპოზიციებით, ცეცხლოვანი დეკორაციებითა და ინტერიერით (ნახ. 3. ინტერიერი) არა მარტო ბათუმის, არამედ მთელი საქართველოს ერთ-ერთ ულამაზეს ღირსშესანიშნაობას წარმოადგენს. ტაძრის მშენებლობის დამთავრებაში ფასდაუდებელი წვლილი მიუძღვის ცნობილ ქართველ მეცენატს სტეფანე ზუბალაშვილს.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ბათქაში – განსაკუთრებული ხსნარით (წყალში გახსნილი გაჯი ან ქვიშისა და კირის ნარევი) შეღესილი შრე ჭერის, კედლის, ტიხრისა და სხვა ზედაპირების მოსაპირკეთებლად (ნახ. 1). გამოიყენება გლუვი ან რელიეფური ზედაპირის მისაღებად. მისი დანიშნულებაა კონსტრუქციების დაცვა ტენის, გამოფიტვისა და ცეცხლისაგან, აგრეთვე ჰაერშეღწევადობისა და ბგერაგამტარობის შემცირება. ბათქაშის მრავალი სახეობა არსებობს: აკუსტიკური, ბრტყელი, გაჯის, გლუვი, გრანიტის, ვარცხნილი, თბილი, კირის, მარმარილოს, მქისე, მშრალი

ნახ. 1

(ზედაპირზე აკრავენ ქარხანაში წინასწარ დამზადებულ მოსაპირკეთებელ ფურცლებს), ნაშხევი, სველი (ზედაპირი შეღესილია საბათქაშე ხსნარით), სუფთა, სხმული, ფერადი, ცემენტისა და სხვ.

ბათქაში მინერალური – ბათქაში, რომლის შემადგენლობაში შედის: პორტლანდცემენტი, კირის ჰიდრატი, ფხვიერი (ან მარცვლოვანი) მარმარილო (ან სხვა მინერალური მასალა, მაგ., გაბრო, გრანიტი, ქვიშაქვა, მდინარის ხრეში და სხვ.) და მსუბუქი ბუნებრივი შემავსებელი (ტუფი, ნიჟარქვა, ვულკანური წიდა და მისთ.). გამოიყენება სამშენებლო შიდა და გარე საფარის (ქვა, აგური, ბლოკი, ბეტონი) მობათქაშებისა და მოსწორებისათვის, აგრეთვე კედლების ასაშენებლად. მინერალური ბათქაშის სახეობა: ქურქი (ნახ. 1), ლაფნიჭამია (ნახ. 2), ბაირამიქსი (მარმარილოს შემავსებელზე) (ნახ. 3), ვენეციური (ნახ. 4), დეკორატიული (ნახ. 5), კერამიკული (ნახ. 6), თიხოვანი, ანტრაციტიანი, მარმარილოს (ნახ. 7), ღრმაფაქტურული (ნახ. 8), საშუალოფაქტურული, წვრილფაქტურული, ნაშხევი (ნახ. 9), კენჭებიანი (ნახ. 10) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

Баб. 3

Баб. 4

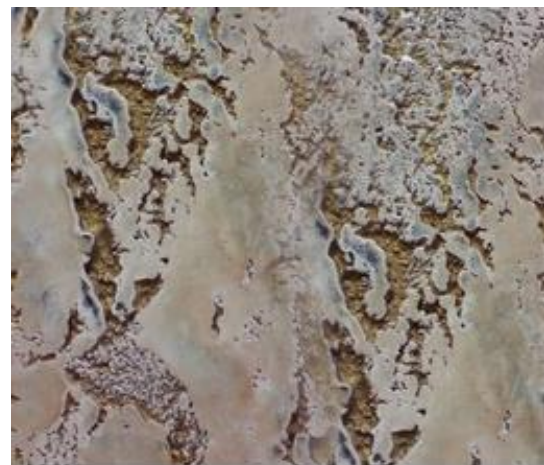
Баб. 5

Баб. 6

Баб. 7

Баб. 8

ნახ. 9

ნახ. 10

ბათქაში მოზაიკური დეკორატიული – ბათქაში, რომელშიც შემავსებლად გამოყენებულია მარმარილოს, კვარცის, მალაქიტის ან ლაზურიტის ნაფხვენი, ხოლო შემკვრელად – აკრილური

ნახ. 1

ფისები (სინთეზური ფისები მირებული აკრილური ან მეტაკრილური მონომერების პოლიმერიზაციით ან თანაპოლიმერიზაციით) მარკით: ESW 60-20, ESW 60-5, CA-60SA/12C, AK-50X/60C, XF10, XF15, XF25, XF70, Crystic Stonecast R935PA (პოლიეთერული ფისი აკრილური მოდიფიკაციის), CRYSTIC 406 PA V0.1 და სხვ. იგი წარმოადგენს აკრილური ფისისა და ქვის ნაფხვენის ნარევის დაფასოებულ მდგომარეობაში. ასეთი მასალით შესაძლებელია მივიღოთ უნიკალური კომპოზიციები კედლის ზედაპირების და ინტერიერების მოსართავად (ნახ. 1. მოზაიკური ბათქაში (მარმარილოს ნაფხვენით) ცნობილი იყო, ჯერ კიდევ, ძველ რომსა და საბერძნეთში, სადაც მას იყენებდნენ ტაძრებისა და სასახლეების

გასამშენიერებლად. შემდეგ იგი ფართოდ გავრცელდა ევროპასა და მთელ მსოფლიოში. ბ. მ. დ. შემავსებელი მარცვლების ზომის მიხედვით შეიძლება იყოს: თხელფაქტურული (ნახ. 1), წვრილფაქტურული (ნახ. 2), საშუალოფაქტურული (ნახ. 3) ან მსხვილფაქტურული (მითითებულია შეფუთვაზე) (ნახ. 4). მარცვლების ზომებზე დამოკიდებულია არა მარტო მიღებული ზედაპირის სახე, არამედ მასალის ხარჯი, რაც მეტია მარცვლების ზომა, მით მეტია ბათქაშის ხარჯი. მსხვილფაქტურული ბათქაშის გამოყენება რეკომენდებულია შენობის ფასადებისა (ნახ. 5. სახლის ფასადის მოპირკეთება მოზაიკური ბათქაშით) და ცოკოლის სართულების (ნახ. 6. ცოკოლის სართულის მოპირკეთება მოზაიკური ბათქაშით) მოსაპირკეთებლად. ზოგადად, მოზაიკური ბათქაში უპირატესად გამოიყენება

ნახ. 2

არასაცხოვრებელ სათავსებში (სააბაზანო, დერეფანი, ჰოლი, კიბის უჯრედი და სხვ.) (ნახ. 7. მოზაიკური ბათქაში თაღებისა და ღიობების მოსართავად; ნახ. 8. ფაქტურული დეკორატიული ბათქაში).

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

ბათქაში პოლიმერული – ბათქაში, რომლის ძირითადი შემადგენელი ნაწილია ელასტიკური მასალა – პოლიურეთანი, ეპოქსიდური ფისი ან აკრილი. მისი ძირითადი სახეებია: აკრილური (ნახ. 1), სილიკონური (ნახ. 2), სილიკატური (ნახ. 3) და სილოქსანური (ნახ. 4). მზადდება წყალზე (აკროლური, პოლივინილაცეტატური, ბუთან-სტირენული) ან უწყლოდ (პოლიურეთანული, ეპოქსიდური). მიუხედავად მინერალურ ბათქაშთან შედარებით მაღალი ფასისა, პოლიმერული ბათქაში წარმატებით გამოიყენება, რადგან კარგად იცავს კედლის ზედაპირს მექანიკური დაზიანების, ტემპერატურის, ტენის, ულტრაიისფერი გამოსხივებისაგან, იძლევა სასიამოვნო ფერთა გამას, ადვილად ირეცხება, აქვს შესანიშნავი ბგერა- და თბოსაიზოლაციო თვისებები, მედეგია მზის სხივებისა და დაბალი ტემპერატურის მიმართ, არ უჩნდება ბზარები, გამოირჩევა ცეცხლ- და ხანმედეგობით და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

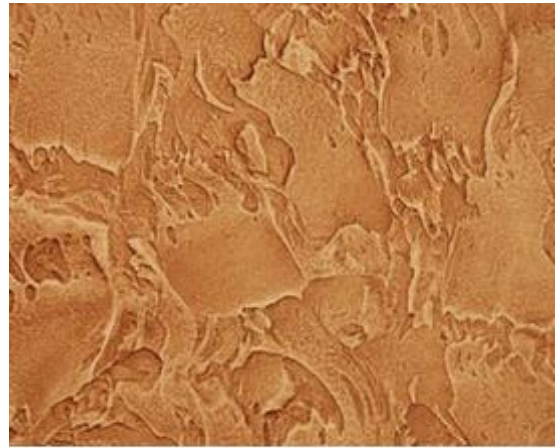
ნახ. 4

ბათქაში სტრუქტურული – ბათქაში, რომელსაც აქვს არაერთგვაროვანი მარცვლოვანი მასას სახე სხვადასხვა წვრილი ქვების, მარცვლების, კვარცის, ქარსის, მერქნის ბოჭკოს და მისთ. დანამატით. შემკრავ ნივთიერებად გამოიყენება ლატექსი, კალიუმის

სილიკატი ან ცემენტ-კირის ნარევი წყლის ან გამხსნელის საფუძველზე. არსებობს წვრილმარცვლოვანი და მსხვილმარცვლოვანი. კარგი პლასტიკური თვისებების გამო, სტრუქტურული ბათქაში ადვილად დაიტანება ნებისმიერი სახის ზედაპირზე (აგური, ბეტონი, მერქანი, თაბაშირმუყაო, ცემენტი, ლითონი, კომპოზიტი, კერამიკა და სხვ.). უმეტესად გამოიყენება აბაზანის, ჰოლის, ჭერის, მოაჯირის, ფასადის მოსაპირკეთებლად. თუ სამუშაო მიმდინარეობს დახურულ სათავსში, მაშინ უპირატესობა ენიჭება ბათქაშს წყლის საფუძველზე (არ აქვს სუნი). მომხმარებელს მიეწოდება შეფუთული სახით თეთრი ფერის. მოხმარების პროცესში სასურველი ფერის პიგმენტის დამატებით მიიღება პრაქტიკულად ნებისმიერი გამის ბათქაშის ზედაპირი(ნახ. 1 - ნახ. 6: სტრუქტურული ბათქაშის სახეები; ნახ. 7. საცხოვრებელი ბინის კედელი სტრუქტურული ბათქაშით; ნახ. 8. დეკორატიული სტრუქტურული ბათქაში ნატურალური ტყავის ზედაპირის იმიტაციით).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

ბათქაში მშრალი – კედლის მოსაპირკეთებელი საშენი მასალა თხელი ფურცლების (ფირფიტების) სახით. ბათქაშის ფილები მიემაგრება კედელს წებოს, ლურსმნების ან სპეციალური დეტალების მეშვეობით.

ბაია-ზურმუხტი – მოყვითალო-მომწვანო, ძალიან დიდი სიმკვრივის ალმასის კომერციული ტერმინი.

ბაიბეკი (ინგლ. buyback გამოსყიდვა) – იხ. უკუგამოსყიდვა.

ბაიონეტი (ფრანგ. baïonnette<საფრანგეთის ქ. ბაიონის სახელის მიხედვით) – 1. დეტალების სწრაფად შესასრულებელი შეერთება, რომელშიც ერთი დეტალი დაისმება მეორე დეტალზე (ნახ. 1); 2. დანისმაგვარი მჩხვლეტავ-მჭრელი იარაღი, რომელიც მაგრდება შაშხანის ლულაზე (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

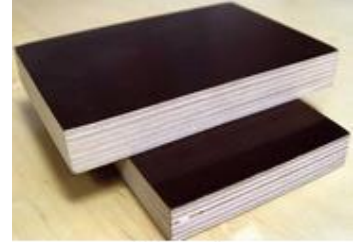
ბაიპასი (ინგლ. bypass შემოვლება, შემოვლა) – სტაციონალური დენადი აირებისთვის განკუთვნილი მილსადენებისგან შექმნილი შემოვლითი ხაზი ან გადასაშვები სარქველი (გვერდითი ნახვრეტი).

ბაიტი (კომპ.) (ინგლ. byte) – ციფრული ინფორმაციის რაოდენობის ერთეული, რომელიც რვა ბიტისაგან შედგება და გამოსახავს ცალკეულ ასოს, რიცხვს ან სპეციალურ სიმბოლოს. ბ. ციფრული მონაცემების უმცირესი ერთეულია კომპიუტერის მეხსიერებაში, რომლის აღქმა და დამუშავება ხდება როგორც ერთი მთლიანის. ტერმინი პირველად 1956 წელს გამოიყენა გერმანული წარმოშობის ამერიკელმა მეცნიერმა ვერნერ ბუჰოლცმა. ერთეულთა საერთაშორისო სისტემის (SI) (ფრანგ. Système International d'Unités) მიხედვით, თვლის ათობითი სისტემის პრეფიქსებით მიღებული ბაიტის ჯერადი ერთეულებია: კილობაიტი (კბ) [ინგლ. kilobyte (kB)] – 10^3 ბაიტი, მეგაბაიტი (მბ) [ინგლ. megabyte (MB)] – 10^6 ბაიტი, გიგაბაიტი (გბ) [ინგლ. gigabyte (GB)] – 10^9 ბაიტი, ტერაბაიტი (ტბ) [ინგლ. terabyte (TB)] – 10^{12} ბაიტი, პეტაბაიტი (პბ) [ინგლ. petabyte (PB)] – 10^{15} ბაიტი, ექსაბაიტი (ებ) [ინგლ. exabyte (EB)] – 10^{18} ბაიტი, ზეტაბაიტი (ზბ) [ინგლ. zettabyte (ZB)] – 10^{21} ბაიტი, იოტაბაიტი (იბ) [ინგლ. yottabyte (YB)] – 10^{24} ბაიტი. საერთაშორისო ელექტროტექნიკური კომისიის (სეკ) (ინგლ. International Electrotechnical Commission (IEC) თანახმად თვლის ორობითი სისტემის პრეფიქსებით მიღებული ბაიტის ჯერადი ერთეულებია: კიბიბაიტი (კიბ) [ინგლ. kibibyte (KiB)] – 2^{10} ბაიტი, მებიბაიტი (მიბ) [ინგლ. mebibyte (MiB)] – 2^{20} ბაიტი, გიბიბაიტი (გიბ) [ინგლ. gibibyte (GiB)] – 2^{30} ბაიტი, ტებიბაიტი (ტიბ) [ინგლ. tebibyte (TiB)] – 2^{40} ბაიტი, პებიბაიტი (პიბ) [ინგლ. pebibyte (PiB)] – 2^{50} ბაიტი, ექსბიბაიტი (ეიბ) [ინგლ. exbibyte (EiB)] – 2^{60} ბაიტი, ზებიბაიტი (ზიბ) [ინგლ. zebibyte (ZiB)] – 2^{70} ბაიტი, იობიბაიტი (იიბ) [ინგლ. yobibyte (YiB)] – 2^{80} ბაიტი.

ბაიცი – 1. ბუნებრივი წარმოშობის, იაფი, მოყავისფრო საღებავი, რომელიც ჰუმუსმჟავების ორგანულ მარილს წარმოადგენს; 2. ხის ანტისეპტიკი გამხსნელის (წყლის) ბაზაზე; იდეალურად ავსებს ფორებს, უზრუნველყოფს მასალის გრძელვადიან დაცვას ბიომავნებლებისაგან. გამოიყენება შიგა და გარე სამღებრო სამუშაოებისათვის, ავეჯის წარმოებაში და სხვ.

ბაკარა (ფრანგ. baccarat<საფრანგეთის ქ. ბაკარას სახელის მიხედვით) – საუკეთესო ხარისხის ბროლი, რომელიც 1816 წლიდან იწარმოება საფრანგეთის ქალაქ ბაკარაში.

ბაკელიტი (ინგლ. bakelite<ბელგიელი მეცნიერის ლ. ბაკლენდის სახელის მიხედვით) – ხელოვნური ფისი, ფენოლის ფორმალდეჰიდთან პოლიკონდენსაციის პროდუქტი ტუტის კატალიზატორის მონაწილეობით. სითბოს ცუდი გამტარია, დიდ წინააღმდეგობას უწევს ხახუნსა და დარტყმით დატვირთვებს, მოქნილია, კარგად ემორჩილება მექანიკურ დამუშავებას და უძლებს 300°C ტემპერატურას. შესანიშნავი დადებითი თვისებების გამო ბ. შეუცვლელი მასალაა მრეწველობაში. მისი გამოყენების სფეროა: ფანერი (ნახ. 1. დაბაკელიტებული ფანერი), მერქანბურბუშელოვანი ფილები (შემკვრელი), ავეჯი, ავეჯის ფურნიტურა, წებო ნფ (ბაკელიტ-ფენოლური), მეტროს ესკალატორის საფეხურები, ინსტრუმენტის სახელური, ელექტროტექნიკური ნაკეთობები (ჩამრთველი, ამომრთველი, გადამრთველი, ელექტრომრიცხველი), სამხედრო ტექნიკის დეტალები, სამზარეულოს მოწყობილობები, სუვენირები, სასპორტო ინვენტარი და სხვ.

ნახ. 1

ბაკი – ლითონის დიდი სათავსი სითხის შესანახად; ავზი (ნახ. 1. თხევადი საწვავის ბაკი); 2. წინაერდო; 3. საზღვ. გემბანის წინა ნაწილი, სადაც მოთავსებულია საღებუ მოწყობილობა, სასამსახურო სათავსები და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 1

ბალაგანი (სპარს. balahana აივანი, ზედა ოთახი) – 1. სახელდახელოდ აგებული ხის ქობი (ნახ. 1. ბალაგანი იაკუტიური), ფარდული, ბარაკი და მისთ., რომელიც გამოიყენება საწყობად, სავაჭროდ, მცირე საწარმოდ და სხვ.; 2. დროებითი ნაგებობა სახალხო თეატრალური სანახაობისათვის; 3. გადატანითი მნიშვნელობით რაიმე არასერიოზული, სახუმარო და

უხამსი მოვლენა.

ბალავარი – კედლის საყრდენი ლენტური საძირკველი (ნახ. 1. ბალავარი ყორე ქვისაგან), რომელიც შედგება რიყის ან გათლილი ქვებისა და დულაბისაგან (კირი, ცემენტ-ქვიშა და სხვ.).

ბალავერი – იხ. ბალავარი.

ნახ. 1

ბალანსი (ფრანგ. balance საწონი) – 1. წონასწორობა, თანაბრობა; 2. ეკონომიკურ მაჩვენებელთა სისტემა, გამოხატული ფულადი ფორმით, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ მოვლენას მისი მხარეების შედარების ან დაპირისპირების გზით; განასხვავებენ საგადასახდელო, სავაჭრო, საქონლისა და მომსახურების, ფინანსური ოპერაციების და ა.შ. ბალანსებს; 3. შემოსავალ-გასავლის შეფარდებითი ჯამი; 4. შემადგენლობის, განთავსებისა და ფორმირების წყაროების მიხედვით საწარმოს საშუალებების მდგომარეობის ფულადი მაჩვენებლებით ამსახველი ნაერთი უწყისი.

ბალანსი საგადასახდელო – სტატისტიკური ანგარიში, რომელიც ასახავს დროის გარკვეული პერიოდში (ყოველკვარტალურად) ქვეყანასა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის განხორციელებულ ეკონომიკურ ოპერაციებს. მასში აისახება ოპერაციები რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის. საგადასახდელო ბალანსი შედგება 2 ძირითადი ანგარიშისგან. ესენია: მიმდინარე ანგარიში და კაპიტალისა და ფინანსური ანგარიში. მიმდინარე ანგარიშში ასახულია მიმდინარე ოპერაციები რეზიდენტებსა და არარეზიდენტებს შორის, კერძოდ, საქონლითა და მომსახურებით ვაჭრობა, შრომითი და საინვესტიციო შემოსავლები, მიღებული და გაცემული ტრანსფერები. ფინანსური ანგარიში ასახავს რეზიდენტების მიერ საზღვარგარეთ განხორციელებულ ინვესტიციებს (კრედიტი) და არარეზიდენტების მიერ ქვეყანაში განხორციელებულ ინვესტიციებს (დებიტი). ისინი იყოფა როგორც: პირდაპირი ინვესტიციები, პორტფელის ინვესტიციები, ფინანსური წარმოებულები, სხვა ინვესტიციები და სარეზერვო აქტივები.

ბალანსი სავაჭრო – საქონლის ექსპორტისა და იმპორტის ბალანსი, რომელიც გამოხატავს სასაქონლო ოპერაციების დადებით ან უარყოფით სალდოს საანგარიშო პერიოდის ბოლოს.

ბალანსირება (ფრანგ. balancer გაწონასწორება) – მანქანების მბრუნავი ნაწილების გაწონასწორება დებალანსის აღმოფხვრით. ასეთი ნაწილებია როტორი, მქნევარა, მუხლა ლილვი. განასხვავებენ დინამიკურ და სტატიკურ ბალანსირებას.

ბალანსირი (ფრანგ. balancier ქანქარა) – ორ- ან ერთმხრიანი ბერკეტი, რომელიც ასრულებს მოქანავე მოძრაობას უძრავი ღერძის მიმართ. გამოიყენება ძალების გადასაცემად (ან გასათანაბრებლად) მასთან მიერთებულ წევებსა და ბარბაცებზე ტუმბოებში, საბურღი დაზგებში, სასწორებში და სხვ.

ბალანსური მერქანი – მრგვალი ან ნაპობი სორტიმენტი ცელულოზისა და მერქნის მასის საწარმოებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ბალასტერი – რკინიგზის საგზაო მანქანა, რომელიც ბალასტს ანაწილებს შპალების ქვეშ ბალასტური პრიზმის მთელ სიგანეზე, აძლევს მას საჭირო მოხაზულობას და ასრულებს ლიანდაგის აწევისა და შეზუსტების სამუშაოებს.